

VÁRUCCA

M Ű H E L Y

I R O D A L O M - M Ű V É S Z E T

55



PLAKATIERTEN
PROTEN



3.11.

Amman

acht man
ill ma



Ára: 400 Ft



55

VÁRUCCA



Budapest – Május 1.



Sibenyk 2009.



Strasbourg



Veszeli Lajos

VÁR UCCA MŰHELY
irodalmi és művészeti lap

XVIII. évfolyam, 55. szám
2017/1

Főszerkesztő:
Fenyvesi Ottó

Szerkesztő:
Kilián László

Kiadja a Művészetek Háza,
Veszprém, Vár utca 17.

Telefon:
+36-88-425-204

Drótposta:
varuccamuhely@gmail.com

Borítóterv:
Áfrány Gábor

Kéziratokat nem őrünk meg
és nem küldünk vissza!

A kiadásáért felel
Hegyeshalmi László,
a Művészetek Háza igazgatója

Nyomdai munkálatok:
OOK-Press Kft., Veszprém
Tördelés:
Dénes Tamás

ISSN 1586-7838

Támogatók:
Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata

Nemzeti Kulturális Alap
Művészetek Háza, Veszprém

Tartalom

nka
Nemzeti Kulturális Alap

VESZPRÉM
A KIRÁLYNEK VÁROSA

Tom Waits: Lucinda	3
Sándor Zoltán: Mozgó Európa	5
László Zsolt versei	21
Szegedi Kovács György versei	23
Szirmai Péter novellái	25
Tönköl József versei	32
Juhász Zsuzsanna novellái	35
Marton Réka Zsófia versei	44
Pusztay János: Lapok a naplóból	47
Pollágh Péter: A legnagyobb gyerekméret	61
KÖNYVRŐL KÖNYVRE	64
Bence Erika: A Rejtő Jenő-émlékkönyvről	64
Hörcher Eszter: Szentmártoni János könyvéről	66
Domján Edit: Selyem Zsuzsa könyvéről	69
Hörcher Eszter: Petőcz András könyvéről	73
Domján Edit: Jászberényi Sándor könyvéről	77
Dósay Norbert: Buvári Tamás könyvéről	80
Tánczos György festői „búvárkodása”	83
Simek Valéria versei	86
Kovács Endre: Ritmuszavar	88
Slavko Matkovic két verse	94
Somogyi Csaba versei	96
Vogel Róbert versei	101
Bartuc Gabriella: A vers mint terápia	106

VESZPRÉM
MŰVÉSZETEK HÁZA

Számunkban Géczy János alkotásai láthatók



A Vár Ucca Műhely mostani számában Gézi János alkotásai láthatók

Tom Waits

Lucinda

Másoknak William Pleaser vagyok,
Bajom szívesen elmondom bárkinek,
Árultam robbanószert, ólmot és ópiumot,
Mire újra leszáll az éj, lehet, meghalok.

Haja sötét volt, mint a kátrány,
Bőre fehér, mint a tintahal csontja,
Lucinda miatt elhagytam Texast,
Otthonom többé nem látom soha.

Hold ragyog az égen, félálomban mélézom,
Egy ravasz vigyor, csillagokkal teli a pohár,
A cserebogarakat rabul ejtő gyerek, ahogy
Korsóba zárja, s hagyja meghalni őket.

Az akasztófán rugdalózni fogok,
És ahogy majd a tömeg előtt lengek,
Minden arcban Lucindát keresem,
Együtt állunk a pokol kapuja előtt.

Lucinda könnyűvérű, azt hittem,
Az eső után a szél is visszatér,
Istennek átadom lelkem nagy terhét,
Szabad leszek, búcsúzom a búval bélelt világtól.

Lucinda egy szegény, táncoló ördög,
Soha nem akart pénzt vagy gyöngyöt,
Nem, neki nem kellett a hamis csillogás,
Szeretném hinni, hogy ártatlan volt és hűségese.

És mégis, Lucinda iránt érzett türelmem fogytán,
Valaki azt mondta, a pokolban hideg van,
Láttam a tengerész ütött-kopott hajóját,
Lelkem haragja a tengeren kóborol.

Lucinda iránt érzett türelmem fogytán,
A szél visszahozta az esőfellegeket,
kint jártam Whitehorse határában,
De féltem továbbállni.

Hallottam, valaki meghúzta a ravaszt,
Keblei a holdfényben világítottak,
Az ablakban egy aranyfolt ragyog,
Bűnének ékszere én voltam.

Másoknak William Pleaser vagyok,
Bajom szívesen elmondom bárkinek,
Árultam robbanószert, ólmot és ópiumot,
Mire újból leszáll az éj, lehet, meghalok.

Haja sötét volt, mint a kátrány,
Bőre fehér, mint a tintahal csontja,
Lucinda miatt elhagytam Texast,
Az eget és otthonom többé nem látom soha.

Fenyvesi Ottó fordítása



Sándor Zoltán
Mozgó Európa

Európa dinamikus korszakát éli. A többnyire rendezett közösségi állapotok és társadalmi jólét ellenére az európai ember napjainkban számos kihívással szembesül.

Beszélhetünk érzelmi elidegenedettségről és a vele szoros kapcsolatban levő értelemkrízisről. A gazdasági világválság okozta egzisztenciális bizonytalanságról. A fogyasztói társadalom hamisságairól. Felgyorsult életmódról. A modern technikai eszközökkel szembeni kiszolgáltatottságról. A szolidaritás hiányáról. A korszerű média (manipulatív) működési mechanizmusáról. Migránsválságról és a szélsőséges eszmék terjedéséről. Erősödő vallási fanatizmusról. A hagyományos értékek devalválódásáról...

Az európai filmművészet érzékenyen reagál a kor kérdéseire. Írásunkban hét olyan filmalkotásról esik szó, amely egy-egy időszerű téma feldolgozásával megpróbálta ábrázolni a korunkra nehezedő kihívások egy-egy szeletét.

Pincébe rejtett életek

Ulrich Seidl: *A pince*

A rendezett közösségi állapotok és társadalmi jólét ellenére a nyugati ember értelemkrízisben szenved. A fejlett civilizáció atomizálódó társadalmának létkérdéseire egyetlen hagyományos életmodell sem nyújt megnyugtató választ. A karrierközpontúság folyományaként – némi paradoxonként – bizonyos rétegekben még a pénz sem nevezhető az életminőség javítására irányuló hajtóerőnek, hiszen nem a könnyedebb életvitelt biztosítja, hanem sokszor öncélú funkciót tölt be – önmaga gyarapítását szolgálja. A válság következményeként érzelmileg elidegenedett világunkban a nyugati ember nem ritkán lelki eredetű gondokkal küzd, olcsó szórakozásokba menekül, perverz erotikus játékokban éli ki frusztrációit, vagy szélsőséges nézetek vallásában próbál választ kapni kérdéseire.

A nyugati ember említett „rendellenességeiről” az utóbbi évtizedekben a legmarkánsabban talán az osztrák művészek vallottak, gondoljunk csak Thomas Bernhard regényeire és drámáira, például a *Nyugdíj előtt (Vor dem Ruhestand)* című színműre, amely a köztisztviselőnek örvendő bírósági elnök történetét meséli el, aki otthon náci egyenruhában jár-ke-l, s in-

esztikus viszonyban él hűgával. Az irodalmi Nobel-díjas Elfriede Jelinek művei sem kevésbé megrázóak, elég csak felidézni legismertebb regényét, *A zongoratanárnőt*, amely egy társadalomtól és önmagától egyaránt elidegenedett, zsarnok édesanyja árnyékában élő középkorú asszony szakmai és szexuális frusztrációit dolgozza fel. A mű alapján Michael Haneke készített remek filmet. A jeles filmrendező álmodta filmvászonra továbbá a fogyasztói társadalom egyik legkegyetlenebb kritikáját is. *A hetedik kontinens (Der siebente Kontinent)* című alkotás egy négytagú középosztálybeli család lepusztulásának történetét meséli el, a családtagok sivár hétköznapijaik monoton egymásutániságát sorozatban elkövetett öngyilkosságokkal szakítják meg. Nem kevésbé felkavaró *Furcsa játék (Funny Games)* című alkotása, amely a mindenféle ok nélküli, a céltalanságból eredeztethető erőszakot helyezi középpontba. Az említett művek közé kívánczik még Markus Schleinzer *Michael* című játékfilmje is, amely egy munkahelyén megbízható, társaságban zárkózott férfiről szól, aki egy kisiút tart fogva pincéjében. A film állandóan magasan tartva a feszültséget igyekszik mindvégig tárgyilagosan ábrázolni a férfi és a gyerek viszonyát – nem igazolja a főhős tettét, de nem is ítélkezik felette.

Ulrich Seidl Paradicsom-trilógiája is a mai nyugati ember válságát veszi górcső alá. *Szerelmet a feketepiacról (Paradies: Liebe)* című műve azokat a nyugati, középkorú és idősebb asszonyokat ábrázolja, akik szexturisták-ként érkeznek Kenyába (újra) megtalálni a szerelmet. *A Hit paradicsoma (Paradies: Glaube)* a vallási hitet, a hitvallási tanítások (szélsőséges) értelmezését boncolgatja. Főszereplője egy erősen hívő katolikus asszony, aki vezeklés gyanánt rendszeresen fizikailag bántalmazza önmagát, szabad idejében pedig Szűz Mária-szobrokkal házal, mert szeretné Ausztriát „visszakatolicizálni”. A trilógia záró része, *A remény paradicsoma (Paradies: Hoffnung)* egy tizenhárom éves lányról szól, aki fogyókúrátaborban tölti vakációját, ahol beleszeret az ötvenes éveiben járó orvosba, és megpróbálja elcsábítani.

A pince (Im Keller) című művében Ulrich Seidl az osztrák pincékbe nyújt betekintést, ahol a köztiszteletnek örvendő ausztriai emberek rendszerint legtitkosabb szenvedélyeiket élék ki, alátámasztva a fenti megállapítást a nyugati ember válságáról. Láthatunk óriáskígyóját bűvölő gazdit; fitnesslázban égő korosodó férfiakat; temérdek holmi közt nap mint nap játék babát dajkáló idős hölgyet; Hitler-portré és különféle náci relikviák közt tereferelő és gyakorló zenekari tagokat; fegyverforgatással és lövöldözéssel szórakozó férfiakat, akik szünetekben az iszlám vallású bevándorlókról fejtik ki véleményüket; nem utolsósorban különféle szexuális perverzióikat kiélő párokat.

A mű dokumentumfilmként fut, a hősök (véltetően) önmagukat játszószák, de a jelenetek és képek beállítása és stilizáltsága a játékfilm jegyeit viseli magán. Mindenesetre az alkotás alapötlete izgalmas. A kamera



előbb kívülről mutatja a takaros házakat, szép lassan fókuszálva a falak alján lévő szűk nyílásokra, és csak ezután lépünk be a „titkos világokba”. Ha a rendezői szándék a középosztály visszásságainak ábrázolása céljából a fura viselkedési szokások, a közerkölcs tekintetében elítélendő hajlamok és egyéb furcsaságok felmutatása volt, akkor azt mondhatjuk, hogy a film elérte célját – ettől azonban még a hősök és történeteik „egydimenziósak” maradtak. Kár, hogy nem tudunk meg többet róluk, például, hogy a dajkáló hölgy egy gyerektelen asszony vagy egy gyermekét elveszített anya, vagy hogy a felesége kedvéért heréin méretes súlyokat cipelő, és az egész lakást meztelenre vetkőzve felnyaló férfi beosztottként vagy esetleg vezetői poszton dolgozik. Érdeemes lett volna társadalmi kontextusba helyezni a szereplőket, fura hajlamaik mellett „civil” énüket is megismertetni a nézővel, mert azon túl, hogy vannak a normálistól eltérő hajlamaik, semmi egyebet nem tudunk meg róluk. A néző ily módon nehezen tud azonosulni a hősökkel, védőpajzsként működő közömbösségéből eredően a látottakat elintézi azzal, hogy egy rakás bizarr figuráról van szó: saját kisvilágukban élő különcökről, xenofób szociopatakról, perverz szexmániásokról, nem kell velük foglalkozni. A kép teljesen másképp fest, ha egyikben-másikban közülük felismerjük a mindig segítőkész szomszédot, a kedves hölgyet a sarki boltból vagy a pedáns munkatársat, ha érzékeljük, hogy nem elvont, „beteges idegenekről” van szó, hanem hozzánk közelálló, hozzánk hasonló, hétköznapi emberekről, olyasvalakikről, akik akár mi is lehetnénk, annyi történt csupán, hogy leomlott a titkaikat őrző negyedik fal, s mi bepillantást nyertünk valódi életükbe.

A pince (Im Keller), osztrák dokumentumfilm, 81 perc, 2014.

Rendező: Ulrich Seidl. Forgatókönyvíró: Ulrich Seidl és Veronika Franz. Operatőr:

Martin Gschlacht. Producer: Ulrich Seidl. Vágó: Christoph Brunner.

Álarcokban

Paolo Genovese: *Teljesen idegenek*

Ki vagyok én? – vethetjük fel nap mint nap magunknak a kérdést, a legkisebb esély nélkül arra, hogy bármikor is sikerül megfelelő választ adnunk rá. Talán közvetett úton kellene próbálkoznunk, megkérni ismerőseinket, hogy néhány mondatban mondják el, szerintük kik vagyunk. Nyilvánvaló, hogy másként jellemezne élettársunk, édesanyánk, testvérünk, gyerekünk, munkatársunk, egykori osztálytársunk, régi haragosunk, szomszédunk, alkalmi ismerősünk a hétfégi focimeccsekről, gyermekkori játszótársunk, volt partnerünk stb. Egyik-másik meglátás kétségtelenül imponálna, de valószínűleg olyan is elhangozna, amely kevésbé lenne kedvünkre való. A válaszok hallatán – némi általánosítási túlzással – könnyen arra a következ-

tetésre juthatnánk, hogy igazából annyi ember vagyunk, ahány ismerőssel rendelkezünk. Hogyan lehetséges ez? – merülhet fel bennünk az újabb kérdés, amelyre azonban – az előzővel ellentétben –, ha kicsit is őszinték vagyunk magunkkal szemben, pontosan tudjuk a választ: úgy, hogy a társadalmi élet szabályai és érdekeink sokszor megkövetelik tőlünk, hogy alkalmazkodjunk az adott körülményekhez, aminek során kénytelenek vagyunk különböző arcunkat, nem ritkán álarcunkat mutatni a világ felé.

Álarcaink és azok viseletének lehetséges okai képezik Paolo Genovese *Teljesen idegenek* (*Perfetti sconosciuti*) című játékfilmjének központi témáját. A mű elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy az adott társadalmi feltételek közepette mennyire lehetséges (meg)ismerni a másikat, a különböző társadalmi normák, beidegződéseink és előítéleteink milyen mértékben segítenek, illetve akadályoznak ebben. Állíthatjuk-e azt, hogy ismerjük házastársunkat, gyerekünket, barátunkat, ha semmit sem teszünk ez irányban, azon kívül, hogy megpróbáljuk minduntalan a róla alkotott kép keretei közé tuszkolni az illetőt? A film cselekménye egyszerű kerettörténettel rendelkezik: hét középkorú, középosztálybeli barát – három házaspár és egy férfi – közösen tölti az estét, vacsoráznak, iszogatnak, viccelődnek, ahogyan azt ilyenkor szokás, amikor hirtelen úgy döntenek, hogy mindannyian kiteszik az asztalra mobiltelefonjukat, és az est folyamán beérkező hívásokat kihangosítva fogadják, a beérkező üzeneteket hangosan olvassák fel és együtt néznek meg minden beérkező képes vagy szöveges tartalmat. Házastársak, illetve régi barátok lévén, úgy vélik, nincsenek titkaik egymás közt, a különös játék azonban váratlan izgalmakat tartogat.

Paolo Genovese alkotása vígjátékként fut, és vitathatatlan, hogy sokat nevetünk a film alatt, hol a szellemes poénokon, hol a kellemetlen szituációba került hősök kínládásain, a mű azonban ezenfelül számos drámai pillanattal is szolgál, ami társadalombírálati töltetével egyetemben többé teszi egy szórakoztató komédiánál. A fent említett alapkérdésen túl a *Teljesen idegenek* számos más kényes kérdést feszeget. A barátság mennyire az őszinte szándék, és mennyire a társadalmi normáknak megfelelő színjáték terméke? A váratlanul szerzett ismeret mekkora mértékben lehet kijózanító, illetve romboló hatású? A házastársak/családtagok/barátok közti bizalom megköveteli a hiánytalan őszinteséget, vagy olykor szükség van a „kis hazugságokra”? Ha az utóbbi mellett döntünk, hol húzzuk meg a határt, hogy mely információ elhallgatásával vagy megmásításával csapjuk be, illetve védjük meg házastársunkat vagy barátunkat? A rendező nem válaszolja meg helyettünk kérdéseinket, azt mindnyájunknak egyedül kell megtennie. Megnyugtató gyanánt csupán a történet lezárása után egy alternatív befejezést is felkínál, hétköznapit, ismerőset, általa egyben görbe tükröt tartva elénk. Belepillantván nem állhatjuk meg, hogy ne tegyük fel az ismerős kérdést: Ki vagyok én?



Teljesen idegenek (Perfetti sconosciuti), olasz vígjáték, 97 perc, 2016.
Rendező: Paolo Genovese. Forgatókönyvíró: Paolo Genovese, Filippo Bologna, Paolo Costella. Operatőr: Fabrizio Lucci. Zene: Maurizio Filardo. Producer: Marco Belardi. Vágó: Consuelo Catucci. Szereplők: Giuseppe Battiston, Anna Foglietta, Marco Giallini, Edoardo Leo, Valerio Mastandrea, Alba Rohrwacher, Kasia Smutniak.

A jóléti társadalom kiszolgáltatottjai

Stéphane Brizé: *Mennyit ér egy ember?*

A legutóbbi gazdasági válság kitörése óta megnőtt azon művészi alkotások száma, amelyek megpróbálják felgöngyölíteni a krízis vélt vagy valós okait, rámutatni a pénzügyi szféra rendszerbeli hibáira, emberi sorok ábrázolásán keresztül érzékeltetni a fogyasztói társadalom hamisságait. Az egykori vasfüggöny keleti részén élőknek évtizedeken keresztül a kapitalizmus a polgári jogokat és az anyagi jólétet egyaránt biztosító gazdasági rendszert jelentette. A globalizáció megmutatta, hogy a kapitalizmusnak nincs feltétlen szüksége demokratikus társadalmi viszonyokra, autokratikus feltételek között is képes erőteljesen működni. Az emberi tényezők aligha érdeklik, egyszerű elven működik: tőkebefektetés, termelés, értékesítés, nyereség. A két kapitalizmus közti különbség az, hogy a nyugati jóléti társadalmakban az elmúlt évtizedek során kiépült egy szociális háló, amely bizonyos mértékben tompítja a rideg kapitalista rendszer törvényszerűségéből eredő negatív hatásokat az egyén életére. Tompítja, de nem oldja meg a felgyülemelő problémákat.

Stéphane Brizé napjaink Franciaországában játszódó *Mennyit ér egy ember?* (*La loi du marché*) című játékfilmje a kisember hétköznapijainak ábrázolásával tárja fel a néző előtt a rendszer visszasságait. A társadalom egy-egy szeletének ábrázolása tekintetében sokszor önmagukban is teljességet képező jelenetekből összeálló mű két nagyobb részre tagolható. Az elsőben a korábban gyári munkásként dolgozó középkorú Thierry önhibáján kívül egy éve munka nélkül van. Igyekszik nem elcsüggedni, rendszeresen eljár a munkaközvetítőbe, továbbképző tanfolyamot végez el, állásinterjúkra felkészítő csoportos kiképzéseken vesz részt, s a nehézségek ellenére közben megpróbál jó férj és jó apa maradni. A film második részében Thierry már kamerafigyelőként dolgozik egy bevásárlóközpontban. Munkaköri feladata figyelemmel kíséreni nemcsak a vásárlók, hanem a dolgozók cselekedeteit is, az igazgató ugyanis szeretné növelni a nyereséget, ami csak létszámcsökkenéssel lehetséges.

A film első felében a munkanélküliség és az abból származó anyagi gondok nehézségeivel szembesülő egyén kálváriájával találkozunk. Hiába állítják az ügyvédek azt, hogy az elbocsátás jogtalan volt, hónapok óta nem történik semmi, az emberek nemcsak egzisztenciálisan, lelkileg is

szenvednek. Thierry tovább szeretne lépni, de hasztalan végzi el sokadmagával a munkaközvetítő által ajánlott kurzust – ami egyébként pénzbe is kerül –, ha a munkaadók az adott munkakörben csak tapasztalattal rendelkező dolgozót keresnek. És mint az egyik Skype-on folytatott megbeszélés során kiderül: olyat, aki a munkaidő tekintetében flexibilis, és a korábbihoz viszonyítva kevesebb fizetségért is vállalja a munkát. Thierry nem adja fel, állásinterjúkra felkészítő csoportos kiképzésekre jár, ahol többek között megtudja, hogy nagyon fontos a tartás, a kigombolt ing például rontja az összbenyomást, nem szabad sem túl lezsernek, sem túl komornak tűnnie, fontos, milyen a tekintete és a hangja, nem jó sem túl gyorsan, sem túl halkán beszélnie.

A film második fele a rendszernek való kiszolgáltatottságot taglalja. Mint elhangzik, a tolvajnak nincs sem kora, sem bőrszíne, mindenki gyanús, s valóban, van köztük hangoskodó fiatal srác és nyakkendős öregúr is. Utóbbi elmondja, hogy a 15 eurós számla kifizetésére nincs pénze, sem nála, sem otthon, és ismerőse sincs, akitől kölcsön kérjen elsejéig. Mérhetetlen szegényérzettel vegyülő vallomásában több bíráló fogalmazódik meg a kapitalizmussal szemben, mint baloldali filozófusok kötetnyi elmékedéseiben. Thierry jó fogaskeréknek bizonyul a gépezetben, lelkiismeretesen végzi a munkáját, nem terhelve magát túlságosan erkölcsi kérdésekkel, még ha nincs is mindig kedvére az elvégzendő feladat. Tudja, milyen munkanélkülinek lenni, ezért nem csoda, hogy mindent megtesz, hogy megtartsa munkahelyét, annál is inkább, mert hitelt vett fel egy használt autó vásárlására, és elszántan küzdő tizenéves, fogyatékkal élő fiának is segíteni szeretne céljai elérésében, ezért tudja, mi a teendője, ha visszaélést tapasztal a hűségkártyával vagy az árengedményre jogosító pontokkal.

Az alsó középosztályhoz tartozó Thierry cselekedeteit egyrészt a családja iránt érzett kötelességtudat, másrészt pedig a rendszerrel szembeni kiszolgáltatottság vezérli. Kiszolgáltatottságról van szó, még akkor is, ha a rendszer elhítteli velünk, hogy annak, aki betartja az általa diktált szabályokat, nem eshet különösebb bántódása. Thierry nem is panaszkodhat különösebben: túlvészelt a nehéz időszakot, immár dolgozik, autót vásárolt, hitelt és biztosítást fizet, fogyatékosága ellenére fia életvidám és akaraterős gyerek, feleségével táncórákra jár, s olykor otthon is felcsavarják a szőnyeget. A maga kis világában boldog embernek mondható, a társadalom hasznos tagja, mint a legtöbben, tudja, mi a helyes, s mi a helytelen, még ha a körülmények olykor elbizonytalanítják is. Rendszerint csendes, egyszer látjuk csak őt kissé idegesnek lenni, amikor hétvégi víkendháza eladása közben alkudozik, s végül indulatosan kijelenti: *Nem eladó!*, mintegy szembeszegülve a sanyarú helyzetét kihasználni kívánó érdeklődőnek.

A film nagy erőssége a teljesen letisztult, szinte dokumentarista jellegű ábrázolásmód, ami realista valójában teljes mértékben képes magá-



ba szippantani a nézőt. Az összbenyomáshoz sokban hozzájárul a főhőst megformázó Vincent Lindon lenyűgöző alakítása is. A kopaszodó, kissé pocakos, általában borostás és kopottas farmert viselő Thierry gondterhelt arcán, még amikor néha elmosolyodik is, tükröződni látszik az egyén belső vívódása. A kézi kamera rezgése mellett, hogy felerősíti a valóságérzetet, olykor a hős zaklatott lelki állapotát is érzékelteti velünk. A *Mennyit ér egy ember?* nem nyomja a néző arcába a kapitalizmus tarthatatlanságát szajkózó forradalmi szölamokat, de a maga kifinomult módján többet árul el a kapitalizmus természetrajzáról, mint a harsány jelzavakat pufogtató, baloldali kiáltványokként is értelmezhető alkotások, kimondatlanul is felvetve a kérdést: az emberi természetből fakadóan vajon a fennálló rendszer az egyetlen lehetséges, vagy belső ellentmondásai vannak annyira erősek, hogy változásra késztessek? Egyelőre úgy tűnik, hogy nem, amiről Stéphane Brizé filmjének záróképe is hűen árulkodik: a bevásárlóközpont előtti parkoló zsúfolásig telve autókkal, korunk szentélye teljes gőzzel üzemel, a fogyasztói társadalom köszöni, jól van.

Mennyit ér egy ember? (La loi du marché), francia filmdráma, 93 perc, 2016.

Rendező: Stéphane Brizé. Forgatókönyvíró: Stéphane Brizé és Olivier Gorce. Operatőr: Eric Dumont. Producer: Philip Boëffard és Christophe Rossignon. Vágó: Anne Klotz. Szereplők: Vincent Lindon, Karine de Mirbeck, Matthieu Schaller, Yves Ory.

Teher a rendszer számára

Ken Loach: *Én, Daniel Blake*

Három pont. Ennyi hiányzik a szívroham miatt addig végzett munkájára alkalmatlanná vált Daniel Blake-nek, hogy megkapja a munkanélküli segélyt. Az orvos és a fizioterapeuta véleménye ellenére, a magát *egészségügyi szakértőnek* nevező hivatalnok, az előre kidolgozott kérdőív-re adott válaszok alapján, munkaképesnek ítéli az 59 éves asztalost. Igaz, Daniel Blake panaszt nyújthat be a döntésre, de annak elbírálására várni kell. Addig viszont kérheti az álláskeresési segélyt, amivel kötelezi magát az álláskeresésre, amit ha netán megkap, nem vállalhat el, mert az orvos megtiltotta neki a fizikai munkát...

A brit szociális rendszer karkai útvesztőjébe kalauzol bennünket Ken Loach Arany Pálmával kitüntetett *Én, Daniel Blake* című filmje. Abba a világba, ahol a közszolgáltatások privatizációjának következtében más szférákhoz hasonlóan eluralkodott a menedzserközpontú szemlélet, a döntést hozó irodát a minisztérium alvállalkozójaként egy profitorientált amerikai cég vezeti, a személyre szabott ügyintézés az uniformizált ügyfélkezelés váltotta föl, a rendszer a probléma megoldása helyett sokkal

inkább az ügy lezárásával foglalkozik, és még a segítőkész munkatársnak sem teszi lehetővé, hogy segítsen a rászorultakon.

Ebben az elszemélytelenedett, végletekig informatizált közegben, a számítógépet és internetet sohasem használt férfi teljesen esélytelen a buktatókkal és csapdahelyzetekkel teli rendszerrel szemben. A bürokráciával folytatott küzdelméből származó frusztráltságát többnyire a Newcastle-ba nemrég érkezett Katie-val és gyermekeivel elmélyülő barátsággal próbálja oldani. A két gyermekét egyedül nevelő munkanélküli anyukával a hivatalban való várakozás során ismerkedik meg, amikor némi késés miatt a fiatal nő segélykérésével az illetékesek nem hajlandók foglalkozni, és ő kiáll mellette.

A társadalmilag érzékeny rendező Daniel Blake megpróbáltatásain keresztül elsősorban a munkaképtelenné vált dolgozó rendszerrel szembeni kiszolgáltatottságát, az őt megillető jogokat megvalósítani képtelen kisember küzdelmét tárja a néző elé. Ezzel egy időben számos egyéb társadalomkritikát is megfogalmaz. Az egyik a rendszer anomáliáira vonatkozik: az egyik helyről életrajzírói tanfolyamra küldik, ahol viszont közlik vele, hogy egy munkaadó tíz másodpercet szán az életrajzra, ma már az a legfontosabb, hogy valaki kitűnjön a tömegeből, tudni kell ugyanis, hogy egy alacsony képesítést igénylő munkahelyre hatvan jelentkező van.

A legszembeötlőbb bíráló arra a magát liberálisnak tartó rétegre vonatkozik, amelynek képviselői szerint a modern technikai eszközöktől való idegenkedés a korrallal szembeni felkészületlenség jele. Vélt felvilágosultságuk ellenére azonban a réteg tagjai nem vesznek tudomást a környező világról, és szem elől tévesztik, hogy akkor is lehet értékes egy ember, ha nem tudja használni a számítógépet, nem az internetről tájékozódik, és ceruzával ír. Maga Daniel Blake mondja ki egy helyen, hogy adjanak neki egy darab földet és házat épít rá, de az internethez sose volt semmi köze. És valóban: bútort készít, dísz tárgyakat farag, zárat szerel, megjavítja a WC-lefolyót.

A legfontosabb társadalombírálat a szolidaritásérzés hiányára vonatkozik. Arra, ahogyan az emberek közömbösen végignézik, amikor megcsorbítják embertársuk jogait; ahogyan visszaélnek mások nehéz helyzetével; vagy ahogyan megkérdőjelezés nélkül végigcsinálják azt, amit a rendszer elvár tőlük, figyelmen kívül hagyva, hogy a döntés nemcsak egy ügy lezárása, hanem valakinek az *élete* múlik rajta. Habár nem mondatik ki nyíltan, nehéz nem észrevenni a baloldali filmrendező erős kapitalizmusbírálatát, a szociálisan nehéz helyzetbe került emberek sorsának ábrázolásán keresztül a rendszer hamisságának érzékeltetését.

Ken Roach visszafogottan, de egyértelműen fogalmazza meg üzenetét. És számára kétségtelenül ez a legfontosabb. Az *ÉN, Daniel Blake* egy remekült elmesélt történet, amely nem sokat törődve a formanyelvi sajátosságokkal, tartalmával és mondanivalójával hat. Az összbenyomáshoz



sokban hozzájárult a címszereplőt megformázó Dave Johns játéka: egy letűnő világ képviselőjét alakítva egyformán hiteles akkor is, amikor tehetetlenségében elcsügged, és akkor is, amikor büszkeségből dacol. Úgy-szintén megnyerő a főhőshöz hasonlóan kilátástalan helyzetben lévő Katie-t alakító Hayley Squires játéka.

Daniel Blake szimbólum. Az igazságtalan rendszernek kiszolgáltatott kisember szimbóluma. A negyven éven keresztül tisztességen dolgozó, adófizető polgárt jelképezi, aki betegsége következtében még a világ egyik leggazdagabb országában is immár csak teher a rendszer számára – *állampolgárból* csupán egy *megoldandó ügyé* válik. Helyénvaló ez a megállapítás akkor is, ha számos látszattevékenység ennek az ellenkezőjét igyekszik láttatni, és még akkor is, hogyha a mi szemszögünkben nézve a brit szociális ellátórendszer az eljövendő kommunizmusról egykor szótt mesékkel vetekszik.

Én, Daniel Blake (I, Daniel Blake), angol–francia filmdráma, 100 perc, 2016.

Rendező: Ken Loach. Forgatókönyvíró: Paul Laverty. Operatőr: Robbie Ryan.

Zene: George Fenton. Producer: Rebecca O'Brien. Vágó: Jonathan Morris. Sze-

replők: Dave Johns, Hayley Squires, Micky McGregor, Dylan McKiernan, Briana Shann, Sharon Percy, Julie Nicholson.

Befejezetlen társadalomban

Stevan Filipović: *Mellettem*

Egy belgrádi gimnázium érettségiző osztályát helyezve alkotásának középpontjába, Stevan Filipović rendező *Mellettem (Pored mene)* című játékfilmjében a jelenlegi szerb társadalom különböző rétegeit és egymással szembeni viszonyát igyekszik ábrázolni. Nem elődök nélküli kísérletről van szó – gondoljunk csak Laurent Cantet Arany Pálmával kitüntetett *Az osztály* című művére –, egy osztály a művészetben legtöbbször az adott társadalom leképeződését jelenti kicsiben. Nincs ez másképp Filipović-nál sem, aki a szóban forgó csoportot társadalmi metaforaként kezelve – *Šišanje (Tarvágás)* című korábbi művéhez hasonlóan –, aktuálpolitikai felhangokkal átítatva vezeti végig történetét.

A cselekményt két egymástól függetlennek tűnő mozzanat generálja: az egyik a Hristina Popović által alakított történelem szakos tanárnő, egyben osztályfőnök képzőművész férjének botrányos, vallásgyalázónak ítélt kiállítására, és a róla szóló hírek és azt kísérő kommentárok; a másik a stréber lány felettetése történelemből, akitől az anyag hibátlan felmondása után az osztályfőnök megkérdi, mi a véleménye, vajon hazafinak nevezhető-e a nemrég rehabilitált Pál régensherceg (avagy Pavle Karadordević), a válasz elmaradása pedig a vártnál gyengébb osztályzatot eredményez. A tanárnőt hazafelé menet egy mélygarázsban megtámadja néhány ál-

cos személy, és leönti vörös festékkel. Az akcióról felvétel is készül, ami felkerül a videómegosztóra a világhálón. Erről az osztályfőnök másnap az órán vesz tudomást, mégpedig úgy, hogy rajtakapja diákjait, miközben a felvételt nézik. Összegyűjti a gimnazisták mobiltelefonjait, és a tiltakozások ellenére állítólag a rendőrségre megy velük, meghagyva a diákoknak, hogy távollétében írjanak fogalmazást a *Szeretet* témájára. Szombat délután lévén, az iskolában rajtuk kívül nincs senki, és csakhamar az is kiderül, hogy a bejárati ajtó zárva, az internet és a vonalas telefon pedig lekapcsolva. Az ablakokon rácsok vannak, mobiltelefonjuk pedig nincs.

A játékidő nagy részét az iskolába zárt osztály tagjainak jellemábrázolása teszi ki. A nehezen elképzelhető helyzet hitelességével nem kell foglalkozni, és felesleges azon töprengeni, miért nem keresi éppen egyiküket sem senki, a lényeg azon van, ami az iskolafalak között játszódik: kik ezek a tizenévesek, mi foglalkoztatja őket, és hogyan viszonyulnak egymáshoz. Vannak köztük bandába verődött szurkolók, akik mindig együtt tartanak, és van, aki bármire hajlandó lenne, csakhogy maguk közé fogadják őt. Van, aki törtetésből mindenre kapható, és van, aki az általános anarchia közepette is igyekszik valamennyi szabálynak megfelelni, tisztában lévén azzal, hogyha eltűnne, senki sem venné észre hiányát. Van, akinek az édesapja a pártokat cserélgeti, és van, akié szociális eset. A Vihar hadművelet következményeként Belgrádba került szülők gyermeke „egészséges, pravoszláv szerb hazafiként” jellemzi önmagát, az Iron Maiden-rajongó fiúkról pedig a Pink-csajnak nevezett lány a következőket mondja: olyan zenét hallgatnak, amelyet senki sem hallgat – ez a heavy metal –, értelmetlen dolgokról beszélnek, amiket senki sem ért – ezek a számítógépes játékok –, és sohasem szexelnek – ezt kissé szabadabban fogalmazza meg. A hosszúra nyúló órákban a többségnek segítséget jelent a drog és a pia, az első egyszerűen van, a másik pedig az igazgatónő irodájából kerül elő. A tétlenül töltött percek remek alkalmat nyújtanak egymás közelebbi megismerésére, néhány titok felfedezésére, és még a társadalmi státus kérdése is szóba kerül: mit jelent például egy adott városrészben élni, és milyen indíttatásból tagadja valaki ezt a tényt.

A film másik kulcsfontosságú kérdését a mai tizenévesek megítélése képezi, mennyire fogékonyak az önálló véleményformálásra és mekkora felelősségtudattal rendelkeznek. Az osztályfőnök a szerencsétlen esetet megelőzően az igazgatónál is kiáll a diákok érdekében, kirándulásra szeretné vezetni őket egy ismerősének a tanyájára, az iskolának és a szülőknek nem kerülne pénzébe. Azzal érvel, hogy tenni kell valamit ezeknek a fiataloknak az érdekében, szókincsük alig haladja meg a 800 szót, képtelenek az empátiára és teljesen érdektelenek. A Mirjana Karanović által megformázott igazgatónő mintha több társadalmi érzékkel rendelkezne a fiatal történeznél, az ablakból figyelve az iskolaudvarban verekedő fiúkat, megpróbálja levenni beosztottja válláról a felelősségérzetet, mond-



ván, nem az iskola kötelessége erkölcsös emberekké nevelni a gyerekeket, ők egyszerűen így kerülnek ki otthonról. Megállapítása hűen tükrözi az alkotás elkészítőinek meglátását jelenünkről.

A feldolgozott cselekményen keresztül, a film hol kissé tolakodóan, hol visszafogottabban érzékelteti az ember kiszolgáltatottságát a médiával, a közösségi oldalakkal és az előítéletekkel szemben. Ha egy diákról netán megosztanak valami kompromittálót az interneten, fél órán belül az egész iskola tudni fogja. Hiába állítja a tanárnő barátnőinek, hogy egy kiállítás legfeljebb 200-300 embert érdekel – ami „megszokott” esetben nyilván igaz is –, ha sért bizonyos társadalmi értékeket, vagy annak vélt normákat, azonnal összefog ellene és a vele összekötetésbe hozható személyek ellen az adott értékeket, vagy annak vélt normákat tüzzel-vassal védelmezők hada. Bárhogy is érvel valaki valami mellett vagy ellen, félő, hogy nem az argumentumai, hanem a róla előre kialakított kép alapján ítélik meg, ami sokszor az illetőtől szinte teljesen függetlenül, pusztán a származása és társadalmi státusa alapján történik.

A filmbeli osztály a társadalom tükre: ha belenézünk, félő, hogy magunkat látjuk viszont. Bár korrajzként kiválóan működik, a túl sok aktuálpolitikai utalás némileg didaktikussá teszi a filmet. A mű erénye ugyanakkor, hogy etikai dilemmák tömkelegének szóba hozása ellenére sem moralizál, a felvetett kérdések megválaszolatlanul maradnak, a cselekmény nyitva marad, a megoldás pedig elmarad, ugyanúgy, mint a művet megihlető befejezetlen társadalomban.

Mellettem (Pored mene), szerb filmdráma, 95 perc, 2015.

Rendező: Stevan Filipović. Forgatókönyvíró: Stevan Filipović és Milena Bogavac.

Operatőr: Maja Radošević. Szereplők: Hristina Popović, Nikola Glišić, Slaven Došlo, Mirjana Karanović, Milica Majkić, Jelena Puzić, Darko Ivić.

Jézus Krisztus katonája vagyok

Dietrich Brüggemann: *Keresztút*

A múlt század utolsó évtizedétől kezdve világviszonylatban egy erősödő deszekularizációs folyamatnak vagyunk a szemtanúi. A korábban szekularizálódott társadalmakban növekszik a vallás hatása a közösségi életre: a világi intézményekben is egyre nagyobb teret nyernek a vallási normák, újjáéledt és megerősödött a vallási élet, a vallásgyakorlat a magánszférából nagyobb mértékben kilépett a nyilvánosságba, megnőtt a vallási vezetők, egyházi méltóságok tekintélye és befolyása, jellegében megváltozott a vallás szerepe a kulturális termékekben, gyarapodtak a vallási intézmények, mind gazdaságilag, mind az egyházi épületek tekintetében (Vjacsheszlav Karpov).

A folyamat nyilvánvalóan hozzásegített néhány évtizedes igazságtalanság orvoslására – különösen a volt szocialista országokban –, a hagyományos vallási értékek visszanyerték súlyukat, a jelenségnek azonban negatív hozadéka is vannak. A lelke mélyén a vallási tanításokkal azonosulni nem tudó egyének számára sokszor a vallási hovatartozás csupán hívó szó a saját felekezetem iránti lojalitásra, az etnikai összefogásra, törzsi összetartozásra, nem ritkán a politikai kötelességtudatra. Egy sajátos paradoxon folytán – ahogyan Don Cupitt cambridge-i filozófiaprofesszor már az ezredforduló előtt megírta – „hagyományos hitükért folytatott küzdelmük nemhogy megállítaná, inkább felgyorsítja a hagyományos vallási értékek szétporladását; a hagyományos identitásokat szétmorzsoló erők sokkal alaposabb munkát végeznek, mint a megőrzésükre irányuló kísérletek”.

A vallási érzületnek a napjainkra jellemző másik szélsőséges megnyilvánulási formája a vallási fanatizmus. 2001. szeptember 11-e óta a vallási fanatizmust hajlamosak vagyunk kiegyenlíteni a mohamedán vallást szélsőségesen értelmező iszlamistákkal. Nem minden ok nélkül, hiszen a sötét középkort idéző előírások, nemi alapú megkülönböztetések, brutális büntetőmódszerek, a más vallásúakkal szembeni kegyetlenkedések és terrorista akciók kétségtelenül vakbuzgó magatartásról vallanak – függetlenül attól, hogy azoknak mozgatórugója az elvakult hit vagy a politikai célkitűzés. Mindettől függetlenül vallási fanatizmussal nemcsak az iszlám köreiből lehet találkozni, hanem a keresztény vallásúak körében is. A jelenséget nagyon jól érzékelteti Dietrich Brüggemann *Keresztút (Kreuzweg)* című játékfilmje.

A mű cselekménye napjainkban játszódik Németországban. A tizenéves Maria társaival együtt bérmálkozásra készül. A fiatal Weber atya készíti fel a serdülő gyerekeket erre a jelentős eseményre, hangoztatván, hogy Jézus Krisztus katonáiként harcolniuk kell a sátán ellen, amely mindenhol jelen van: az utcán, az iskolában, az újságokban, a televízióban, a lüktető ütemével paráználkodásra sarkalló könnyűzenében – kiváltképpen azonban az emberek szívében. Különbséget kell tenni jó és rossz között, de az üdvösséghez nem elég ezt magunkban nyugtázni, hanem a külvilág felé is hangoztatni kell, s ily módon megkísérelni minél több embernek megmenteni a lelkét. Ahhoz, hogy sikeresen végezzék küldetésüket, az atya szerint az ifjú hívőknek rámenőseknek kell lenniük, le kell szoktatniuk társaikat a szórakoztató zene hallgatásáról, a Bravo magazin olvasásáról és egyéb rossz szokásaikról.

A katolikus templom, ahová Maria családja jár, különbözik a katolikus templomok többségétől, egy olyan rend vezeti, amely nem ért egyet az 1962 és 1965 között lezajlott második vatikáni zsinat döntéseivel, amely általános megítélés szerint lényegesen átformálta a katolikus egyház kulturális, társadalmi és politikai állapotát. Az egyházi tanítás korszerű meg-



újításának céljából a zsinat nagy jelentőségű reformokat léptetett életbe, mind biblikus, mind liturgikus, mind pedig ökumenikus és szervezeti kérdésekben. Az elmúlt fél évszázadban ennek a zsinatnak köszönhetően merőben modernizálódott a katolikus egyház, ami azonban – mint a filmből is kitűnik – nem ért el osztatlan sikert. Weber atya egy helyen mintegy melleleg megjegyzi, hogy a zsinatnak köszönhetően a sátán a katolikus egyházba is belopózott, a pápák eltávolodtak az egyház kétezer éves hagyományától, szakítottak a latin nyelvvel, szerencsére azonban létrejött az ő rendjük, amelynek keretében a hamisítatlan tanítással összhangban, eredeti formájában működik tovább a katolikus egyház.

Az, hogy mekkora ellentét uralkodik katolikus és katolikus templom között, az édesanya heves reakciójából érzékelhető a legjobban, amikor Maria felveti, hogy szívesen járna a másik templomban működő kórusba énekelni. Az ellentmondást nem tűrő, zsarnoki természetű anya hallani sem akar arról, hogy lánya olyan énekkarban énekeljen, ahol dzsessz-, rock-, funky- és souldalok is szerepelnek a repertoáron. A film visszatérő motívumaként feltűnő populáris zene kapcsán elgondolkodtató az a jelenet, amelyben testnevelésórán a diákok a tornateremben futnak. A tanárnő bekapcsolja a zenét (Roxette: *The Look*), mire Maria megáll. Mikor a lány nyomására a tanárnő kikapcsolja a zenét, egy srác leül, mondván, hogy az ő vallása tiltja a futást zenei kíséret nélkül, egy másik fiú hátrafelé kezd futni, mivel, állítása szerint, az ő vallása tőle ezt követeli meg, és az is elhangzik, hogy a muzulmán vallásúak miért nem járnak testnevelésórára. A nézeteltérés során felvetődik a tolerancia szükségyszerűségének problémája, azonban válasz nélkül marad a kérdés: kinek kell toleránsnak lenni a másikkal szemben, és eltérnie a saját vallási meggyőződéseivel ellentétes viselkedést?

A *Keresztútban* ábrázolt vallási fanatizmus szofisztikált módon áramlik be a mindennapokba. Látványos külsőségek hiányában hatását a mikroközösségen – család, szűk baráti kör – belül, illetve az egyén önromboló életvitelének serkentésében fejt ki. Az erős pszichológiai töltetű, tizennégy, sokszor egyetlen hosszú beállításból álló fejezetben/stációban elmondott lélektani dráma arra keresi a választ, hogyan tud egy serdülő lélek egyrészt eleget tenni domináns édesanyja és a tekintélyelvű atya elvárásainak, másrészt pedig elfogadhatónak maradni diáktársai között, nem kevésbé szembenézni önnön „gyarló” vágyaival. Nem meglepő, hogy a profán és a szent között „kifeszített”, állandó lelkiismeret-furdalással sújtott Mariának az egyetlen kiútnak az bizonyul, hogy felkínálja életét Istennek.

Deszekuralizálódó világunkban egyre inkább úgy tűnik, hogy a vallás lassan visszaserzi a tudományosság fejlődésével és a humanista ateizmus terjedésével némileg megcsappant befolyását és jelentőségét társadalmi téren. A térnyerés azonban felelősséget is von maga után. Eredendő bü-

nünk abból ered, hogy ettünk a jó és rossz tudásának fájáról, félő azonban, hogy még ma sem tudunk igazából különbséget tenni jó és rossz között – legfeljebb megjátsszuk azt.

Keresztút (Kreuzweg), német–francia filmdráma, 107 perc, 2014.

Rendező: Dietrich Brüggemann. Forgatókönyvíró: Anna Brüggemann és Dietrich Brüggemann. Operatőr: Alexander Sass. Producer: Leif Alexis és Fabian Maubach. Vágó: Vincent Assmann. Szereplők: Lea van Acken, Hanns Zischler, Florian Stetter, Franziska Weisz.

Ha sok kisember összefog...

David Wnendt: *Nézd, ki van itt*

„A tévé a szállodámban nagyon vékony volt. Ez az emberi elme csodája. De mit látunk a tévében? Szemetet. Amikor nehéz idők járnak, az emberek triviális szórakozásra vágnak, megértem. Ezért vetítettek 1944-ben könnyű vígjátékokat. De olyan nehéz időket élünk, hogy az embereket ostobaságokkal kell bombázní? Milyen országban élünk mi? Gyermekszegénység. Időskori szegénység. Munkanélküliség. A születési ráta történelmi mélyponton. Nem csoda. Ki akar ebben az országban gyereket? Mi taszítjuk magunkat a szakadékba. De nem látjuk, mert a televízió nem mutatja a szakadékot. Helyette nézzük a főzőshow-t.”

Első hallásra teljes mértékben helytállóknak tűnik az elhangzott társadalombírálat, nemcsak annak, aki elutasítja a tömegmédiával diktált életmódot, hanem annak is, aki aszerint él, egyfolytában zúgolódva közben a helyzet tarthatatlansága ellen. Még mielőtt azonban korunk szórakoztatóiparának kivesézésébe fognánk, nem árt tudnunk, kitől is származik a lesújtó gondolat a ma emberéről. Az illetőt Adolf Hitlernek hívják, és érdekes módon fent hangoztatott véleményét egy televíziós szórakoztatóműsorban osztotta meg a nézőkkel, akiknek a stúdióban jelen lévő része lelkesen megtapsolta a karizmatikus szónokot.

Nem, véletlenül sem egy komédiásról van szó, aki fogkefebajuszt növesztve és náci egyenruhába bújva igyekszik babérokra törni a kereskedelmi televíziózás nyújtotta lehetőségek által, hanem az igazi Führerről. Azt, hogy hogyan került korunkba, maga sem tudja, egyszer csak egy berlini üres telken ébredt, leporolta katonai egyenruháját, és járni kezdte az utcákat. Amit tapasztal: béke, demokrácia, gondtalanul sétáló emberek a téren, köztük rengeteg külföldi. Első pillantásra úgy tűnik, minden rendben, de a körmönfont jövevény tudja: semmi sem az, aminek látszik. Alkalmi beszélgetőtársai alátámasztják aggályait: a választásokat manipulálják, hiszen semmi sem változik sohasem, mindenki fél beszélni, ha mégis megteszi, idegengyűlölőnek nevezik, a politikusok csak a zsebeiket



tömik, a kisember nem tehet semmit, a német társadalom újfent hatalmas kihívással szembesül, s ideje, hogy valaki nevén nevezze a problémákat. Körbeutazza az országot, elbeszélget az emberekkel, megismeri a gondjaikat, majd szerepet vállal egy televíziós beszélgetős műsorban, és villámgyorsan tévésztárrá avanszál.

A Timur Vermes nagy sikerű regénye alapján, David Wnendt rendezésében készült *Nézd, ki van itt (Er ist wieder da)* című játékfilm meghökkenítő szatírával ábrázolja korunkat, amelyben mind az egyéni cselekvést, mind a közéleti döntéseket nagymértékben a nézettségi mutatók és az internetes portálokon és közösségi oldalakon nyomott lájkok száma határozza meg. Ilyen közegben egyáltalán nem meglepő a múltból érkezett idegen robbanásszerű népszerűsége, hiszen a polkorrekt maszatolásokkal ellentétben az ő mondanivalójának *súlya* van, és világos megoldásokat kínál a huszonegyedik század kihívásaira, tisztában lévén azzal, hogy az emberek jelentős része ma is kész lenne őt támogatni. Egy idős férfi meg is mondja neki, hogy ő ugyan nem szélsőséges, de az igazság az, hogy sokakkal együtt nemigen kedveli a bevándorlókat, az, hogy ezt nem hangoztatják, annak tudható be, hogy még mindig rajta van a nemzetén a stigma.

Adolf Hitler a rejtőzködő gonosz megtestesüléseként jelenik meg a műben. Azt mutatja, hogy a rossz sokszor nagyon kézenfekvő és logikus érveléssel állítja maga mellé a tömegeket, adott esetben úgy, hogy kimondja azt, amit a többség gondol, csak neveltetésénél fogva tartózkodik véleménye felvállalásától, nem véletlen hangoztatja a főhős azt, hogy nem ő szédítette meg a tömegeket, hanem a nép teremtette őt – szinte a saját képére. „A Führer semmi az emberek nélkül. Mint Mozart zongora nélkül” – mondja, azonnal hozzátéve, hogy az ő zongorája a nép; és igaz ugyan, hogy a kisember nem tehet semmit az áldatlan állapotok orvoslása érdekében, de ha sok kisember összefog – megváltozhat a helyzet.

A *Nézd, ki van itt* abszurd története hatalmas görbe tükröt állít elénk. Az általa ábrázolt valóságot a mindennekefelett álló profit, a gátlástalan karrierhajsz, a mások manipulálása és a demagógia határozza meg. Arra figyelmeztet, hogy mi lehet az esetleges következménye annak, ha a politikai, gazdasági és kulturális elit a széles néprétegektől elidegenedetten ténykedve nem vesznek tudomást a társadalmon belül egyre inkább elhatalmasodó elégedetlenségről. A mű egyszerre a szélsőséges eszmék terjesztésének és a korszerű média működési mechanizmusának a kritikája. A műben a kettő összeér: az első a társadalmi viszonyok végleges leegyszerűsítésével igyekszik érvényt szerezni meglátásainak, a másik viszont a nyereség növelése érdekében teret ad neki.

Sokak abban az illúzióban ringatják magukat, hogy a tömegettájékoztatás és a közösségi média korában már kevésbé lehetséges a manipuláció, hiszen semmilyen mérvadó információ nem maradhat titokban. Valóban így lenne? Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az említett technikai

lehetőségek, ahogyan tények közlésére, ugyanúgy propagandaeszközként is felhasználhatók. A *Nézd, ki van itt* stílszerűen elszórakoztat bennünket, közben felteszi a kényes kérdést: vajon mennyire kell tartanunk attól, hogy egy modern kori diktátor, a mai technikai vívmányok kínálta módszerekkel élve, a közeljövőben hasonló hatást érhet el, mint az a régi bő nyolcvan évvel ezelőtt?

Nézd, ki van itt (Er ist wieder da), német komédia, 110 perc, 2016.

Rendező és forgatókönyvíró: David Wnendt. Operatőr: Hanno Lentz. Zene: Enis Rothhoff. Szereplők: Oliver Masucci, Fabian Busch, Christoph Maria Herbst, Katja Riemann.



László Zsolt

24 óra

Dadogva mondhatom
dadogva sem mondom
Latolva ébredek
ébren latolhatok
Fölsüt ma is a nap
Aranygerinc mellé
fájva tol árnyékokot
hogy a hús sápadt éj
visszavegyen mindent
minden ajándékot
amit a fény adhat
A csöndben a rögök
eremre tapadnak
válaszul a létnek
alvó éberségben
Majd hajnali kávé
illata ver fejbe...
Szemedben kék a hajnal
Otthon vagyok benned –

Búcsú a költészettől...

Eltüntetni mindent
feketét fehérben
Gyolcsba tekert öklöm
játék a tekében...
Hervadó tavaszunk
barkákkal brekegtet
amikor a test elnyeli
a mozdulatokat
és merev tudatlansággá
érik a talpunk alatt
beszakadó Ősi jég –
Mert nem volt itt olyan

Isten aki kezét
ölelésre nyújtotta volna
nem volt itt senki sem
amikor fényt öklendett
egy távoli utcai lámpa
és ereimben vesztett
lüktetéssel száját törölte
saját fénylevében
egy kivérző csillag –
Eltüntetni mindent
feketét fehérben
míg fúj a szél hidegen
és hegyek tetején székem...

Leballagok a völgybe mégis
magamnak és másnak
művelni földszagú
magvas napjainkat –



Szegedi Kovács György

Amikor belépsz

Amikor belépsz
az Úr templomába;
erdők, mezők,
hegyek csarnokába,
hol mindenféle színes lény
szólít meg, s állítja:
akár a szarvasbogárnak is
megvallhatod,
elhullatott arany perceid.
Arcod elpirul,
s a szó lágy szele
a csöndet fölszakítja benned:
„Akarom, hogy láss!”

Átrobogott

Átrobogott fölöttem
acélvégzetem,
kérész létem
a sínek közé rekedt

Tömjéned

Bobory Zolinak, a hetvenedikre

Óriásra dagadt élményforrászsákod kifakadt,
s folyik abból versből, prózából a valóság:
daltalanná lett hajnalok,
felhőkbe rejtett szerelmek,
„elár(v)ult” harcosok,
még egy „pipadohány illatú mellény” is.
Mert látsz,
látod a csodát, mely megrészegít,
s a keservek asztala alá taszít,

szenvedés lett minden mozdulatod...
De ezen a lavinán
a látszatkegyesség tőre kicsorbul,
és Izsákot sem kell feláldozni, hisz ott a
szarvánál fogva megakadt kos, kinek
meztelen talpa alatt
tűhegyes bűneink ropognak,
s a hamis próféták faharangjainak
ocsmány zúgása se nyomja el
az idők jeleit.

Tömjéned füstje
meddig száll vissza a múltba?
Marad-e még illata
szolgálatod súlyának?



Szirmai Péter

A romlás

1770-ben születtem, Cádiz városában. Hajós vagyok, mióta az eszemet tudom: hajós volt az apám, a nagyapám is, nem is jutott az eszembe más foglalkozás, mint a hajózás. Szolgáltam a legkülönbözőbb nemzetiségű és rakományú hajókon. Végighajóztam az Indiai-, az Atlanti- és a Csendes óceánt, megkerültem, nem is egyszer a Jóreménység fokát, a Horn fokot. Jól ismerem a teautat Colombból Londonba, a selyemutat Calcuttából Bristolba. Szállítottam rabszolgát San Toméból Rio de Janeiróba, Lagosból Santo Domingóba. Otthonosan mozgok a Fülöp-szigeteki Manilában éppúgy, mint a mexikói Acapulcóban, a braziliai Rio de Janeiróban vagy a patagóniai Rio Gallegosban.

Egy héttel ezelőtt érkeztem vissza hajónkkal Argentínából: ezüstöt szállítottunk Cádizba. Hamarosan befejezzük a kirakodást, és már indulunk is vissza. Altsízt vagyok. Végzettségem alapján lehetnék első tiszt is, de nem vágyom magasabbra: jól érzem magam az egyszerű matrózok között. Sok fiatalnak adtam át tudásomat, nem sajnáltam sem időt, sem fáradságot, elmagyaráztam olyat is, amit csak a tisztek tudnak. Jó, ha ismerik, amit egy képzett tengerésznek tudnia kell. Régen nem volt rossz ez a munka, de aztán egyszer csak minden megváltozott. Hat és fél évvel ezelőtt kezdődött a romlás. Az történt, hogy a hajót régi tulajdonosa eladta, az új tulajdonos az állam, vagyis a spanyol király lett. A király kijelölt hivatalnok a legénység létszámát harmadannyi főben határozta meg, mint amennyi az eddigi utak során rendelkezésre állt. A cél: a szállítás olcsóbbá tétele. A magyarázat: a tulajdonos mindent megtehet. E cinikus rövid mondattal nem tudtunk mit kezdeni, valóban így van.

A király hivatalnok – tulajdonos úrnak neveztük, mert valójában ő rendelkezett felettünk – új kapitányt, új tiszteket hozott. Az új vezetés elfogadta a létszámcökkentő döntést, sőt, szóban ki is fejezte: támogatja azt. A legénység közül, akinek lejárt a szerződése, habozás nélkül átszerződött másik hajóra. Engem, ahogy sok társamat, még két évig szerződés kötött a hajóhoz. A tulajdonos, ismerve előéletemet, nem engedett el a Pinta kötelékéből, mondván, tapasztalt tisztekre szükség van. Feladatomból szabta, hogy normál üzemben betanítsam a fiatalokat, viharban, példát mutatva helytálljak. Ez így elfogadható lett volna, ha nem lettünk volna harmad annyian.

Elérkezett az indulás napja: október 12-én erős szélben, egyárbcnyi vitorlával – fedélzeten a tulajdonossal – futottunk ki a cádizi öbölből és

a nyílt tenger felé vettük az irányt. A kapitány mellett gyakran feltűnt a tulajdonos vékony alakja. Fekete szövetkabátot, kis karimájú, furcsa kalapot viselt. Mindig vele volt a sétapálcája is. Ha nem tudtuk volna, hogy ki az, ha nem láttuk volna fensőbbiséget sugárzó tekintetét, magabiztos lépetteit, még viccesnek is találtuk volna személyét. De a tulajdonos sohasem mosolygott, a legkisebb érzelem sem látszott vékony arcán. Sohasem szólt hozzánk, sosem nézett ránk.

Az első hét nyugodt hajózással telt, átlagos erősségű DNy-i szélben haladtunk Amerika felé. Lanzarotén megálltunk, friss vizet, húst vettünk fel, amit a helyi lakosok kínáltak nekünk lábasainkért, fémszerszámainkért cserébe.

Már e hét alatt éreztük, hogy a terhelés nagyon erős, pihenésre alig jutott idő. Az igazi gondok, ahogy várni lehetett, Lanzarotét elhagyva jelentkeztek. Indulásunk után három nappal erős viharba kerültünk. A hullámok három-öt méterrel a fedélzet szintje fölé emelkedtek, átcaptak a hajón, magukkal sodortak minden mozdíthatót. Alig tudtunk megkapaszkodni. Hiába kiabált a kapitány, az első tiszt, hiába vezényeltem én is, a fáradtságtól elcsigázott matrózok nem értek fel időben az árboccsúcsra, nem tudtuk időben bevonni a vitorlákat: egy vitorlánk leszakadt, használhatatlanná vált, egy másik erősen megrongálódott és a vihar végére a háromból két árbocunk letört. Három emberünk a tengerbe esett; nem gondolhattunk a mentésükre. A kapitány, miután hosszabb időt töltött a fedélzet alatti kabinban, gondolom a tulajdonossal egyeztetett, tájékozott a dühtől. Kemény szavakkal ostromozta a társaságot, az első tiszttől a legutolsó matrózig. Hozzá nem értőnek, kontárnak nevezett bennünket, akik képtelenek a megfelelő megoldás megtalálására, és gyors végrehajtására. A lecsendesedett tengeren, halotti csöndben, a hajó vezetősége és a legénység közötti megváltoztathatatlan ellenszenvvel, egy árbocvitorlával, az elérhető sebesség egyharmadával hajóztunk a Zöld-foki-szigetek legelső szigetéig, hogy egyheti veszteglés alatt pótoljuk az eltört árbocokat, javítsuk a szétszakadt vitorlákat.

A tulajdonos csak a kikötés után jött elő kabinjából. Épp leeresztettük a horgonyt, amikor megjelent. Most is az elegáns szövetkabátot és a fekete, mulatságos kalapot viselte, de senkinek sem jutott eszébe, hogy nevesen rajta. Intett a kapitánynak, hogy szólni kíván. Ez volt az első alkalom, hogy hallhattuk őt, ezért kíváncsian verődünk össze a fedélzeten.

– Emberek!

Hangja vékony, de éles volt.

– Emberek! Valamit tudniuk kell! Mi itt a király hajóján a koronát képviseljük, a korona felemeléséért, a spanyol nép nagygyá tételéért hajóznak. Nem veszíthetünk időt, nem tehetünk kárt a hajóban; célunk: minél előbb elérjük Argentínát, felvegyük a rakományt, és a lehető legrövidebb idő alatt hazaszállítsuk.



Rövid csend következett. Az egyik tiszt hebegve azt mondta:

– Természetesen tudjuk mindezt, de a létszám nem elegendő a küldetés teljesítéséhez.

A tulajdonos türelmetlenül koppantott a botjával.

– Ezt nem akarom még egyszer hallani.

Ridegen nézett végig rajtunk.

– A létszám teljes, nincs sem lehetőség, sem szükség a létszám kiegészítésére. A munka jobb szervezéssel, a rendelkezésre álló idő jobb kihasználásával, elvégezhető.

Erre már nem válaszolt senki. A tulajdonos szabad kezével intett, jelezve, hogy távozhatunk. Szó nélkül szétoszlott a tömeg.

C.-vel ezen az estén kezdtük szervezni a lázadást. Pár órán belül sokan mellénk álltak. Célunk: a tulajdonos, a kapitány, az első tiszt és két hűséges altisztjének foglyul ejtése, a hajó az Antillák valamelyik szigetére kormányzása, értékesítése. Legtöbben földműveléssel vagy kereskedéssel szerettünk volna foglalkozni.

Később be kellett látnunk: az emberi természet megváltoztathatatlan. Nincs ember, aki egy ügyért, egy eszméért érdekmentesen elköteleződjön. Az egyik tiszthelyettes, aki a közénk tartozó altiszt pozíciójára áhítozott, feljelentette a lázadó társaságot. A tulajdonos – a kapitány, az első tiszt, és ezek csatlósai körében – egyik éjjel, megbeszélésünk alatt, pisztollyal a kézben lepett meg minket. Látva ügyünk veszét, még három altiszt, és hat matróz tett hűségesköt a jelenlegi vezetés mellett, és ellenünk fordult. Tízen maradtunk: három altiszt, velem együtt, és hét matróz. A kapitány, a tulajdonos parancsára, még aznap éjjel szárazföldre vezényelte a hajót, és kikötött egy, a Zöld-foki-szigetek és a San Pedro-szigetek közötti, ismeretlen nevű szigeten.

A következő délelőttön csendes volt a tenger, szél nem fodrozta a víz felszínét, vakítóan sütött a nap. A gyorsított tárgyalás egy óra alatt lezajlott. Védekezhettünk, de érveinket lesöpörte a rögtönzött bíróság: a tulajdonos, a kapitány és az első tiszt. Érveik egyetlen megfellebbezhetetlennek látszó alapon nyugodtak: a királyi hajón szolgáló tengerésznek többet kell elviselnie, mint a kereskedelmi hajón szolgálónak. Az egyéni érdekek nem kerülhetnek a kollektív érdekek elé. Mondtuk, hogy ez a rabszolgatartók érvelése, de ezt nem fogadták el. Halálra ítélték minket. A lázadókat a mentőcsónakkal szállították a szigetre a kijelölt ítéletvégrehajtók. Kilenc társamat felakasztották. Miközben a hideg kezek az én nyakam körül hurkolták a kötelet, a kapitány pár szót váltott a tulajdonossal, aki bólintott. A kapitány megálljt intett a hóhérokknak.

Azt mondta:

– A királyi hivatalnok úr, bizonyítva nagylelkűségét, eddigi érdemeidet elismerve, a halálos ítéletet száműzetéssé változtatja.

A kapitány hosszan pásztázta az arcomat:

– Elfogadod az ítéletet?

Elsírtam magamat, és hevesen bólogattam.

A kapitány intett, hogy oldják el a köteleimet. Szólt az egyik matrónak, adjanak nekem egy puskát, egy font puskaport, egy font puskaagolyót.

Már a mentőcsónakban álltak, amikor a tulajdonos odakiáltott nekem:
– Sok szerencsét!

Cinikus mosoly játszott az ajkain. A többiek durván felnevettek. Aztán a tulajdonos intett az evezősöknek és leült az egyik padra. Az evezősök belecsaptak a zöldes vízbe.

Látva a távozó csónakot, éreztem, hogy az életem mostantól fogva egy fabatkát sem ér: nincs társaságom, élelmem nincs biztosítva, nem ismerem a szigetet, nem tudom egyedül vagyok-e: vannak-e vadállatok, vagy emberevő törzsek a szigeten. Azt viszont elhatároztam, hogy megpróbálok életben maradni.

Az első napok gyötrelmesek voltak. Jártam a szigetet, élelem és éjjeli menedékhelynek való barlang után kutatva, közben, ha megrezdült egy bokor, máris összerendeztem, nem tudtam, mire számíthatok. Az első két éjszaka fán aludtam, a harmadik napon találtam egy barlangot, ami megfelelőnek látszott, hogy meghúzzam magamat. A barlang a sziget sziklaparti részébe ékelődött. A hullámverés, évezredek alatt, egy folyosót nyitott a sziklába; e folyosóból nyílt a barlang, egy háromszor öt méter alapterületű padozattal, ahol aludhattam.

Az első hónapban vadászni kényszerültem, ez több-kevesebb sikerrel járt: voltak napok, amikor élelem nélkül maradtam. Aztán rájöttem, hogy csapdaállítással közelebb kerülhetek a biztos élelemhez, és a lőport sem pazarolom. A harmadik, és ötödik alkalommal sikerült egy-egy fiatal kecskét foglyul ejtenem. Ezek rövid idő alatt megszelídültek, és követtek mindenhová, amerre mentem. Nemsokára kitapasztaltam, hogy a sziget lakatlan, vadállatok sem élnek rajta. Éghajlata trópusi: a száraz, meleg nyarat esős, hűvös tél váltja. Mondhatom: szerencsém volt, nem kellett megküzdenem a hideggel, a jeges széllel, a fagyott földdel. Sorsom az első év után fordult jobbra, amikor kecskéim szaporodni kezdtek. Találtam búzához hasonló növényt is a szigeten, próbáltam meghonosítani a közelemben, de nem sikerült. A húshoz fűfélélet fogyasztottam. Gyümölcsként, édességként banánt ettem.

Az ötödik év végén, egyik éjszaka, amikor nem tudtam aludni, és a csillogos eget bámultam a sziklaparton ülve, megfogalmaztam, hogy végül is szerencsésen alakult az életem. A társaság hiányától eltekintve, mindenem megvan, e mellett nem vagyok kiszolgáltatva egy olyan zsarnoknak, mint a kapitány, nem vagyok rabszolgamunkára kényszerítve, nem vagyok kárvallottja a társadalom embernyomorító gépezetének. Úgy gondoltam, hogy ebben a formában szívesen maradnék a szigeten, szívesen élnék itt életem végéig. Úgy éreztem, hogy valószínűleg így is lesz, ebben a gondolatban megnyugodva el is nyomott az álom.



A hatodik év nyarán épp terepbejárást tartottam a lapályos homokpart közelében, amikor láttam, hogy egy ismerős mentőcsónak horgonyoz a parttól ötven lépésre. A távolban, egy mérföldre a parttól egy háromár-bocost pillantottam meg. Pár másodpercig kellett csak pásztáznom, amíg megismertem: a Pinta volt az. Kirázott a hideg, elkezdtem félni. Mi lehet az oka a látogatásnak? Lehet, hogy meggondolták magukat: már hibának tartják, hogy kegyelmet gyakoroltak, hogy ezen olcsónak látszó húzással maguk mellé állítsák a megmaradó legénységet. Valaki rossz helyen, társaságban elkottyantotta magát, hogy engem életben hagytak, az információ terjedni kezdett, ezért ki akarják köszörülni a csorbát. Lehetséges az is, hogy a tulajdonos és köre végiggondolta azt a lehetőséget, hogy valahogyan megszabadulok a szigetről, esetleg visszatérek, és akkor magyarázkodni kényszerülnek, hogy miként lehetek életben. Ezt természetesen el akarják kerülni, ezért bevégzik kegyetlen munkájukat. Ezek lüktettek az agyamban, miközben a partot és a sziklákat figyeltem, hátha megpillantom ellenségeimet. Nem láttam őket, de elkezdtem rohanni a sziklás part felé, úgy gondoltam, talán ott megbújhatok a sziklával szabdalta part egyik barlangjában, még ha nem is az enyémben, mert kecskéim, fából faragott szerszámaim, otthagytott élelmem árulkodó nyomokat biztosítottak üldözőim számára. Persze, esélyem sem volt. Már az első parti szikláknál körbevettek régi tengerésztársaim. Miközben durva markok a kezeimet kötötték össze a hátam mögött, elélem állt a tulajdonos. Elmosolyodott és azt mondta:

– Figyelj K! Az egyik rám bízott hajón kellene egy tapasztalt tengerész. Úgy látszik Andalúziában elfogytak a használható másodtisztok. A kapitány úrral konzultáltunk és ő eszembe juttatott téged. Gondoltuk, meglátogatunk a szigeten: megnézzük, életben vagy-e. A kapitány úr arra gondolt, van esély rá, hogy életben vagy, általában feltalálod magad, pont ezért javasolta, hogy visszatérjél hozzánk.

Azt mondtam:

– Tulajdonos úr! Jól érzem magam a szigeten. Tegyük úgy, mintha meghaltam volna, és felejtsek el a személyemet.

A tulajdonos elmosolyodott.

– Ugyan már, K.

Az ajkain ott játszadozott a cinikus mosoly.

– Miből gondolod, hogy elengedlek?

Persze, azonnal megértettem, hogy nem tehetek mást, mint hogy engedelmeskedem: csak egy szerencsétlen rabszolga vagyok ebben a rendszerben. Ha nem teszem, gondolkodás nélkül felkötnek. Elfogadtam hát az ajánlatát.

A hajó neve: Eternidad (örökkévalóság). Útvonalunk: Rio Gallegos–Cádiz, és vissza. Ezüstöt szállítunk a koronának. Van egy durva, cinikus első tisztem és egy alkoholista kapitányom, akik helyett is el kell végez-

nem az irányítás feladatát. Nem háromszor, hanem négyszer annyit kell dolgozni, mint azelőtt. De élünk és néha azt álmodjuk, hogy sirályok vagyunk, és belefeledkezünk a nagy kékségbe.

Amerika

Apád egy vasárnapi ebéd után megkérdezte tőlem, mi lenne, ha kiküldenénk téged nyugatra. Nem tetszett a dolog; mondtam apádnak, hogy nem szeretném, de apád úgy tett, mintha nem hallotta volna. Volt egy piros fedelű világtlasza, beült a fotelbe, kinyitotta, lapozgatni kezdte. Én vele szemben ültem. Csendben lapozott. Egy helyen megállt, tenyerével végigsimította a két oldalt.

– Az Egyesült Államok... – mondta. – Látod ide szerettem volna eljutni...

Keserűn elmosolyodtam. Emlékszem, én akadályoztam meg: nem akartam kimenni, elhagyni előző házasságomból származó két gyerekeket, szüleimet.

Emlékszem, nem emelte fel a fejét, a térképet nézte.

– Északkeleten élnek Elenáék – mondta –, Massachusetts államban. Lehet, hogy őket kellene megkérdezni...

– Ők nagyon el vannak foglalva a családjukkal – mondtam. – Van két fiuk, városban taníttatják őket. Nem fér bele még egy gond...

Felsóhajtott.

– Van még valaki Amerikában?

Intettem a fejemmel, hogy nem tudok senkit.

– Kár – mondta. – Ez lett volna a legjobb célállomás.

Lapozni kezdett. A könyv végéig lapozott.

– Vagy Ausztrália – tette hozzá. – Persze, ott, tudom, nincs ismerős.

Kétségbeesetten azt mondtam:

– Az még messzebb van, mint Amerika.

Rám nézett. Kesernyésen elmosolyodott.

– Persze... Annál jobb: csak innen minél messzebb.

Mélyen a szemébe néztem. Állta a tekintetem.

– Sohasem látjuk majd a fiunkat – mondtam.

– Lehet, de jobb élete lesz, mint nekünk volt.

– Miért? Nekünk nem volt jó életünk? Nem volt meg mindenünk? Van házad... Van egy szép fiad... Lehet, hogy megváltoznak a dolgok... Jobb lesz...

Apád legyintett.

– Itt nem változik meg semmi. Figyeld meg...

Tenyeremet az asztal lapjára fektettem.

– Nem akarom, hogy elmenjen a fiam – sziszegtem.

– Nem csak én akarom, hanem ő is.



A térképre pillantott, és gyorsan kettőt lapozott visszafelé. Felderült az arca. Mosolygott.

– Megvan! Hogy eddig ez nem jutott eszembe! Venezuela.

Megdöbbenve néztem rá.

– De hát ott is diktatúra van... – mondtam.

Legyintett.

– Ugyan már! Abból még kialakulhat valami... Ott él a bátyám barátja, Gabor. Írok neki.

És írt neki...

Az étkezőasztalnál írta meg a levelet. Én közben mosogattam. Egy óra alatt kész lett. Fölolvasta nekem. Az állt benne, hogy a régi barátságra való tekintettel, örülne, ha fogadná a fiát, felkarolná, és a kezdeti időkből segítené: záróvizsgálata megvan, angolul tud, spanyolul gyorsan meg tudna tanulni. Várva a választ, öleli, satöbbi, satöbbi. Komoran néztem apád szemébe.

– Jól van – mondta. – Csak ezt az egy lehetőséget kipróbálom... Ha nem megy, abbahagyom.

Nem szóltam. Elfordultam. Megtöröltem a kezemet, és kimentem a ház elé.

Egy hónap múlva jött a válasz. Apád mosolyogva hozta be a postaládából a kék csíkos szelű, tengerentúli borítékot. A konyhában ültünk le: ő a kisablaknak háttal, én vele szemben. A borítékot néztem, apád engem. Türelmetlenül néztem rá. Apád kesernyésen felnevetett.

– Bontsd már ki! – kiáltottam.

Apád elővette a régi kenyérvágó kést, azzal hasította fel a borítékot. Kivette a levelet. A levél hátán átsütött a nap, láttam, hogy ez egy nagyon rövid levél, pár sor az egész. Csendben szaladt a tekintete.

Tágoltan olvasni kezdte. A hangja reszelős volt.

– Kedves Anton, köszön kedves sorok, de nem tudni kérés eleget tenni. Üzleti élet leköt, mással nem tud foglalkozni. Fiad üdvözlöm és kedves család. Öleléssel, Gabriel.

Megkönnyebbülten sóhajtottam fel. Apád a levélpapírt zörgetve dohogott:

– Gabriel... Gabriel... Már az eredeti nevét sem tudja...

Aztán fölemelte a fejét, fürkészszerűen nézte az arcomat. Néztem nagy kék szemét. Azt mondta:

– Te nyertél!

A kezemet nyújtottam felé az asztallapon. Mindig meleg keze most hideg volt.

– Mi nyertünk! – mondtam. – Itthon marad a fiunk.

Nem válaszolt. Csendben bólintott.

Biztosan emlékszel, amikor este, vacsoránál megmondta neked a választ, hogy Venezuela volt a kiszemelt cél, egy kinn élő barátjának írt, de ő azt válaszolta, hogy nem tud fogadni. Nem sikerült, de ne keseredj el.

Tönköl József

A bánatunk nem fér el benne

Rég volt, hogy sarlóztunk, már szinte otthonos,
hogy az erdészház nyitott ablakában rádió szól,
rókahátú rozs lobban, lángolnak kalászkok,
Istenem, Istenem, merre menjünk?
vesznek szarvasok, a vérünk megdermed,
mint mikor bogármohás erdő kering, akár a sas,
a levegőt nehezen vesszük, nyomorult öregek,
morgolódnak, szemergett ma is egész nap,
nincs patakozó fény, madár tánca, köves kiáltása,
szegecselt ég, nem kell hombár, s több sem,
hajnaltájt felbőgő tehén,
legelőn felnyerítő deres kanca.

Hol vagytok földet-vizet nyelők? hol a szátok?
hová lett az a sarlós hadsereg?
évek múlva felelünk az egervölgyi lányoknak,
nem emlékszünk szétnyílt ruháikra,
miféle rétek utcáin s dülők mélyén nőttünk fel,
milyen árokban feküdtünk némán, mint a halott,
valami nyár lépdél vissza a semmibe,
sarló emelkedik, holdra szárad,
sivár város ez, a bánatunk nem fér el benne,
esett ma is egész nap, ennyit tudunk,
szemünk csak a lepusztult lépcsőházat,
egy szobor terét, a víz szemetes szökőkútját látja.

Ha a tengerhez érsz

Ha a tengerhez érsz, olyan a nyár, mintha a régi fahidakon
fácánokat, színésznőket, dobzófákat vinne egy vasszekér,
széles völgyben erdőket, folyókat, városokat,
végig az utcán és a kihunyt házak előtt,
meg fölakasztott kaszákat, jégtáblákat,
repülőterek, hajók, vonatok hangját és havat,
nevetséges kócszakállt, süvegeket és kifordított bundákat,
egy életen át pincepadlás menyétasszonyának vörös hasát.



Úgyis tudod

Minden zsbavirágárgot fölkaivar a lábad s a szél,
a padláslépcső minden nappal recsegőbb,
lidércek csoszognak, a korom fogaikhoz tapad,
kémények erdejéből kitepik a füstöt s repülnek,
túl az állomáson, várótermeken, vasúti síneken.

Miének az este és az ajtó, ami bezárul,
a szétdobált szoba tükre, amint reped, a miénk,
nem kell permeteznünk szőlőt, fákat se többet,
félteni mérgektől, a nyomorúság fájdalomtától,
a televíziót már bekapcsoltuk, hogy megvakuljunk,
hamarosan nincs más bizonyíték, csak a sötétség,
és mosolyognunk kell a csodán,
a kiscsikó szeme kivirágzik a domboldalban,
úgyis tudod, ha nap kel, akkor se lesz világosabb,
akkor is csak kopogva hulldogál a szeder.

Talán az Isten fekszik itt az udvaron hetek óta,
más nem marad már, csak ez a harang nélküli hely,
zsbavirág és birsalma égő lámpája az asztalon,
a számítógép mellett, ahol szarvasbogarakat látsz,
rágóik a földre hajolnak, mint a szomorúfűz ágai,
korhadó tölgytuskónál a nőstény,
hová lesz? gyökerek ki nem vallják, elhal, elhamvad,
sebesít, mint penge vasát az árok, kettőnk egynyoma.

Olyan közel

Olyan közel engedték magunkhoz az angyalokat,
hogy puha fejkendők sokáig tündököltek utcabokrokon,
az alvók tüdején, a folyón meg a füveken meg a veremben,
s mint a nyárfa levelei az eső előtt, kifehéredtek,
mintha kihűlő répa földről szívták volna színüket,
ágak hegyéről, felhők szalagjaiból, minden szélből,
mely a konyhaablakot csapkodta, lidércek kövesedő lelkét,
nesztelenül repülő baglyok sírását a pajtákban
és a templomhajók magas árbocain,
ingünkön átütötték ostorukat, égetett sok szomjas szíj,

minden sudár égnek tartott, mint vércsepár két ezüst nyila,
olyan közel engedték magunkhoz az angyalokat,
hogy elválasztották az árkok vizét a földtől és a levegőtől,
már nem értettük a rét lélegzését, a fácánok keresztjeit,
a vadállatokat és nyájakat, az erdő kifogyott a madarakból,
a szőlők úgy lettek oda, semmivé, mint a fiatalságunk,
az udvarokról a szederfa, házak egymásba nyíló üres szobái.



Készenléti munkásosztály

Szegény Csabika! Úgy látszik, rohamosan öregszem vagy várom a világvégét én is, de egyre több olyan esemény jut eszembe a múltból, mikor bután láttam.

És ezért bután is ítélkeztem. S most jó volna megkövetni azokat, akiket tükör által és homályosan láttam. Mert miért is ne lehetne az utolsó ítélet előtt egy saját utolsó ítéletet kezdeményezni.

Vagyis csak menni. Menni magam után, és gondolni arra, aki szembe jut. Megnézni újra. Hiszen talán épp' ezért jut eszembe. Csabika, ahogy ül, és rejtetten ugyan, de maszturbál. És kék a szeme alja. Mert bizonyára otthon is ezt teszi. Mert az apja neveli és biztos kurvázik, és akkor a kisfiú is csinálja, amit lát. Fújj! Pedig hát szegény gyerek kezdetben csak otthon akart ébren lenni. Nem azért rázogatta, mert magányos volt és némi örömhöz akart jutni. Nem. Csak ébren akart maradni. Félt a csöndtől, nyugtalanította az apja nyugodt légzése. Mert ez volt, ilyen volt akkor is, mikor reggelre az anyja elment. De most már résen akart lenni, készenlétkben, ha az apja is el akarna menni. Akkor már ébren legyen, és tehessen ellene valamit.

De aztán az óvónők ab ovo férfigyűlölete, hisz láttak már elég elhagyott, megcsalt anyát, kezdte piszkossá, bűdössé tenni Csabikát. Pedig nem volt az. De viszonyulásuk hozzá átragadt a gyerekekre. És a kisfiú kezdett kiközösödni. Hát ébren kellett lennie az óvodában is. Nagyon, mert aztán az óvodai nőtársadalom perverz, kukkolós vágya, hogy bizonyára az apa kurvákat visz haza nap mint nap, még inkább kiközösítette a kisfiút. Úgy, de úgy csináltak az anyák, mintha éreznék a gyereken a kurvák szagát. A prosti meg ugye a tisztességes anyák rémületének a tárgya. Amit jobb rögtön utálattá, gyűlöletté, undorrá transzformálni. Jobb undorodni, mint rettegni, hogy egy nő elviszi a férjet, egyszer csak kiköti a karámból. Mintha a férj háziállat volna. Csabika meg szegény minden perverz disznó jelképe lett. Az összes félrelépő, elfajzó, elferdülő férfi, férj jelképe. Kicsinyített mása, akiből bizonyára óriási nagy, nőket letipró, legázoló igazán nagy disznó lesz. No de ő csendes, teljes kiközösítésének okáról mit sem tudva játszadozott önmagával. Vagyis dehogy volt az játék. De muszáj volt. Muszáj volt ébren lenni otthon és ébren immár az óvodában is.

És öröme biztosan nem volt benne, mert a szemeit ma is látom. Nagy, öreg szemei voltak, kék karikákkal. S csak dadogása volt, alig tudott megszólalni. Pedig mikor beírátták, milyen szépen mondta, tisztán, érthetően, hogy óvó néni, leülhetek? Kedves, figyelmes férfi lehetett volna belőle. Tiszta szívű, társas lény. Ember.

S akkor talán nem lehet, hogy épp most rontjuk el a homoszexuálisokat? Most veszejtjük ki belőlük a jó szándékot, segítőkészséget, és azt a jó érzést, hogy jó embernek lenni? Hisz van ország, ahol házasságot köthetnek egymással, de van, ahol tűzzel-vassal irtanák őket. Van vallás, ami halálos bűnnek tartja és van, amelyik befogadó. Pedig most igazán szükségünk lenne rájuk is, ebben az értékválságos káoszban, amikből előbb-utóbb születnie kell valamiféle rendnek, különben elveszünk mindannyian. Főleg, ha még csak ott tartunk az osztozkodásban, a világ termőföldjeinek, energiájának és levegőjének az elosztásában, hogy azt se tudjuk, kivel szabad a nemi szervünket megosztani. Ha mást se csinálunk, mint körbeirigyeljük egymást. Körbe is tartozzunk, persze, majd egy évtizede mindenki tartozik mindenkinek. S az jár jól, akinek sokan, sokkal tartoznak. No de az irigység az belül van. Ha a híd alatt végzem, az nem csak az én sikertelenségem, de az irigység az teljesen az enyém, az engem sárgít, az az én májamat járhatja csúcsra, attól én leszek májbeteg, májrákos, ha szerencsém van. Mert egy gyors, féléves májrák azért hamar véget tud vetni minden irigységnek.

Mert ez a viszonyulás, ez a végletes, a homoszexuálisokhoz, nem az irigységet mutatja-e? S a kétféle válasz, a megengedő nem azt mondja-e, hogy legyen nekik is jó, szabad és örömteli, vagy ha nekem nincs nemi életem, akkor legalább nekik legyen. A másik hozzáállásban pedig a félelem, irigység van, hogy ha nekem nincs (kedvem), akkor nekik se legyen. Mert mi lesz velem akkor? Ha ezek a nyikhajok pusztá szórakozásból, nemi életük színesítése miatt átportyáznak a szabályos oldalra, és elszeretik a feleségemet, akinek megvan mindene, csak én nem vagyok meg neki jó ideje.

És akkor én kíváncsi lennék arra, ugyan hány aszexuális ember él a Földön, akinek pénisz- vagy csiklómerevedési zavarai vannak, vagy már azok sincsenek. No de szégyellik, és ezért eszükbe se jut, hogy tán még így is emberek. És lehetnek jogaik, még tán házasságban is maradhatnak, hisz' önhibájukon kívül történik mindez. De nem, szexmentességüket szégyellve hallgatnak vagy felháborodnak, hogy hogy jönnek ahhoz mások, ezekben a polgárháborús, forradalmi, klímaváltozós időkben, hogy nemi életük legyen. Pedig hát ki tudja, lehet, hogy a nemi életet nem élők vannak többségben: És naná, hogy felnőttek, akiknek aztán joguk lenne, hogy mindent beleadjanak.

De nincs kedvük hozzá. Inkább apátiába süllyedve szemlélődnek. És nem hat rájuk semmi. Nézik gyerekeiket, ahogy azok majdnempornót néznek. És nem háborodnak fel, mert ebben a veszteséges világban, ahol sorra veszítjük el eredendő örömforrásainkat, hazát, családot, Istent. Legalább a gyerek találjon valami örömforrást, ellenében a letargiának, közönynek. És nézik a felnőttek a kamaszaikat, és rábólintanak a szüzeséget fogadókra, de azokra is, akik sportként szexelnek. Hogy felkészül-



ten menjenek át egyszer, valamikor a felnőttkorba, ha a gazdasági helyzet egyszer megengedi nekik, hogy családban gondolkodhassanak.

De tényleg. Nem lehet, hogy többen vannak? Hogy főleg és számszerűleg inkább a gyerekeink és kamaszaink hasonlítsanak szexuális lényekre? Mert ők még bizakodóak koruknál fogva, mert a fiatalból lehet a legnehezebben kiölni a reményt. Hisz' az a dolguk. Tartani, megtartani partizánmód mindazt, ami az embert emberré teszi. Pl. az osztozkodás képességét. Hogy az ember nem mindig szívesen, de megosztja azt, amije van. Ha csak egy szál nemi szerve van, akkor is, azt is. Zord körülmények közt a feleségét is megosztja. Hogy férfi és férfi között ne legyen vita, harc. Mert az az emberiség vége lenne. Inkább az asszony szüljön vendégfiat. Inkább a homoszexuálisok is nevelhessenek gyereket, ha akarnak. Ugyan mi van abban, ha egyszer van még elhagyott, árva gyerek.

És aszexuálisnak ott vannak még a sor másik végén az öregek, akiktől a természet vette el a vágyat. S akik tán még hálások is ezért, mert emlékeznek még, milyen volt húspiacon lenni. Megmérettetni a másik fél rokonai által, hogy elég erősek-e, okosak-e, talpraesettek-e. Alkalmasak-e húsz-harminc kemény év együttélésre. A gyerekek kedvéért. Főleg. Mert a válási vagy igazi árvák, csonka és patchworkcsaládok gyengítik a társadalmat. Labilissá és költségessé teszik a nemzetállamot. A félárva is enni kér.

S végül valahol középen van a felnőtt, még vagy már dolgozó tömeg. Amiről semmit sem tudunk. Csak azt, hogy stresszes életet élnek. Azt kell élniük. Kb. háromnegyedük stresszbeteg. Tudjuk, hogy hányan van kilukadófélben a gyomra, és szakadás előtt a koszorúszere. De nem tudjuk, hány érzi magát bazi sikeresnek, aki folyton kefélné, és kefél is. Otthon, házon kívül, földön és levegőben. Hogy az izgalomtól, a napi bevétel, a profit izgalmától gutaütést, infarktust ne kapjon. Nem tudjuk, hányan szexelnek nyíltan prevenció jelleggel. (És hányan ütik meg az asszonyt, a prostit, mert erekciójuk nem tart ki, s ha ütlegetés közben feljavul a vérellátásuk a mozgástól, és kőkemények lesznek, azt hiszik, ezentúl csak nőt verve lesznek képesek merevedni. És keresni, fizetni fogják a mazochisták társaságát.)

És ezen a nagy alkalmazotti rétegen belül ott vannak a szorongó, kudarcorientált, a sikert sose teljességében megélők. Igen, a készenléti szenvedők. A résen levők, a folytonos aggodalmaskodók. Akik eltöprengik, elnyonyózzák a farkukat, csiklójukat. Akik a szeretet, nem szeret virágszirmaikat tépdésik folyton, hogy vajon szeret-e vagy sem a főnök, az állam, ez a fene nagy társadalom. Annyira, hogy megtartson, hogy munkában tartson. Hogy betegen, örege is kitarson mellettem. Vagy eliszkol mellőlem, el az első szélre, profitésésre, az első jajszóra, ami munka közben hagyja el a számat akaratlan. Vagy az első nemre, nem vállalására túlmunkának, fizetésescsökkenésnek. Ezek a teljesen kiszámíthatatlanul merevedők, az

ébredésért, a figyelem fenntartásáért merevedők. Akik agyuk éberségi szintjét toszogatják felfelé folyton. És össze-vissza alszanak, és össze-vissza merevednek.

És akkor ugyan mennyire a magánéletünk része a szex? És ugyan volt-e valaha is az?

És az egyén, aki csak azt látja, hogy hol van kedve, hol nincs? Hol nagyon, hol egyáltalán nem? És sokáig, évekig tán, az mit ért ebből az egészből?

Látja-e, hogy hirtelen ketrecharcosok lettünk, hogy a nagy, eredetileg jóra való társadalom ketrec lett hirtelen. Vezetőink meg állatidomárok. Akik jól fizetett állásaik páholyából megvetően nézik ütéseinket és rúgásainkat egymáson. És eszükbe se jut, hogy nekünk meg ez maradt. Gyomrunk, nemi szervünk, hormon- és idegrendszerünk önidomítása. Cserébe a ketrecben maradásért.

Bocsásd meg hát Csabika az ostobaságomat. Remélem, legalább a férfiak szeretete megmaradt benned, ha már mi nők úgy belerondítottunk a gyerekkorodba.

Magasról letojtuk, hogy miért is rezegetteted magad óraszám. Inkább futottál volna pánikkal telten a világból! Bár hova is mehettél volna háromévesen.

Hát legalább te bocsásd meg magadnak a nőundort, férfiszerelemet.

Fosószilva

Tenedek még a beleid is parancsszóra ürülnek. Még otthon.

A te parancsszavadra. Hogy ne legyen veled gond idebent. Hogy ne vegyél el időt magadtól, vagyis a munkától. Mert hozzánk képest lassú vagy. Nagyon lassú, mint a rossz halál. Hát segítesz magadon. Még otthon elvégzel mindent magad körül, hogy időt nyerj idebent. Ha lehetne, litekret vizelnél, hogy itt már azt se kelljen. És teleinnád magad, mint egy teve a karavánút előtt.

Mert az vagy, teve inkább. Lassú ugyan, de kitartó. Te még maradsz munkaidőn túl is, maradnál. Hogy besegíts, mondod, az éjszakai műszaknak. Így nyalizol nekünk meg a főnökünknek, holott látod, belátod, hogy lassú vagy egész nap, hát este ráhúznál még fél-egy órát.

És nem látod, hogy így bennünket is arra kényszerítesz, hogy maradjunk még este, és látod, a főnök se tiltakozik. Mert nem elég, neki semmi se elég, neki hét bőr kellene tényleg mirajtunk. Egy nappalra, amit este lehúz, és ott lenne alatta a másik, a friss, estére. A friss bőr, friss izom, csont és agy. Mert türelem kell ide legfőképp.

Főleg, ha ilyen kollégákat kapunk, mint te. Aki, ha dolgozni is tud, azt gondolja, hízkelni is kell. De mit is próbállak téged józanságra téríteni. Hisz' amúgy nagyon is józan vagy, nem engedsz magadnak semmi kilengést.



Téged a kényszereid tartanak életben. És az alapjuk a mérhetetlen szorongás. Mert jut eszembe, te nem csak parancsra székelsz, fosol te mindig. S a kajára fogod, az üzemire, pedig azt esszük mindannyian. Csak neked árt meg mindig, hát hozol enni. Hozod a fehérjedús, de szikár, hideg, lelketlen szendvicseidet. Az egyformákat, sajtosakat. Amikben sehol egy kis szín, pirospaprika vagy igazi zöldpaprika vagy paradicsom. Pedig nyár van. S akkor én a beleid helyében a felháborodástól mondanék nemet neked. És beintenék és csesznék emészteni és felszívni szépen, inkább ereszteném kifelé magamból feldolgozatlan, amit belém töltesz. Bizonyára rágatlanul, hisz láttam, ha eszel, mindig gyorsan eszel. De van, hogy egész nap semmit se eszel. Mégis megy a hasad.

Ez van, van ilyen. Ahogy fosószilva van, apró, de jóízű, édes, úgy, úgy látszik, fosóember is van. Aki fosik mindentől, és akkor nyugodt kissé, ha munkahelyen van. Ha mindig csak munkahelyen. Mert mondtad is, évtizedek óta két-három munkahelyed van. Ehhez vagy szokva, és fosol mégis mindenhol. Mert az élettől fosol befele, mert neked a negyedik munkahely se adna egy fikarcnyi nyugalmat. Mióta elváltál és egyedül neveled a gyereket, aki tanul még. Nekem ezt mondtad, hogy szánjalak, míg másnak azt, hogy már dolgozik. Hát, ki tudja, mi az igazság. De az biztos, hogy a gyerekbe kapaszkodsz, vagy inkább tolod magad elé, hogy miatta dolgozol ennyit. Holott be kellene ismerned, fogalmad sincs, hogy milyen az, ha az embernek szabadideje, magánélete van. Te legszívesebben konzerválnád a fiad picike zacskós fütyijét, hogy jaj csak ne nőjön meg, jaj csak ne hagyjon el az a gyerek. Inkább szerezzen még egy diplomát, mert nekem ezt is mondtad. Bár lehet, hogy ez már csak a te vágyálmod. Az örökdiák gyerek. De ezzel nem vagy egyedül, egész Európa ezt óhajtja, hogy az egész fiatal nemzedék maradjon ágyban, kiságyban. És ne kérjen semmiféle stafétabotot.

No de azért te itt mégse bosszants fel bennünket. Itt van elég munka, nekünk nem kell nyalizni. Vagyis idáig nem kellett. És nem szeretnénk, ha te ezt bevezetnéd. Már úgyis irritál mindannyiunkat a készségességed. Ahogy rohansz, ha szólít a főnök. De hogy rohansz, te szentséges ég! Úgy futsz, hogy a két kezedet előre tartod, hogy lássa mindenki, főleg a főnök, hogy a két karod, a két munkás kezed ér oda előbb mindenhova. Hogy te még jóformán oda se érsz, de a két kezed már igen, és már dolgozik is. Előbb jóformán, mint te. És olyan is a munkád, hogy nem merünk semmi komolyat rád bízni. Mert hebrencs, meggondolatlan vagy. Pedig jó szakember vagy, tele az agyad évtizedes tapasztalatokkal. Csakhogy a szorongás elveszi az eszedet is. Annyit bakizol, mint egy szakképzetlen kezdő. Itt pedig számtalanszor kell egyedül és jól dönteni. Hát marad a két, rutinos karod. Szaladsz velük előre nyomban, és fennen hirdeted a főnöknek, és dörgölöd folyton az orrunk alá biorobot létünket. Mert azok vagyunk mi is, veled együtt. Csakhogy te belemennél, bele a kísérletbe, ha

valaki robotkézre akarná cserélni, igaz acélra a saját karjaidat. Mert akkor bírnád a negyedik munkahelyet is. Éjszaka, alvás helyett, vagy közben bekapcsolt, működő acélkerekekkel.

Mert benned már nincs meg a munkásöntudat, hogy amíg a két karodat fel tudod emelni, addig nem kell félned. Mert félned kell, mert évtizedek óta egyedül kellett megteremtened minden anyagi feltételt kettőtök számára. Hát legelőbb a félelem ivódott beléd, a megélhetése, s a szorongásnak lett helye tebenned, a fejed búbjától a kisujjad hegyéig, hogy meddig.

Meddig bírod, meddig terhelhető az ember. S alighanem nekünk is érdemes lenne elkezdni szorongani. Vagy legalább résen lenni. Hogy mi még becsúszunk a résen, ha kell, hogy ne rekedjünk kívülre, ahol a munkanélküliek világa van. De most még csak bosszankodunk tőled, isten bocsássa meg nekünk, de együttérezni nem tudunk veled. Mert mire föl vagy te kiválasztott, ha lassúságod miatt olykor helyetted is dolgozunk. Gyerekünk ugyanis nekünk is van. És a két karunk ereje is, ideje is véges.

De akkor se, csak azért se félünk fosásig, és nem mondjuk egymásnak, ahogy te egyszer nekem, hogy kitartás. Mert az a szó egyszer egy vesztes háború vesztes, utolsó tagjává tett bennünket. Mi még akkor is lőttünk, mikor feltartott kezekkel kellett volna előjönni a lövészárkokból.

Hát ne akard, hogy a társaid legyünk. Társaid az acélosodásban, a világ, a profit világában, hogy élőt acéllal házassítson. Bár lehet, hogy te jó hibrid lennél, és futnál vaskerekekkel is készségesen, füttyszóra.

De mi nem, mi még nem engedünk ilyen gondolatokat megragadni agyunk gyönyörűszép templomában. Zsinagógájában és mecsetjében. Mert az a miénk, a józan, a tiszta, a lassú, megfontolt agyunk. Még akkor is, ha egyre kevesebb munkáskézre van szükség a technika isten tudja hányadik forradalmában.

Öndorgáló

N. Zs.-nek tisztelettel

Hol van a szex? Az agyban, persze. Ott van neked a hipofízis. Nesze, kapd el! Kapd csak el, megérdemled. Hisz' tudtad, mindig is tudtad, hogy ott van a fejünkben.

De nem, te is beszálltál, a hangadók közé álltál, és mondtad, érezted velük együtt.

Hogy ezeknek az idős asszonyoknak elment az eszük. Hogy hisztisek, nem lehet a kedvükre tenni, és hogy zavartak, főleg esténként. Mert látomásai vannak, ezt-azt odaképzelnék a szobájukba, ágyukba. Holott alulról nézve sorvadtak. Méhük évtizedek óta sorvad csak, de legalább nem okoz gondot, nem nő bennük semmi, se gyerek, se ciszta. Petefészük pedig szintén évtizedek óta egy fia petét se termel.



Te pedig tudat, te lehattél volna okosabb, te ellenkezhettél volna. Ráadásul anyád is forog a sírjában, hisz' milyen büszke volt rád, hogy diplomás lettél. És a tanáraid is jók voltak, pontos, szigorú emberek, tele felelősséggel, hogy láss, mindig láss. Sose felejts el egészben látni. Egészben bármilyen működést. A nemit is. És ugye neked ezért mindig is ott volt a hipofízis, amit mégse láttál meg. Ami működik, de hogy az idős hölgyekben is, és küldi a hormonokat, a nemi szerveket stimuláló hormonokat a vérárammal mindenfelé. És lehet, hogy sorvadtak *egyébként*, de különben tele vannak, tele bizony, esteli vágyakkal.

És akkor ugye dehogy hisztisek, dehogy. Csak teljessé akarják tenni az életüket. Teljessé itt is, bénán, ágyban fekvőn, félbénán, tolokocsisan, pelenkával a lábuk között is. És esténként, pláne tavasszal, de legkésőbb nyár elején, mikor bodza, lonc, hársfa, liliom és rózsa illata árad be az ablakon. Mikor este az illatok annyira felerősödnek, hogy az ő hol hypoxiás, hol cukorhiányos agyuk is felfogja, érzékeli őket. A hölgyek hipofízise csúcsra jár. És, és tényleg párra vágnak. Ténylegesen, testi alapon. És akkor ténylegesen nem zavartak.

És láthatod, te is láthatod, hogy félig-meddig be is teljesülnek vagy tán egészen, ki tudja. Csak a jóistennek szabad a pelenkákba látni, de agyilag biztos. Ugye te is láthatod, hallhatod, hogy beteljesülnek. Mert hál' isten nem látnak jól, és sokáig fennmaradó, járkáló társaikat látják férfinak. Elegánsnak, magasnak vagy kicsinek, szívük óhaja szerint. Vagy töprengőnek a félősek. Egyikük azt mondta, a férfi kesztyűt cserélt, a feketét szép világosra cserélte. Holnapra már ez a hölgy is bizonyára közelebb engedi a választottját, az agyához, szívéhez. A választottját, aki tulajdonképpen a szobatársa, és természetesen nő. De hát isten megad mindent, szoktam mondani, de nem úgy, nem akkor, mikor mi szeretnénk.

És tényleg megad, látod-e. Te pedig ne zavard ezentúl ágyba a késői járó-kelőket, vagyis csoszogókat. Mert a félálomban levő asszonyoknak úgy kellene, mint egy falat kenyér, sőt jobban. Mert aludni mindenkinek kell, s ők nem tudnak felajzottan. Zakatoló szívvel és felpörgetett aggyal. Hát hagyd járkálni a járkálókat. A fekvők a csoszogást hallják, mert a hallásuk is rossz, betoppanó, délceg, fiatal férfinak látja mind. Főleg így nyár-este azt, aki belép hozzájuk. Hát ne legyél te rossz, irigy, szerelemgyilkos.

És berezelt se legyél, mert tudom, az vagy. Kérdezed magadtól tegnap óta, hogy vajon, ha megéred, te is nevetség tárgya leszel-e, fakó, ágyban fekvő, bevizelő, bekakáló öregasszony, aki egy nyáreste hercegét várja a vad, vadító, valós liliom-, rózsa- vagy mifene illatban. Mert az olajfüzek illatának erőssége se kutya. Az mediterrán fa, azt nem kényeztette el az úristen, annak csak az illata hatalmas, a virága kicsi. De illata tényleg hatalmas, hatalma van szív és agy fölött. Lassú, nyugodt, szabad lélegzetet adó, és gyors, szerelmes gondolatokat. Hát legyél te is ilyen, ne élj vissza a hatalmaddal. Hagyd járkálni a nőket, és feltöltődni társaik vágyaival. És ne

rezelj be, ne kezdj töprengeni azon, elég-e, elég lesz-e a szerelmed, hogy vajon eleget, elégszer és csordultig szerettél-e, hogy ne kelljen. Ne kelljen még ágyban, párnák közt is alvászavarosan ábrándozni a nyárillat okán, és beteljesülni valahogy. Ahogy lehet, agyilag csak, vagy odalent is, de azt már csak a jóisten tudja. Gondolj arra, hogy nem szenvednek, dehogy, al-tatót egyik se kér. Úgy látszik, jó ez nekik, ez a felemás, férfinak beöltöztetett nőszerelem. Hisz' ők tényleg a férfit szeretik, férfinak öltöztetik be társaikat, vágyaik szerint. Bármennyire is leépült az agyuk, nézd csak: És akkor a nők bármennyire is leszbukusak akarnak lenni, bármennyire is szövetkeznek nőtársaikkal az élet elviselhetőségére, fölös félelmeik legyű-résére, gyermeknevelési tanácsaikban és segítségeikben. Alapjában, azaz hormonálisan a férfinak vannak teremtve. Hogy elejétől fogva-e, azt nem tudom, de a végén biztosan. De tényleg, egy se mondta, hogy hercegnőt látott vagy kicsi királylányt, akit ágyába fogadna szépen és nevelgetné, vagyis etetné édes cukorral, simogatná, növelné magának egyedül.

Mert azt se mondta egy se, hogy osztozna rajta szépen, odaadná az álmát, az álomfiúját másnak is. Úgy látszik, a nők ellene vannak mindenféle poligámiának. De túriks, jó képet vágnak hozzá, teszik, amit kell, amit a férfiak, a szükség, a gyerekek érdeke diktál. De az első adandó alkalommal szakítanak vele, eszükbe se jut osztozni. Még akkor se, ha ez az alkalom 75-80 éves korukban jön el. Bár az is lehet, hogy nem annyira okosak már, nem látják át az összefüggéseket, és azért nem osztoznak a férfin. Vagy éppen hogy átlátják, vagy mélységes mély ösztönből fakadóan egyet, csak egyet akarnak teljes terjedelmében, erejében, és lelki, hatalmi erejében lefoglalni. Kibérelni, lebirtokolni, na, de ezt olyan nehéz pironkodás nélkül leírni. De mit lehet tenni, ha még mindig a nő útja a férfi útja által vezet bárhová. Szegénységbe vagy gazdagságba, egészségbe vagy betegségbe. És ki kell mellette tartani, mert... Csak úgy ösztönösen. Mert megérdemli vagy nem, de hát ha a kutyának megy a hűség, megy az az embernek is. És a kutya se kérdi, milyen is a sorsa a gazdi mellett. Marad vele jóban, rosszban. Palotában, de a híd alatt is. El nem hagyná.

Te pedig hagyd őket, és inkább örülj. Örülj, hogy nekik, a fekvő lányoknak, asszonyoknak vannak még álmaik, ebben az álomtalan, sőt álomúzó világban. És nem messzi, távoli álmaik vannak, hanem mindennapiak. És hús-vérek, annyira, amennyire csak idős agyuk képzelete engedí.

És ideje, itt van az ideje, hogy beismerd, hogy ezúttal a mestered egy idős, szűz szukácska volt. Egy vaksi és süket kutya, aki túl a hányattott gyerekkoron, túl a traumán, hogy majdnem elütötte egy autó. De túl a trauma okozta epilepsziás felnőttkoron is, egyszer csak egy reggel bepucsitott. Be, egy hozzá méretben illő kankutyának. Vaksin és süketen is, jóformán aggkorában, tán a szagoktól megmámorosodva, de felvette volna a hímet. Megtette, amit eddig még soha. Boldogan, mámorban felkínálta magát.



S akkor hát ismerd be, hogy mindez róla, miatta jutott eszedbe. És ne kérdezd, kiért, miért vannak az illatok. Ne, hogy kié is a szerelem? És hányszor? És miért? És miért csak akkor, amikor?

Hanem gondold meg, és írd, írd csak, ami eszedbe jut. Róla. A mesetereddé lett kutyáról s a férfiről, aki ott születik, ott kel életre minden éjszaka az öreglányok szobájában.



Marton Réka Zsófia

Az ígélet

*„Kre.30 000-ből,
az őskorban itt [Corvin tér] élt nő és gyermek lábnyoma,
mely a Duna árterében maradt fenn e helyt, 3,5 m mélyen.”*

Az anya áll.
Gyermeke már menne tovább.
„Ne siess úgy!”
De a gyerek nem szól.
Csak kémsel előre –
Látja az árt a fejük fölé csapni
A jövő húzza –
Épített utak,
Círadás házak irányába.
Ő az ígélet,
Hogy lesznek épített házak
Círadás utak
S a múltnak emléktáblái,
Melyek oly fényes ígéretei voltak
A jövendőnek,
A jelennek.

21. századi csoda

Nyákos alkonyat
Sárga levelek zörgő tengerében fürdik
Nem messze négyzetes fény
Mintha ittfelejtett lámpás a középkorból –
Bent imádkoznak
– Ezernyi nyughatatlan lélek –
Egy hirtelenebb halálért
Kekiszínű végrehajtók füleire talál a kérés
S máris gyarapszik a mindenszentek panteonja
A kőszobor arcizma se rezdül
21. századi csoda:
Könnyei elapadtak.
Már évszázadok óta.



Csodátlanítás

Tényleg arról kell szóljon a világ,
Hogy szépen lassan minden csodátlanítva lesz?
Álom, ami mégsem igazít el,
Gyerek, aki mégsem jó,
Igazság, ami mégsem helyes,
Fejlődés, amit nem tudunk fenntartani,
Egészség, ami vegyszeres betegség
Ima, ami magunkhoz intézett monológ.

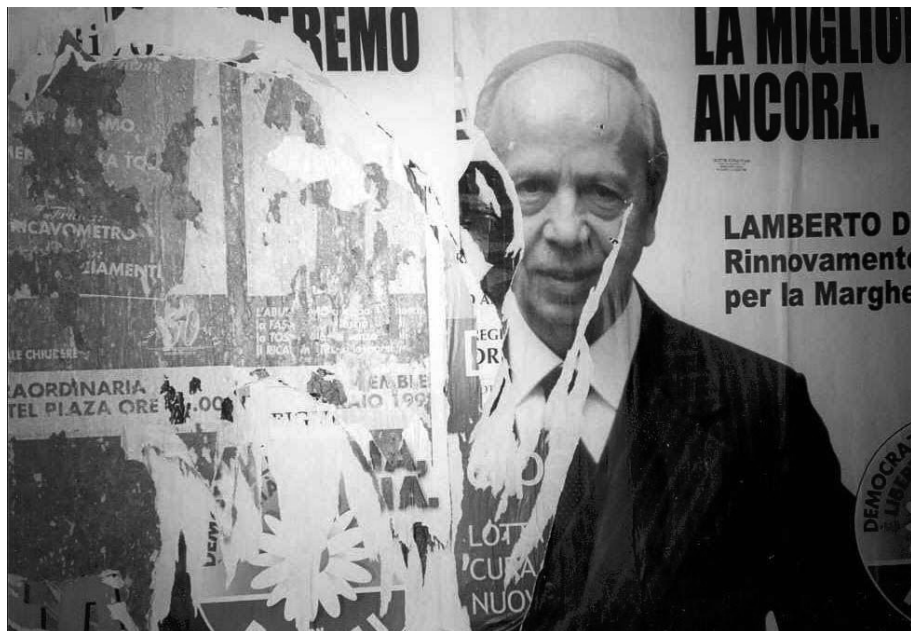
Az egészből csak a nyomasztó álmok maradnak:
Olvadó jég – amibe nem kellene beleesni,
Sáros víz – amiben nem kellene elázni,
Otthon felejtett holmik – amikért vissza kellene rohanni,
Rohanás – amelyet nem hagy a zsidbadás,
És halottaink – akik *ott* valahogy mégis élnek,
Mint *itt* mi:
Csupkott szemmel,
Némán.

Modern egyveleg

Ma is vannak gyárok
Ahol nem futószalag mellett
Hanem számítógépfolyamban
A pénz istenének termelnek.
Majd estére megtérnek szögletes dobozfalvaikba
Ahol csak az utcanévben van szövíőszék.
És a szomszédos lukak lakói úgy ismerik egymást
Mint a Fő utca portáinak kertjei mögött.
Faluházuk a cigicsikkés, letépdelt hintás játszótér
Minden két tömb között.
Csak a vasárnap déltájban szálló zsíros pörköltszag olyan,
Míntha még faluhelyen volnánk.
Harangok helyett azonban gólok mindenhatósága
jelzi az újonnan irányulást.

A hinta panasza

Valahol távol hintán ül az éjjeli szél
Néha nyikorogva, mikor senkiföldje a játszótér.
Elhintázza a bántottak évezredek alatt
rozsdássá kopott panaszát,
Majd továbbcsajdul,
Mint a nyughatatlan,
Hidegfront utáni gondolat.



Pusztay János
Lapok a naplóból

2015. szeptember 7.

Huhh! Ezen is túl vagyunk. Tegnap véget ért a 13. finnugor írókongresszus. Badacsonyan rendeztük. Az észtek és a finnek érkeztek a legnagyobb – tízfős – küldöttséggel, az oroszországi finnugor területekről is jöttek szép számmal. A résztvevők összlétszáma száz körül volt.

A kongresszusok történetében soha nem látott nagy munka előzte meg a rendezvényt. A finnugor irodalmi asszociáció aktuális elnökeként azt javasoltam, hogy a kongresszus tiszteletére adjunk ki különböző finnugor nyelveken antológiákat, hogy betekintést nyerhessünk egymás irodalmába. Az alapot a Fűzfa Balázs kigondolta és végigvitte nagyszabású program, a 12 legszebb magyar vers képezte. Minden finnugor közösség egy-egy irodalmárát megkértem, készítsen saját irodalmukból hasonló válogatást. Szinte mindenki eleget tett a kérésnek. Az így összegyűlt anyagot lefordítottam különböző finnugor nyelvekre (ennek érdekében még az év tavaszán fordítói szemináriumot is rendeztem Szombathelyen) – köztük magyarra is. Fűzfa Balázst megkértem, hogy a magyar lírából készítsen egy nagyobb – 50 versből álló – válogatást, s azt szintén lefordítottam számos finnugor nyelvre. Ez az akció már nem volt teljes körűen sikeres, mert egyes finnugor nyelvekre a súlyosabb, elvontabb verseket nem sikerült lefordítani. Előfordult az is – például Kosztolányi Hajnali részegség című versével –, hogy szabályos négysoros abab rímképletű fordítás született belőle, s nem tudtam meggyőzni a fordítót, hogy követnie kellene az eredetinek izgalmas formai megoldásait is. Így végül ez a vers az adott finnugor nyelven nem jelent meg. Mindezen kívül – hogy betekintést nyújtsunk a magyar kisprózába is – elkészült a Fűzfa Balázs válogatta 12 legszebb novella több finnugor nyelvű fordítása is. Összesen harminc antológiát, továbbá egy észti, illetve egy magyar nyelvű drámválogatást adtunk ki a kongresszus tiszteletére.

Túl a magyar irodalom bemutatásán – ez főként az oroszországi finnugor népek számára érdekes, hiszen Észtországban és Finnországban a magyar irodalmat elég jól ismerik, rendszeresen fordítják – azért tartottam fontosnak ezeket a kiadványokat, mert ez is erősítheti az oroszországi finnugor népek egyre gyengülő identitástudatát, s talán hozzájárulhat ahhoz, hogy lassuljon az asszimilálódásuk.

2016. április 18.

Jüri Saar tartui professzor észt nyelvű könyvét olvasom a XXI. század kihívásairól. A könyv tudományos megalapozottsággal mutatja be ugyanazokat a jelenségeket, amelyeket már régóta érzékelek, de nem lévén szakember, a kérdés kutatója, csak érzéseimre és felületes ismereteimre hagyatkozhattam. Az egyre aktuálisabbá váló migránskérdéssel foglalkozik. Mi itt Közép-Európában, de Nyugaton is csak az iszlám migrációról veszünk kényszerű tudomást. Saar azonban fölhívja a figyelmet arra a veszélyre is, amit az iszlám mellett a szláv ortodoxia jelent Európára nézve. A két vallás és a mögöttük meghúzódó ideológia számos közös, a nyugati kereszténységre egyaránt veszélyes elemet tartalmaz. Könyvét sürgősen le kellene fordítani magyarra.

2016. április 25.

Megszabadulva néhány kötelezettségetemtől, s befejezve egy-két nagyobb munkát, végre nekiláthattam régi tervem megvalósításának: a szetu eposz fordításának. A szetuk Délkelet-Észtország pravoszláv vallású észt népcsoportja (az észtek túlnyomó többsége luteránus), akiknek nyelvét ők maguk önálló, az észthez közel álló nyelvnek tartják, a nyelvész szakma viszont észt nyelvjárásnak. A szetu idióma az észtek csángója, ha szabad ezt a hasonlatot tennem.

A finnugor népek több eposza is le van már fordítva magyarra, a Kalevalának öt, az észt Kalevipoegnek három teljes fordítása van. Több oroszországi finnugor nép – például a mordvinok, marik, udmurtok – eposzát, sőt eposzait is lefordították magyarra, a szetuk *Pekó*ról, a pogány természetistenről szóló eposzát azonban még nem.

2016. április 30.

Ismerkedem a szetu eposz szövegével. Az eposzt Finnországban, Kuopioiban adták ki 1995-ben a szetu Paul Hagu és a finn Seppo Suhonen professzor szerkesztésében. (Érdekes egybeesés, az észtek Kalevipoeg című eposzát is Kuopioiban adták ki először, még 1862-ben.)

Az irodalmi észt alapján a szetu szöveg elég nehezen érthető. Szótár viszont nincs. A szetuhoz közel álló vóru nyelvjárásnak van ugyan szótára (Sulev Iva munkája, 2002), bizonyos mértékig segít is, de a benne lévő szókészlet az eposz fordításához nem elegendő. Utána kell nézni, van-e irodalmi észt vagy legalább finn fordítása az eposznak. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy ugyanattól az énekestől, Anne Vabarnától még 2003-ban adott ki a Finn Tudományos Akadémia két epikus éneket (A lány haláldala, A nagy nász), összesen mintegy 6200 sorban, és ellátták szó szerinti angol fordítással, lévén, hogy a tudománytörténeti háttérrel is



tartalmazó kiadvány angol nyelvű. Nincs más hátra, ezeknek a szövegeknek az alapján készítenem kell egy szetu–magyar szójegyzéket, nagy valószínűség szerint egy szetu nyelvtani vázlatot is, s csak utána lehet nekiveselkedni az eposz fordításának. Ez alaposan kitolja a munka elvégzésének általam kitűzött határidejét.

2016. május 2.

Kiderült, van a szetu eposznak finn nyelvű fordítása, 2006-ban adta ki a Finn Irodalmi Társaság. A – Kai Nieminen verseléstechnikai közreműködésével elkészült – fordítás a magyarul is jól beszélő finn Seppo Suhonen professzor munkája. Megkérem a helsinki Magyar Kulturális Intézet igazgatóját, Richly Gábort, próbálja meg beszerezni a könyvet. Majd júniusban találkozunk Lahtiban a finnugor népek világkongresszusán, s akkor átadhatja nekem.

Mire jó az informatika! Bár én csak minimális mértékben élek áldásaival, most azonban az Észti Nyelvtudományi Intézet honlapján rátaláltam egy elektronikus szetu szótárra (Pomozi Péter, az ELTE finnugor tanszékén docensként dolgozó kedves tanítványom hívta fel rá figyelmemet), ami tulajdonképpen a 2011-ben kiadott, *Az ősi vőru nyelvjárás szótára* című munkában lévő szetu szókészlet. Az Inge Käsi által szerkesztett szetu szótár több mint 6000 szócikket tartalmaz. Fontos forrás a fordításhoz, de ez sem elegendő. Hiányossága a munkának, hogy az észtre lefordított egyes címszavakhoz ad ugyan példamondatokat, ám egyrészt azokat nem fordítja le észtre, másrészt a példamondatoknak nem minden szava szerepel címszóként.

Nincs más megoldás, szorgalmasan szótározom a két epikus éneket. A számítógépen készítettem egy hathasábos táblázatot. Az első oszlopba az aktuális szó került, a másodikba a magyar fordítás, a harmadikba nyelvtani megjegyzés, a negyedikbe, ha szükséges, a szó szövegkörnyezete, az ötödikbe annak fordítása, a hatodikba az angol fordítás. Minden, a szövegben előforduló szót felveszek a táblázatba, azok minden alakjával együtt – hasznos lesz majd a nyelvtani vázlathoz.

2016. május 10.

A szótározás szüneteiben, mintegy kikapcsolódásként ismerkedem Anne Vabarnával (1877–1964).

1877. december 21-én született – a régi naptár szerint (ne feledjük, Észtország, benne Szetuföld is akkor még az orosz birodalom része). Abban az időben a lányok iskoláztatását luxusnak tartották, a fiók közül is csak kevesen végezték el az elemi iskola néhány osztályát. Anne Vabarna sem járt iskolába. (Szetuföldön az 1910-es években jelentek meg az első koelektált iskolák, az oktatás nyelve az orosz volt.)

Vabarna gyermekkorában kapcsolatba került a (morva) protestáns pietista örökséggel, amelyik gyökeresen különbözött a szetu ortodox hagyománytól. A falujukban élő, a morva testvériség hagyományait követő molnár családtól Anne Vabarna szülei és nagyanyja elsajátította azt a szokást, hogy észtil imádkozzon és egyházi verseket tanult tőlük.

A neves finn zenekutató és folklorista, Armas Otto Väisänen fedezte fel Anne Vabarna énekesi tehetségét 1923-ban. Mivel Vabarna mint bába volt ismert a környezetében, Väisänen a születéssel összefüggő hagyományok után kérdezte. Eközben derült ki Vabarna gazdag énekszöveg-ismertete. Väisänen 8 800 sort jegyzett le tőle, az 5658 soros *Nagy nászt* és *A lány haláldalát*. Väisänen több írásában is beszámolt erről a felfedezésről, és Anne Vabarna Észtország-szerzte ismertté vált.

Paulopriit Voolaine (1899–1985) meg akarta írni a szetu eposzt, kísérletével azonban kudarcot vallott – a *Seto lugõmik* 'Szetu olvasókönyv' második kötetében közölt részleteket saját alkotásából 1924-ben. Belátva, hogy ő nem alkalmas az eposz megteremtésére, Anne Vabarnát kérte fel 1927-ben, hogy alkossa meg Pekóról a szetu eposzt. Voolaine néhány szempontot, témát, javaslatot adott Vabarnának, akinek egyébként szabad keze volt a szöveg kialakítását illetően. Vabarna több epikus éneket is költött (Rettenetes Iván, A tavasz éneke, A tölgy éneke, A nyírfa éneke). Ezeknek és az 1930-as években keletkezett későbbieknek is (A fenyő éneke, A boróka éneke, A szél éneke, A tűz éneke, A víz éneke stb.) a szerkezete hasonló (természeti jelenségek vagy fák találkozása, beszámoló a munkájukról, bánatukról, szórakozásukról, sorsuk fontos eseményei stb.).

Észtország szovjet megszállása után Anne Vabarnának új gazdasági és ideológiai helyzettel kellett megismerkednie. Spontán dalai között Sztálint, a kollektivizálást, a szovjet békepolitikát dicsőítők is vannak.

Anne Vabarnától összesen több mint 142 000 sornyi dalt jegyeztek le: gyermekdalokat, esküvői dalokat, különböző üdvözlő dalokat (folkloristáknak, államférfiaknak, orvosoknak, vendégeknek – több mint 20 ezer sor), imákat, epikus énekeket, meséket.

Hasonlítsuk össze énekesünk szövegtudását más eposzi alkotókéval! Homérosz eposzai, az Iliász 16 ezer, az Odüsszeia 12 ezer hexameterből áll. Az inkeri Larin Parasketól, a balti finn népek – Vabarna előtti – legnagyobb tudású énekesétől kb. 32 ezer verssornyi szöveget jegyeztek le. A Kalevala összeállítója, Elias Lönnrot nagy örömmel számolt be gyűjtőútja sikeréről, hogy rátalált Arhippa Perttunenre, akitől mintegy ötezer verssornyi népköltészetet tudott lejegyezni. A legnagyobb Kalevala-énekesnek Lönnrot saját magát tartotta. Amikor megvádolták, hogy az eposz szerkesztése közben verssorokat egészített ki, pótolta a parallelizmus megkövetelte, ám hiányzó sorokat, sőt, egy-két dalt ő maga költött, s ezeket beillesztette az eposz megfelelő helyére, azzal védekezett, hogy ő a legnagyobb tudású Kalevala-énekes, hiszen tudja mind a közel 50 ezer sort,



amelyekből végül létrehozta a végleges Kalevala közel 23 ezer sornyi 50 énekét. Az észti eposz, a Kalevipoeg terjedelme 19 ezer sor, a Pekóé 7982.

Fordításra három művet választottam ki, az eposzt és a két, angol nyersfordítással együtt közölt két epikus éneket, ez utóbbit szinte kényszerűségből, mert a szótár összeállítása miatt amúgy is ki kell szótáraznom, s akkor már megcsinálom a fordítást is.

2016. május 18.

A Présház.eu, 2016. május 18-i számában interjú jelent meg velem, Két félnyelvűség fenyeget címmel. Az interjúban a világ nyelvi helyzetéről, az egyre nagyobb számú veszélyeztetett nyelvről, köztük az oroszországi finnugor nyelvekről, az egyre erősebb asszimilációs nyomás nyelv- és kultúrapusztító hatásáról esik szó.

2016. június 14–16.

Lahtiban vagyok, a finnugor népek 7. világkongresszusán. 1992-ben hozták létre – jelentős magyar közreműködéssel – a finnugor népek kongresszusa elnevezésű szervezetet. Az alakuló ülésre a Szovjetunió szétesését követő nemzetiségi eufóriában a Komiföld fővárosában, Sziktivkárban került sor 1992 decemberének első napjaiban.

A szervezet célja, hogy a különböző országokban élő finnugor nyelvű népek között erősítse a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat, hozzájáruljon a veszélyeztetett finnugor nyelvek megmentéséhez. A négyévenként változó helyszíneken – Magyarországon 2000-ben és 2012-ben – rendezett kongresszusokon részt vesznek az érintett államok kormányfői (legalábbis Észtország, Finnország és Magyarország részéről, az orosz elnök csak akkor, ha az eseményre Oroszországban kerül sor), a három EU-tag finnugor nyelvű ország EP-képviselői, a nemzeti parlamentek képviselői, vállalkozók, a művészeti és tudományos élet képviselői. A kongresszusoknak 6-800 résztvevője van, zömében, mivel ott él a legtöbb finnugor és az összes szamojéd nép, Oroszországból. A szervezetet irányító négytagú koordinátori tanács tagjaként egy évtizedig, 2011-ig képviseltem hazánkat. Ez alatt az idő alatt, illetve ennek a tevékenységnek köszönhetően néhány eredményt és több kudarcot könyvelhetek el. Az eredmények közt említhetem a 2004 augusztusában Tállinnban rendezett kongresszuson tartott, nagy politikai visszhangot kiváltott plenáris előadásomat, amelyben nemzetközi, magas politikai szintű rendezvényen először lett kimondva, hogy Oroszországban erőteljes asszimiláció zajlik. Az előadásnak köszönhetően 2005-ben felkértek, hogy szakértőként működjek közre az Európa Tanács számára az oroszországi finnugor népekről készítendő jelentés munkájában. Ezenkívül eredményesen kezdeményeztem finnugor tematikájú programokat az EP bizottságai számára.

Kongresszusi előadásomat az oroszországi finnugor köztársaságok politikai vezetői élesen bírálták mondván, hogy téves adatokból vontam le negatív következtetéseket. Ez, természetesen, nem volt igaz, de a bírálatok arra sarkalltak, hogy a kérdést tudományos alapossgal körüljárjam. Így született meg a *Nyelvével hal a nemzet* című könyvem, amelyben – túlnyomó részt oroszországi hivatalos dokumentumokra támaszkodva – bebizonyítottam, hogy kongresszusi előadásom következtetései helytállóak voltak. A könyvben egyszersmind javaslatot tettem arra, hogyan lehetne kedvező irányba fordítani a negatív tendenciákat, s itt vettem föl a Collegium Fenno-Ugricum intézet megalapításának szükségességét. (Az intézet – kormányzati támogatással – a Nemzetek Háza égisze alatt 2008-ban meg is alakult, de ez már egy másik történet.)

A tallinni kongresszusnak köszönhető szakmai irányváltásom is – egyre többet foglalkozom nyelv- és kisebbségpolitikával, elsősorban az oroszországi finnugor nyelvű népek ürügyén, de a magyar nyelv sorsával is.

Lahtiban Áder János köztársasági elnök üdvözlő beszédében ígéretet tett arra, hogy Magyarország továbbra is támogat finnugor programokat, konkrétan megemlítve a hungarológiai nyári egyetemeket és az anyanyelvű tananyagfejlesztést. Ezek az ígéretek teljes mértékben egybeesnek a Collegium Fenno-Ugricum programjával, hiszen intézetünk több hungarológiai nyári egyetemet szervezett már oroszországi finnugoroknak, továbbá az intézet javaslatára és az én szellemi irányítással valósult meg egy nagyszabású, 50 terminológiai kiadványt eredményező nyelvfejlesztési program, amely lehetővé teszi, hogy minden tantárgyra kiterjedően újra megindulhasson anyanyelven az iskolai képzés. Jelenleg már az elektronikus tananyagok készítése folyik – magyar támogatással. Élni fogunk a köztársasági elnök úr ígérete lehetőségével.

2016. június 17–19.

Már harmadik alkalommal kerül sor Sátoraljaújhelyen és Széphalomban a Balázs Géza professzor kezdeményezte és szervezte nyelvésztáborra. Az idén részben egybeesett az időpontja a finnugor vilákkongresszusával. A kongresszusról egy nappal korábban hazatérve azonnal kocsiba ültem, s éjfélre meg is érkeztem Sátoraljaújhelyre.

A nyelvésztábor célja, hogy a nyelvészet eredményeit közelebb vigye a tanárokhoz és a nyelvi kérdések iránt érdeklődőkhöz. Minden alkalommal van egy vagy két nagyelőadás, amely a nyelvtudomány aktuális kérdéseivel foglalkozik. Én még az első nyelvésztáborban beszéltem a nyelvekre leselkedő veszélyekről, beleszöve a finnugor népek körében szerzett tapasztalataimat és megélt élményeimet. (Ezekből állt össze – Balázs Géza javaslatára – a *Találkozásaim Patyomkin herceggel* című szatirikus hangvételi könyvecském.)



A nyelvésztábor irodalmi kínálatát talán gazdagítandó tartok minden alkalommal előadói estet, ez alkalommal a *Haza, a magasban* címmel összeállítást dunántúli költők verseiből.

2016. július 2.

Kisvilágok. Kerekasztal-beszélgetés a soknyelvűség jövőjéről és a kulturális önvédelemről. A beszélgetésben rajtam kívül Balázs Géza és Pomozi Péter vett részt, megjelent a Magyar Idők Lugas mellékletében, 2016. július 2., 3. o.

2016. július 20.

Haladok a szövegek kiszótárazásával, nyersfordításával. Egyre jobban látom, milyen elméleti és gyakorlati kérdések merülnek föl a fordítás kapcsán. Mindenekelőtt eldöntendő kérdés: milyen legyen a műfordítás. A tartalmi hűségre való törekvés magától értetődik, a kérdés inkább az, milyen mértékben kell ragaszkodni a formai sajátosságokhoz.

A balti finn népek népköltészetére – a siratóénekek kivételével – az ún. kalevalai versmérték jellemző. Az észti népköltészet jellegzetes verssora a *regivärss*, amely négy trocheikus ütemet tartalmaz, ez nyolc szótagot jelent. Vabarna azonban rugalmasan kezeli a sorok szótagszámát. Egy-egy sor 7-10 szótagból áll, de célszerűnek látszik nem szótagot, hanem morát használni, két rövid tesz ki egy hosszú szótagot, s ilyenkor a sor szótagszáma másodlagos, ezzel, persze fel van rúgva a *regivärss* formája. Nem mindig sikerül a magyar fordításban egy adott sor szótagszámát megőrizni. Ahogy Vabarna, úgy én is viszonylag rugalmasan kezeltem a sorok hosszúságát.

Egy másik, de nem csak a balti finnek népköltészetére jellemző vonás a gondolatpárhuzam vagy parallelizmus (megtalálható az obi-ugorok, azaz a vogulok [mansyik] és az osztjások [hantik] népköltészetében is). Ez nem mindig érvényesül tökéletesen és következetesen Vabarnánál, én a fordításban néhány esetben kiigazítottam.

A balti finn népköltészetre jellemző az alliterációgazdagság. Így van ez a szetu eposz és a két epikus ének esetében is. Úgy látom, hogy Vabarna az alliterációknak rendeli alá a szóválasztást, s gyakran az alliterációkényszer miatt új jelentéseket rendel a szavakhoz – ezt magyarul aligha lehet megtenni. Az észti és a finnben alliteráló sorokat könnyebben lehet alkotni, mint a magyarban, mivel a magyarénál lényegesen szegényebb a mássalhangzó-állományuk, így az egy mássalhangzóra eső szóképzlet nagyobb. A magyar Kalevala-fordítók ennek ellenére szinte az eredetivel azonos arányban tudtak alliteráló sorokat alkotni, anélkül, hogy a tartalmat megváltoztatták volna.

Ritmikai okokból illetve – valószínűleg – orosz hatásra (lévén a szetuk pravoszlávok, s jelentős részük ma is az észti–orosz határ orosz oldalán él)

számos funkciótlan töltő elemet (aranyos, drága, kedves), és rengeteg kicsinyítő képzős becéző formát alkalmaz. A szereplőket gyakran háziállatként (kacsa, liba, tyúk), fecskéként vagy növényként (bogyó, bogyócska) nevezi meg. A finn fordításban ezeket többnyire mellőzik, én az eredetnél kisebb arányban ugyan, de használom őket – ezzel is jellemezve és visszaadni akarva az eredeti hangulatát. Meg a magyarban is használjuk például a galambocskám, kis csibém stb. megszólításokat.

Tipikus eposzi kellék az epiteton ornans, ezt Vabarna mind a főhőssel (Pekó: erős ember, a kemény), mind családjával, például fiaival (Joroszk, a bátor; Meroszk, az eleven eszű) és a feleségével kapcsolatban (Nabra, a trefás kedvű) alkalmazza.

Ami az eposz és a két epikus ének szóhasználatának stílusértékét illeti, ez okozza majd a legtöbb gondot, mert teljesen hétköznapi a szóválasztása, nincs emelkedett stílusérték. A fordítás során én is emellett fogok maradni.

2016. október 8.

Elkészült a szójegyzék a két epikus ének és a Pekó alapján. Vannak tisztázandó kérdések, jelentésmagyarázatok, egyes nyelvtani alakok értelmezése. Szetu szakember segítségére lesz szükségem.

Egy korábbi bejegyzésben már említettem, hogy Vabarna szóhasználata, képalkotása hétköznapi. A szótár megszerkesztése során megszámláltam az általa használt szavakat. A két epikus ének 6 624 sorból áll, 2 424 szót használt. Az eposz terjedelme 7 982 sor, 3 110 szó. A három epikus mű tehát 14 606 sorból áll, a felhasznált (egyedi) szavak száma 4 075 (a szavak egy része ti. az eposzban és az epikus énekekben is előfordul).

Vabarna nyelve gazdag szinonimákban. A 'beszél, mond' jelentésre közel három tucat szót és kifejezést alkalmaz, köztük a 'kakukkol' szót is (emberrel kapcsolatban) – ez utóbbit néha meghagytam, néha megváltoztattam.

2016. október 20.

Az eposz két részből áll, a tulajdonképpeni epikus, Pekóról, a természetistenről szóló nettó 5362 soros részből, valamint egy 2594 soros epilógusból, amely az énekes tisztelgése Pekó előtt. (A kiadvány sorszámozása szerint összesen 7982 soros az alkotás, ebből 5378 sor a tulajdonképpeni eposz, ám 16 sornak nincs meg a parallel párja, bár a sorokat úgy számolják, mintha megvolna, hasonlóképpen az epilógus esetében 2604 sort számolnak, de valójában 2594 sorból áll.) Az epilógusban Vabarna több, általában a szetuk korábbi életét bemutató történetet, eseményt, illetve bibliai történetet szed versbe (Jézus meggyógyítja a beteget, Jézus becsületre tanítja a szántóvetőt, Jézus halála, az utolsó háború, a béke táplálja a



népet, a katonaság egykor, kivándorlás Szibériába, a leány halála, hogyan éltek egykor, Jézus menekül, Jézus elrendeli a böjtöt, Jézus segít a halálszoknak, az énekes utószava). Tehát nem hagyományos értelemben vett eposzról van, legfeljebb az első, Pekóról rész tekinthető annak.

Tartalmilag az eposzi rész is sajátos. Pogány természetisten a központi alak, aki azonban születésétől fogva szoros kapcsolatban áll Jézussal és Máriával. Mindkét bibliai alak ott van Pekó születésénél, Jézus adja az újszülöttnak a nevet is. Két kultúra, az eredeti pogány hiedelemvilág és a pravoszláv világ szoros, hosszú időn át tartó egymás mellett élésének vagyunk tanúi. Talán említettem már korábban, hogy a szetuk – szemben az észtek lutheránus többségével – pravoszlávok.

2016. október 29.

A tisztázásra váró kérdések nem akadályozzák a műfordítás megkezdését. Törekedtem arra, hogy minél több alliteráló sort alkalmazzak, de ennek elérése érdekében nem változtattam meg a tartalmat. Többnyire sikerült a szótagszámok határértékein belül maradni, legfeljebb nem mindig az eredetivel megegyező sorokban. Időnként nem a szótagszámot, hanem a morát tartottam – néha kényszerűségből – irányadónak, azaz a hosszú és a rövid szótagok arányát változtattam meg a rövid szótagok javára, így adva a szótagszámtól függetlenül bizonyos lüktetést a soroknak.

2016. december 3.

A Magyar Időkben beszélgetés jelent meg a nyelvstratégiáról, amelynek Balázs Géza és Pomozi Péter mellett én is résztvevője voltam (Miért nincs nyelvstratégiánk, ha van? – Magyar Idők, 2016. december 3, Lugas, 13.).

Több mint három éve mi hárman nyújtottunk be a kormánynak javaslatot arról, hogy létre kell hozni a Magyar Nyelvstratégiai Intézetet. A hármunk nevében tárgyaló Pomozi Pétert fogadta ebben az ügyben Orbán Viktor miniszterelnök, majd Lázár János – akkor még – államtitkár. Egyetértettek a javaslattal, a javaslatunk szakmai részét pontosan visszaadó kormányhatározat is született, 2014. április 1-jével felállt az intézet – nélkülünk. Ez a kisebbik baj volna, a nagyobbik az, hogy az intézet azóta sem hajtja végre a kormányhatározatban szereplő programot.

2017. január 9.

Bár a még Nyugat-magyarországi Egyetemnek (NYME) nevezett intézmény professor emeritusa vagyok, évek óta nem tanítok itthon (ezzel szemben Nyitrán aktív professzor vagyok), mégis érdekel, hogyan alakul a szombathelyi felsőoktatás sorsa. Annak idején, 1991-től, amikortól öt és fél évig főigazgatója voltam a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolá-

nak, elindítottunk egy egyetemi fejlesztést, annak különböző változataival, mert nem voltak egyértelműek a lehetőségek. Hamarosan több saját egyetemi tanárunk volt, néhány saját jogú egyetemi szakunk, jó öt év alatt közel háromszorosára nőtt a tudományosan minősítettek száma. Nem sikerült viszont a tervezett regionális integráció az akkori Erdészeti és Faipari Egyetemmel, holott annak vezetőjével együtt 1996 tavaszán meg egyeztünk az akkori oktatási miniszterrel az integrációról, aki jóváhagyta elképzelésünket. Ám a soproni szenátus néhány héttel később leszavazta az integrációt. Utódaimnak ugyan sikerült – egy tartalmilag kudarcos integráció keretében – Szombathely számára az egyetemi központ rangot elérni, ám innovatív gondolatok nem születtek, a fejlesztési javaslatainkat tárgyalás nélkül lesöpörték, s elindult a minőségi visszafejlődés, ami leginkább a bölcsészettudományi területen volt szembeötlő. Maga a bölcsészettudományi kar is elveszítette önállóságát, valamennyi professzort nyugdíjazták vagy elküldték, a gazdasággal való szorosabb kapcsolat érdekében elindították a szerintem kudarcra ítélt gépészmérnökképzést. A szombathelyi vezetők tehetetlensége folytán minimális érdekérvényesítés sem volt a NYME-n belül a soproni részekkel szemben. Eredmény: csökkenő diáklétszám, vonzó programok hiánya, felmondott integráció, majd – saját ötletből vagy felsőbb utasításra, nem tudom, – integráció az ELTE-vel. Egykori ELTE-sként (diákéveimmel együtt 25 évet töltöttem az ELTE-n) is úgy gondolom, hogy az ELTE az egyre inkább romhalmazra hasonlító Szombathelyt csak azért fogadta el társnak, hogy pályázhasson az EU pénzalapjaihoz, amit pusztán budapesti intézményként nem tehet meg. Látva – és már évekkal ezelőtt is előre látva – a gondokat, nem egyszer nyújtottam be a helyi vezetésnek programjavaslatokat, ám azokra soha nem érkezett válasz, azokat soha meg nem vitatták. Megírtam *Modern romkert?* című írásomat, amely a Magyar Időkben végül is *Felsőoktatási dilemmák. A központi akaratnak vagy az autonómiának kell-e meghatározó szerepet játszania?* címen jelent meg (Magyar Idők, 2017. január 9. 10. o.). Persze, ennek sem lett semmilyen hatása, következménye. Attól tartok, hogy a pillanatnyi eufóriát hamar felváltja a valóság, és megkezdődnek a szombathelyi felsőoktatás végnapjai. Az már most látszik, hogy a szombathelyi tanszékeket különböző ELTE-karok, intézetek, netán tanszékek alá sorolják, tehát megszűnik a NYME-korszakban még megvolt, bizonyos fokú szervezeti önállóság.

2017. január 10.

Itthon dolgozom. Még mielőtt leülök a számítógép elé, ahogy minden nap, ma is vágok egy kis gyújtósfát, befűtök a cserépkályhába. A madaraknak eleséget szórok, napraforgót az etetőbe, egy kicsit a földre, a madaraknak szánt gombócokat szétörve földre rakom (az idén a felfüggesztett



gombócokat nem ették meg), a rigóknak pedig feldarabolt almát talállok. Az etetőbe kíváncsi – és éhes – cinkék repülnek a közeli orgonabokrokrol, jellegzetes hullámzó repüléssel, néha beköltözik egy meggyvágó, aki nem enged be más madarat, a cinkék a meggyvágó háta mögül lopkodnak ki egy-egy szem napraforgót; néha vörösbegyek is meglátogatják az etetőt, a földről pedig pintyek, tengelicek szedegetnek. Már amikor a feketerigók engedik. A feketerigók közül az egyik – Rigójancsinak nevezzük – kész őrmester, amikor ő csipkedi az almát, senkit nem enged a közelbe, sem pintyet, sem tengelicet, sem másik rigókat. Tavaly a felfüggesztett gombócokra néha még harkály is jött hidegebb napokon.

Percekig lehet gyönyörködni a madárseregben. Ezek a pillanatok is hozzájárultak ahhoz, hogy 2014-ben, a Herman Ottó emlékében megjelentettem a Savaria University Pressnél a *Szarkagábor, szurtos dudu és más jómadarak* című, gyermekeknek szánt verseskötetemet (Masszi Ferenc rajzaival), amelyben több mint félszáz madárról olvashatók versek. Álljon itt néhány mutatvány, visszaemlékezve arra az időre, amikor írtam őket.

héja és cinege

ha volnék én héja,
s te cinege volnál,
védne szárnyam karéja,
ha nekem dalolnál

repülnék melletted,
szállnék fa ágára,
hallgatnám éneked
életre-halálra

Fakopáncs

Tarka harkály, cifra harkály,
favágó vagy fakopáncs,
ha nem tudod fölsorolni,
megtanulod, rá se ránts.

Tarka harkály, cifra harkály
fát vizsgáló orvos,
csak a köpenye nem fehér,
szénfekete, kormos.

Kioperál fa kérgéből
szút és pondrót, bogarat,
a nyelvére felpeckelve
hírmondójuk se marad.

Dobpergésre ébredsz reggel,
azt hiszed, valaki ácsol,
pedig csak a szorgos harkály,
aki a fákon kopácsol.

Meggyvágó

Kurtafarkú, de nem malac,
ha megmondom, érte mi adsz?
Mondják vasorrú verébnék,
hívják kosorrú verébnék.
De hát mi az igaz neve?
Zü-zü-zü az ő éneke.

Buksifejű, vastagcsőrű,
fejbúbja fahéjszínű,
hasa szürkés, farka fehér,
fekete folt csőre tövén.
Nyughatatlan, folyton mozog,
gyümölcsösben sűrög-forog.

Étke meggyemag, cseresznyemag,
néki ez a legjobb falat.
Csőrével tör magot s öröl,
mit sem sejt a malomkőről.
A neve is oly találó,
nem lehet más: a meggyvágó.

Molnárfecske

Kecses kicsi
molnárfecske,
hasa olyan,
mint a kecske
finom teje,



vagy a molnár
lisztes keze,
csak a feje,
szárnya, farka
fekete s nem
tarka-barka.

Csivitel a csőre,
surrog a szárnya,
rajban rakja fészkrét
házak falába –
szépül már a fészek,
hamarosan készek,
dolgozik szorgosan
a fecskekaláka.

2017. február 10.

Konzultációra van szükségem a szetu szótár és nyelvtani vázlat miatt. Nehezen alakul. Egy-két levélváltás után már ketten is kidőltek a sorból. Persze, részben érthető is. A szetuk között kevés az értelmiségi, aki felvállalja népe sorsát, s igyekszik problémáikat megoldani. Egy ilyen konzultáció csak szaporítja tennivalójukat, s nem győzik idővel, energiával.

Kollégák segítségével felvettem Paul Haguval a kapcsolatot. Ő a szetuk nagy öregje, kitűnő szakember. Ő adta ki a Pekót, közreműködött az eposz finn fordításában. Vállalta a konzultációt. Eddig bevált, remélem, kitart a munka végéig. Megküldte az eposz általa elkészített, egyelőre kéziratban lévő irodalmi észt nyelvű fordítását, ami sokat segít a nem világos helyek és nyelvtani alakok értelmezésében.

2017. március 1–3.

A félresiklott magyar nyelvstratégia (erről lásd az egyik korábbi bejegyzést) egyik általam javasolt eleme egy magyar-magyar terminológiai adatbázis összeállítása. Arról van szó, hogy a kisebbségben élő magyarság nyelvében a terminológia (szakszókincs) jelentős mértékben az adott ország államnyelvének hatása alatt alakul ki – többnyire tükörfordításokkal vagy kölcsönszavakkal. Előfordulhat, hogy ugyanannak a fogalomnak, jelenségnek különböző magyar nyelvű megfelelései vannak, nehezítve vagy akár teljesen ellehetetlenítve a szakmai kommunikációt.

A programot különböző okoknál fogva Kárpátalján terveztem elkezdeni. Néhány héttel ezelőtt találkoztam Budapesten Zékány Krisztinával, az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar tanszékének vezetőjével, aki

támogatásáról biztosította a programot. Most azért utaztam Ungvárra, hogy találkozzam a programban részt vevő kollégákkal. Biztatóan alakul a *maTer* jelszó alatt indított program.

Emellett könyvbemutatóm is van, mert Antonenko Miklós fordításában megjelent egy versválogatásom ukránul.

És ha már ott voltam, felkértek, hogy legyek a középiskolások számára meghirdetett Arany balladamondó verseny zsűrijének elnöke. Azt hiszem, nem kell ecsetelnem, milyen fontos egy ilyen verseny, amelynek csak nyertesei vannak. 29 diák mondott Arany-balladákat, köztük sokan egészen magas színvonalon.

Ezenkívül tartottam egy magyar nyelvű előadást a magyar szakosoknak a finnugrisztika helyzetéről, egy orosz nyelvűt pedig a szociológia stb. szakosoknak a határon átnyúló felsőoktatási programok lehetőségeiről.



Pollágh Péter

A legnagyobb gyerekméret

Nem költő, ki nem fél attól, amit leír: „olyan mélységek lehetnek a lakásban, / amelyekről sejtellem sincs”. Egy cseh vitéztől idézek. Szépen csengeti. Bár nem könnyű élni. Sem csengőt szerelni, rejteni, őrizni. Félni és feladni annál inkább. Szarkák elé szórni kincset. „És láttam, / milyen vékonyka / az a gyógyintézetbe küldött levél, / pedig tartalmaz minden indokot, / amiért érdemes visszatérni / ide, / az indokok világába.”

A költők nem normakövetők, nem barátkoznak hatalmasságokkal, nem ugrálnak, nem gáncsolnak, nem adják a nevüket, a képmásukat, nem fecsegnek, nem kérik, hogy szerepelhessenek, nem illeszkednek semmilyen korruprt rendbe, legóba; és persze nem viszik semmire. Mégis a sárga irigység eszi ki a sok pokolra érett, hatalomtechnikus, törtető és gyűlölködő álköltő lelkét. A költők a szavak szerelmesei, kuncognak egy-egy elgurult szón. Szórják a szóport, színes tintákkal álmodnak. Féléberen is átlátnak a hazug embereken. Akármilyen cicomás mocskon, degeneráción. Mákonyt esznek habbal. A gyerekek, a plüssök, a parfümök, a halottak és a szellemek barátai. A fantázia fruttijait osztogatják. Álombokból építenek várat. Félfehér, félkék víz alá. Önmagát álmodó tóba.

Van egy prágai plakátom: a hotelterasz korlátjára feldobva két piros láb. Fényes lakkcipő a vége. Mindenén átfénylő lábbeli. Lámpaláb. Mellette asztalon kávé, a kézből kiáll egy újság. Az asztalka vaníliaszínű, rajta kerek a fekete. A balkonról ellátni a Károly hídig. Alatta moccanatlan a Moldva. A várból is csorog a vanília, bele a képedbe. Él ez a kép. Lenéz a szépre, és nem bántja azt. Nem akar erővel, erőszakkal beleállni, hozzárakni. Látszani. Koffeinkép, vaníliával: mint Hruška könyve.

Szeretem a cseheket, mert mindent becéznek. Van a fejemben régóta egy ember, úgy hívják, Jacek Babka. Néhány versembe már benézett. Most én néztem be Petr Hruška fejébe, utazhattam a koponyája körül. 15 évvel öregebb, mint én, és még (b)írja. Egyidős a fordítójával, Vörös Istvánnal. Két '64-es Mercedes. Két rendszerváltó pofa, akiknél a „mókuserék közös, / és valódi, mint a szépség, / ami beleakad”.

Minden versben van valami jó: ennél többet nem lehet akarni. Ez nem az az átlagos közép-európai verseskötet, amiben csak okoskodó szölamok és kötelező leckék, kritikátlan tájfestés, dagadó divatok és közhelyes hangulatok tülekednek, túlkölnek. Hruška elkülönböződik ettől az Unalomtól. Elrúgja magát a parttól. Van tudása a szemét mechanizmusokról, rendszerekről, nyelvekről. („Hallani a pénzmozgás szakadatlan moráját.”) Ismeri a világok közötti átjárást. Törték már el a mécesét.

A verstelen valóságban mindig csak az öngyilkosság jut eszembe, vagy majdnem az. „Hallgattad, ahogy ezek / az ökrök a diófákat irtják az utcában, / egyiket a másik után, / hogy a város újnak hasson. / Tegnap valaki az interneten egy következő / életet ajánlott neked.”

Petr Hruška költészete nem illan el. Tudja: vers az, aminek legalább két jelentése van. Vers az, ami akár soronként ágazik el. Duplasoros zakó, telfújtt léggömb. A jó vers nem kiáltvány vagy indoktrináció, sokkal inkább olyan, mint egy rétegzett sütemény, vagy egy tízszínű gyerekjáték. Verset olvasni: sötétben járni. Kockázni, kockáztatni. Gurgulázni. Elgurulni. A vers esztelenség, idegenség. Sűrűség és rengeteg. A vers volt-nincs szekrény. Belépsz, benyitsz valahol, s teljesen másutt lépsz, zuhansz ki. Egy transzcendens valóba: trójai falóba. A vers hatalmas, ahogy Hruška írja egy cipőről: „a legnagyobb gyermekméret”.

„Az mind hazugság volt, / kisfiam, / hogy nem vesztegetem az időmet [...] Hazudtam neked, / hogy a plafon beázásfoltjai / használható térképek, / hogy olvastam a világgal kötött szerződést, / és hogy kiolvasható betűkkel írták, / hasonlatosan anyád keze írására.”

Miről szól ez a kötet? – szokták kérdezni. Arról, amit neked írtak. Amit épp és akkor megértesz, meg tudsz ragadni, ami elragad, s ami nem ragad el. Ami kiránt a jelentéktelen jelenből. Mert a vers nem jelen, az biztos. Múltas. Jövőös. Folyamatos és befejezhetetlen. A vers szabad, megszabadult az időktől. És röhög rajtad. És nagyollós rákot küld a cenzorokra.

Nem akartunk világra jönni, szót kapni. De lehetünk azért a világon, hogy versek legyünk benne. Vagy elhelyezkedhessünk egy versben, s aludhassunk egy nagyot. Mint Nyelvország királyai, a varázslók és a medvék: téli álmat. De már nem késik soká az Ébredelem. Jönnek a fiatalok. Végre már a 21. század szülöttjei is. A jelen senkije. Ők teszik majd fel az i-re a pontot. Felteszik, vagy fellövik. Mert „az indokok világába” ki akar visszatérni? Én biztosan nem. Inkább fejbe lövöm magam a Felvidéken, arisztokrata őseim földjén, egy csehszlovák pisztollyal.

Azért írhatunk még néhány verset, ha már Krisztus értünk jött le a keresztről. Vadászhatunk tovább tehetségekre. Összekacsinthatunk az igaz(i)akkal. Megmenthetünk néhány szennyezett szóval teleetetett sebesültet. Megszervezhetjük a Finomak Szövetségét, az ellenállást. Kereshetjük és szaporíthatjuk a jeleket.

Ami nem transzcendens, az nincs is. Tolkien tudta ezt, Barthes is, meg sokan mások. Az csak a trendiség, a korszellem, a másolás, a látszani akarás. Egyszerű létvakolat. Létvakság. Semmit nem tudnak a Rengetegről. Az a költő, aki tud a Rengetegről. Aki akarja, s ha úgy kell lennie, elveszik benne. Mint Hruška.

Minek olvasni olyat, amiből nem tanul(hat)ok? Ha olvasok egy könyvet, mindig aláhúzok benne. Egyenes vonallal. Általában persze nincs is mit aláhúzni, vagy csak ijesztő, hullámos vonallal. Ha túl sok a hullám:



rosszul leszel. De itt csupa egyenes van. Szinte minden második oldalon aláhúzás. Egyenes kötet. Hogy mely sorok vannak aláhúzva? Ezt semmi pénzért nem mondanám el. De meglesném a tiédet, ingyen, örömmel.

Tudjátok, hogy van a parfümöknél? Az illatpiramisra gondolok. Egy versevőknek való szentháromságra. Régebbi ez az embernél. Illékony, magát illető fejját ül a tetején, a közepet kitölti az uralkodó, felbuzgó szívillat, amiről elnevezik a parfümöt (ami alapján besorolják egy családba), s végül az alapillat, a legtartósabb, ami megmarad, a ruhán különösen hosszan. A bázis, ahová beáshatod magad, ahonnan akármit újjáépíthetsz. Ha tudsz emlékezni. Ha ellen tudsz állni a dementoroknak és a halálfalóknak. Ha már nincsen benned szitok.

Akarjuk az illatos estét, a cseh versmesét. Alkonyodik végre a racionalitás, és az indokok világába, a halálszagú kalmárokon (álköltőkön) kívül senki nem akar már visszatérni.

*(Utószó Petr Hruška Mondom neked című kötetéhez,
Libri-Jelenkor, 2016)*





A könyv, amit vártunk

Megjelenése és fogadtatása kód- és attitűdváltást jelez a magyar irodalompolitikai és -szociológiai gondolkodás terén. A kötet jellege, koncepciója, az életmű feldolgozásának mikéntje, módszere és tudományos színvonala is azt mutatja, hogy – végre! – változik az irodalom létformájáról és alakulástörténetéről alkotott közmegegyezéssel elgondolásunk: belátást nyer, hogy nemcsak a története és a kánonja többféle, hanem egyszerre (jogosan!) „több irodalom” is létezik egyazon nemzeti irodalmi reprezentáción belül.

Befogadói meghódítása izgalmas feladat, nemcsak 502 oldalt kitevő terjedelme, hanem az opus mibenlétét, megjelenési (bulvár)formáit is kifejezni szándékozó külleme, képi, illusztrációs és bibliográfiai anyagának gazdagsága révén is. A piros fedőlap, a „halszálkás” mintázatú dupla szennycímlap(-helyettesítő) megoldás a plakátszerűség látványát kelti, feltehetően Rejtő Jenő kabarészerzői munkásságának jelentéseire utal a könyvben; az életmű megközelítésének és vizsgálatának sokfélesége (életrajzi/monografikus feldolgozás, szövegközlések, filológiai és poétikai résztanulmányok, kultuszvizsgálat és bibliográfia) breviárium-jelleget ad a kötetnek. Aki várta és kereste (gondolom, internetes reklámja sokunk érdeklődését felkeltette!), birtokbavételét követően szinte a szertartásosság érzésével kezdhet olvasásába.

Tarján Tamásnak az író születése 110. évfordulóján elhangzott laudációja képezi az emlékkötet bevezető szövegét. Szempontja olvasásszociológiai, szándéka kontextualizációs: az 1903-ban létesült magyar kabarétól a Esterházy–Parti Nagy-vonalig vezethető magyar humortörténetben keresi és jelöli ki a Rejtő-opus helyét; a Karinthy Frigyes-, a Tersánszky Józsi Jenő-, a Nagy Lajos- és az Örkény-minta méltó és remek analógiáját jelöli meg benne. Van egy nagyon fontos és érdekesítő kitétele esszéjének: az életmű kapcsán az irodalmi kölcsönzés (durván: plágium) jelentéseit, változásait is értelmezi az irodalmi lopás fogalmától a posztmodern idézés eljárásáig, rámutatva arra, hogy az ilyen típusú szövegalkotásnak hányféle jelentése és módozata létezett és létezik a magyar irodalom alakulástörténetében. (Mellékesen: az irodalmi átsajátításnak nemcsak a Rejtő opusban, hanem a korábbi századok irodalmában is egészen más jelentése és értékelése volt, mint jelenkorunk szerzőségfogalmának megítélésében.)

A Rejtő Jenő-emlékkötetet létrehozó kutatás területét a Petőfi Irodalmi Múzeumnak a *Magyar életrajzi index* alatt számon tartott (kéziratos)



forrásanyaga, az 1982-ben napvilágot látott, Hámori Tibor jegyezte *Piszkos Fred és a többiek* című „legendaalapú” életrajzi rekonstrukció, a Paulay Lajos-féle kéziratos Rejtő-bibliográfia és -sajtótár, valamint különféle internetes adatbázisok szolgáltak. Thuróczy Gergely 170 oldalas tanulmánya az életrajzi monográfia/irodalmi életrajz létrehozásának igényével született. Maga a legendákba mitizált Rejtő-jelenség persze nem alkalmas ilyen típusú vizsgálatra – szét is veti nyomban a monografikus feldolgozás kereteit. Épp ezért már a tanulmány címébe (*Legendavallató mítoszszolgáltatás*) argumentált alapszándék – „legendavallatás” – megkérdőjelezi a történeti-poétikai olvasás lehetőségét, s a legendák és mítoszok lebontása irányába mozdul el az értelmezés. Ebből az életmű „jelenségrákérdező” rendszerezése következhet, amelynek során több szakasz, szólam elkülönítése mentén jöhet létre egy életrajzi alapú pályái. A legenda főleg a légiós regény szerzőjének karakterére épült, és összemosta a regényvilágot a valósággal. Még ha vannak is megegyezések és megfeleltetési lehetőségek (pl. a „világcsavargás” mozzanata), a tanulmány a légiós regények szerzőjének arcélén és habitusán kívül egy sokkal szerteágazóbb és összetettebb, nem is mindig irodalmi műfajok alkotóját élénk állító pályaképet, irodalmi életrajzot mutat fel: egyaránt magában foglalja a kabaré- és operettszerző, a bulvárirodalom különböző műfajait működtető, újraalkotó és létrehozó író, az operettlibrettóval és filmforgatókönyvvel kísérletező, a szerelmi levelezést folytató, a zsurnaliszta, a költészeti műfajokkal is próbálkozó, sokoldalú „életművész” portréját.

Az életmű legnagyobb rejtélyeit (pl. a ponyvaíró indíttatásait, nyugat-európai kalandjainak valóságértékét, eltűnésének körülményeit etc.) természetesen a Rejtő-émlékkötet egyetlen tanulmánya (résztanulmányok foglalkoznak pl. szerelmi levelezésével, illetve ismeretlen/kiadatlan műveinek gépiratváltozataival – a szerzők: Győri Anna és Szilágyi Zsófia Júlia), sem a 160 oldalt kitevő szövegközlések, sem az említett Thuróczy-tanulmány által megrajzolt Rejtő-pályái/életrajz, sem az utóéletével foglalkozó esszék nem oldják fel, mégis azt kell mondanunk, hogy nagyon fontos kötet, hiszen átláthatóvá igyekszik tenni számunkra egy grandiózus irodalmi örökséget, végre disztingvál és határt vonna az anekdota, a kultuszjelenségek, a recepció, illetve a valós alkotói opus jelenségei és kiterjedései között: az irodalmi hagyatékot és nem a legendát értelmezi és értékeli. Ez utóbbit a tudományos interpretáció és filológiai megközelítések, illetve kutatások eljárásaira és eredményeire alapozva teszi. Végre az őt megillető alakulástörténeti (régebben talán azt mondtuk volna: irodalomtörténeti) kontextusban és helyen láthatjuk a klasszikussá ért életművét.

Rejtő Jenő – tudományos értékelését tekintve – „sokat kallódott” opusa nyomán eszünkbe juthat (akinek egyáltalán van tudomása róla) egy ugyancsak jobb sorsra érdemes, kétkötetes vajdasági magyar légiós (kaland)regény, a Szabó István–Andrée Dezső szerzőpáros jegyezte *Egy*

legionista naplója; Hat esztendő a Francia Idegenlégióban (1923–1929). A hivatalos vajdasági magyar irodalomtörténeti kánon egészen a legutolsó időkig nem tudott vele mit kezdeni, jobbára dilettánsnak minősítve került a peremre, érdeklődésen kívülre – holott nem az, nem értéktelen alkotás, de még ha az is volna, sem lehet törölni a térségi kisebbségi irodalmi reprezentációból, hiszen két szempontból is fontos igényekre reflektált 1930 táján (nincs ugyanis pontos évszámjelzete), amikor megjelent. Ez az az időpont, amikor mind az amerikai/európai (pl. E. Hemingway, E. M. Remarque), mind a magyar/vajdasági magyar irodalomban (Markovits Rodion, Munk Artúr, Darvas Gábor etc.) nagy fokú érdeklődés és igény mutatkozik az első világháború eseményeinek regénytematizációi iránt (és a Szabó István–Andrée Dezső által írt dilógiája reflektál erre a jelenségre), másrészt a magyar ponyvairodalom két világháború közötti pályafutásának (vagy másként: aranykorának) folyamatait követi, jól illeszkedik alakulásrendjébe, sorába.

Hogy a Rejtő Jenő-opus (és más bestsellerteljesítmények, pl. Charles Lorre, Szabó István–Andrée Dezső munkássága) teljes mértékben elnyerje méltó helyét a magyar irodalom történetében/történeti-poétikai alakulásrendjében, mindezek mellett (még) az irodalomoktatás modelljeinek gyökeres átalakulására is szükség volna. Egyszerűen: hogy a hivatalos kánon mellett a ponyva-/a bestseller, a tudományos-fantasztikus etc. irodalom is az irodalmi tananyag, iskolai olvasmányok és szövegértelmezések része legyen. Egyenrangúan, nem mellékesként, és főleg nem alacsonyabbrendűnek, sőt dilettánsnak minősítve.

(Az ellopott tragédia. Rejtő Jenő-émlékkötet. Szerk. Thuróczy Gergely. Petőfi Irodalmi Múzeum – Infopoly Alapítvány, Budapest, 2015)

Bence Erika

Kitérő egyenesek

Szentmártoni János kettős megoldással vezeti a történetet, sajátos narratívával. A költő megírandó élettörténetéből kirajzolódik a megfogalmazott gondolatok lényege. Egy házasság története, két ember egymás felé érő, majd egymástól eltávolodó és széttartó élete. Ebben a szerző líraian fogalmazva állítja fel a gondolatokat. Feljegyzéseken, házastársi levelezésen keresztül bontakozik ki a több szálon, de egységében kezelt történetmesélés. Ezt a narratívát esszészerűen beiktatott gondolati elemek gazdagítják – a világról, az emberekről, a viselkedésről. A kötet az elidegenedés története: „Az arctalan léttel, amelynek teste nincs, csak érzi az ember, hogy egyszerre benne ül, s ha nem éri újra fény, maga is semmivé válik... kihűl minden ölelés. Az érintés pedig úgy dermed rá a másik testére, akár ablakra a jégvirág” (147)



A szerelem múlásával a realitás újból átveszi az uralmat, és a pozitív vagy negatív érzéseket egyaránt felváltja a neutralitás, mely visszafordíthatatlan folyamatot indít el. Adott esetben azonban kialakul egy örökké tartó transzcendentális jellegű szeretetérzés, mely minden semlegességet és keserűséget képes felülmúlni. A szépség jelenlétét a megfogalmazással, filozofikusabb hangvétellel mindvégig fenntartja a szerző, és olykor hirtelen vált át a racionalitás (szinte törvényszerűen adódó) terébe. A valóság érzékelése és érzékeltetése az élet megszürikülésének folyamataként erősödik fel fokozatosan a szereplőkben. „... mintha valamikor dögölt patkányt dobtak volna az arc tavába, s a bizarr esemény hullámkörei rádermedtek a víztükörré.” (33–34).

Az egzisztenciális körülmények egy szebb, jobb, megálmodott élet és életépítés árnyékában maradnak. A szerző kiemeli az aktuális, kortárs negatívumokat: pénzügyi gondok, hitelek, szociális problémák, bojler vagy ajtó cseréje a lakásban. Családi problémákkal (a börtönben ülő apa, majd az apa halálának közvetlen látványa, tapasztalata, az öngyilkos anya, a nagyon szeretett nagymama elvesztése, az anya szeretője) valamint szerelmi ügyekkel társítva. A szerző kiemeli az ember társadalmi-szociális predesztináltságát, adott környezetben és családban, ahonnan egy bizonyos szintnél tovább nem lehet jutni. Hangsúlyozza azonban, hogy ez történeti periódusoktól függetlenül az ember akaratának és cselekményének a függvénye is. Szentmártoni dokumentumszerűen ábrázolja a történéseket, helyzetjelentést ad, a szerzői hozzáállást és stílust egyfajta történetírássá is módosítva. A társadalomkritikai hangnem a generációs adottságokra is vonatkozik. Az emberek egy adott alaptól építették fel életüket, a hazát, saját lelküket, életüket, létezésük minőségét. Ezt a minőséget emeli ki a szerző, különbözőképpen alkotva keretet a történeti (történelmi, valós társadalmi-politikai vagy rendszeralapú) és a személyes vonatkozásokhoz. Megjelenik a lumpenproletár modernebb típusa, aki a túlerőltetett szexualitás, az italozás, lakótelepi csavargások, cigarettázás és droghasználat által általános életminőség-romboló tevékenységet folytat, vagy egyszerűen nincs benne ambíció továbbtanulni és az életet megfelelően kihasználni. Az embernek saját életminőségét ennek alapján kell kezelnie. A szerző sugallja: mi a kulcsa az életminőség megfelelő kezelésének, hogyan teheti jobba saját létezését az ember, hiszen „nincs még késő elkezdni élni” (174).

A szülői-gyermeki szemrehányások sora, és a házastársi kiábrándultság konkrétuma, és a *hol rontottuk el* kérdése egy-egy család vagy individuum állapotát tükrözi. Szentmártoni vázolja az általános, közvetlenül a rendszerváltás előtti és utáni alakulásokat. A jó, kiegyensúlyozott, tartalmas élet ellenpontjaként megjelenik a közöny és az üresség. „Az úr, amelyet elvesztett, elragadott, elrohadt szerettei hagytak maguk után.” (171). Hasonló az erőteljes képi megjelenítéssel vázolt öngyilkosság: „A következő

pillanatban zokogva mellérgyott, és bár ütni, tépni szerette volna, de csak kétségbeesetten rángatni kezdte: 'Anyu! Anya! Anyukám!'" (163). A szerző a legszorosabb családi kötéleket ábrázolja, annak mindenfajta érzelmi kapcsolódásával. Ez határozza meg ez egész élet alakulását, tudatosan vagy tudatalatti módon, de ennek a köteléknek a hatásrendszere kikerülhetetlen és maradandó. A fizikai és szellemi leépülés folyamata az idő és a mindenkori emberi energia múlásával párhuzamos. Az átlagéletbe való lesülyedést és ennek végzetes, vissza nem fordítható folyamatát a bicikliüzem álmoképe jeleníti meg szimbolikusan, az örök munkásként gürcölő ember stagnáló egzisztenciájának képén keresztül (*Éjszaka a gyárban*).

Folyamatos rekonstrukció és emlékezet határozza meg fogalmi szempontból a kötet történetiségét. Felnőttként a gyermeki évekre, a felnőtté válás folyamatának viszontagságaira tekint vissza az ember. Szentmártoni nem mutat meg kirobbanóan vidám vagy boldogságélménnyel társított jeleneteket. „Hová tűntek az apák? A külvárosok néma hősei. Akik, akár-hogy is, biztos pontok voltak. Néhányukat még felismerni véled aluljárók széthajtogatott kartondobozain. Mások az unokáiknak próbálják megadni mindazt, amit neked nem sikerült... S vannak, akiket eltemettél. Miben hittek? Ha hittek egyáltalán.” (95) Szövege a mindenkori elidegenedés körülményeit zárja magába, a „bizalomtalanság”, „naturalizmus” és „iszonyat” jegyében. Szentmártoni ezt a szándékosan fájó, árnyékos és lelassult világot igazi magyar körképpé teszi. Szövegében olyan tipikus elemek és jellegzetességek rejlenek, melyeket a magyar olvasó/befogadó közeg tud megfelelő mélységében értelmezni: ilyen a „domjánedités” női portré egy régi fényképen, vagy a mackóruha. Kik és mik vagyunk – ezek vagyunk mi, sugallja a szerző jellem- és társadalomrajza. „A határok megnyílásával egy időben bezárult ajtóknak. Míg tehetetlenségükben jó néhányuk szeretőhöz járt vagy verte a gyerekeit, garázsok vagy fészerek gerendáira akasztotta föl magát.” (94)

A szerző az eseményekhez (szinte) külön a nőkről alkotott vélemény- és megítélés csomagot társít. A nő, ha iszik, ha szexuális életet él, illetve ha egyszerűen van a világban és ahogyan van. A nő lelke másképpen ég ki, másként viszonyul az öngyilkossághoz. Sorstársak az asszonyok egymással a kiégettségben, a mindenkori boldogságkeresésben, a fiatalság elvesztésében. Mindez a társadalmi elvárások és a bárgyú, részeges férjek mellett felerősödik, és a lelki törést már egészen korán előidézi. A társadalom az elvárt szerepeket ugyanolyan „Rém”-ként állítja szembe a nőkel (és általában magával az emberrel), amely Rém egy belső, mély pszichés sérülésnek is a szimbolikus megtestesítője. Az elidegenedést a nő szemszögéből, és általában a társadalmi kapcsolatok felől is megközelíti Szentmártoni, „ahol a két magány összeér, ott a közös élet” (183). A valódi érzelmi és társadalmi-családi relációk egy pontig háttérben maradnak, és hirtelen vagy fokozatosan törnek elő a színpalak mögül. A szerző ezt a



viszonyrendszert tisztán, objektív hangnemben, a szereplők által kirobantott párbeszédekkel, illetve személyes gondolatként közölt narratíva által is illusztrálja.

A stabil és komoly hangvételi szövegbe (az ábrázolt negatív társadalmi és személyes vonalba) vegyül egy ellenpontoszó, kissé kommersz ábrázolás az összegyűlt, sörözgető-flekkenezgető családi összejövetel keretében, ahol minden tökéletes (a testalkattól az időjárásig). A jól sikerült élet, a ki nem siklott élet, a példaértékű élet idillje ez, melybe a *Nő* és *Lánya* arról a bizonyos másik oldalról csöppen be. A Lány azonban már egy kortárs, lehetőségeiben inkább széleskörű és szabad világnak a közegében él, ábrázolt képe pozitív és személyében vonzó. Szentmártoni ezen a ponton is visszahozza a nemzedékekre vonatkozó különbségeket, a szülői értékek és értékrend átadását, így a gyermekek létezésének jobbá tételét. A gyermek pedig dönt, hogyan, milyen arányban használja fel, építi be vagy hagyja el a kapott és tapasztalt pozitívumokat, negatívumokat. A szerző szándékosan állítja egymás mellé a kétféle társadalmi létminőséget és személyes egzisztenciális jellegeket. A „bátorság” az életminőség három fajtájánál jelenik meg: a saját élet megtalálásának folyamatában, az idő által megszőpített folyamatok végén a szeretet megtapasztalásakor, vagy a „megvetés és undor” tapasztalatában, mely megreked, és az élet minőségének javítását gátolja. Ez gyakorlatilag Szentmártoni János végkövetkeztetése, az emberi viszonylatok, kapcsolatok, a mindenkori és mindennapi események rendszerében. Az ember önmaga felemelkedésének vagy bukásának felelőse. „Az a gyalogok meg? Rég elkotródtak a környékről.” (169)

(*Szentmártoni János: Szomjúság, Magyar Napló, 2016, Budapest*)

Hörcher Eszter

Az állatok figyelnek bennünket

Selyem Zsuzsától eddig általában revelációként ható tanulmányokat és esszéket olvashattunk. Kortárs irodalmunk nagyjairól ír világos gondolatmenetű, meglepő nézőpontú, invenciózus szövegeket. Most megjelent kötete, a Moszkvában esik tanúsítja, hogy szépprózája legalább ennyire ötletgazdag, s mivel tág horizontú, szintén szokatlan, új nézőpontokat érvényesít. Selyem Zsuzsa nagy biztonsággal egyensúlyoz realitás és fikció, tragikum és komikum, a traumák kibeszélése és elhallgatása, a játékos gondtalanság és a határozott felelősségvállalás között, ezenfelül egyensúlyba hozza a tárgyilagos hangütést a személyessel, a realista narrációt a posztmodern szövegjátékkal, a regény műfajt a szöveggollázzsal. Persze, van is lehetőség az arányérzék működtetésére. A szövegtér változatos, gazdagon strukturált.

A részek összefüggése csak az egész ismeretében, a könyv végigolvasása után lesz teljesen világos. A különálló történetek fokozatosan válnak egy családtörténet fragmentumaivá, az elbeszélések pedig a maguk folyton változó narrátorokkal egy regény fejezeteivé. A paratextusok – a cím (Moszkvában esik), az alcím (Egy kitelepítés története) és a három mottó – is csak idővel nyerik el végleges értelmüket. Mert Moszkva például sosem lesz helyszín, az események egy budapesti történés kivételével végig Romániában játszódnak: Dálnokon, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, Dobrudzsában. Az alcímbeli kitelepítés csak a negyedik fejezetben kerül szóba, és még később lesz elbeszélve. Három önálló, időben egymástól nagyon távoli történettel indul a regény, bár egy név – Beczásy István – ismétlődése felkeltheti a gyanút: lehet itt összefüggés. A negyedik fejezet aztán megerősíti a kapcsolatot: késleltetett bevezetőként valamilyest magyarázza a korábbi részeket, s kiindulási alapot nyújt a továbbiakhoz. Kiderül, hogy Beczásy István a szerző nagyapja, és a könyv alapjául szolgáló történeteket a nagyapa mondta diktafonba.

Beczásy 1945 előtt több száz holdon gazdálkodott. 1949-ben megfosztották vagyonától, családotul kényszerlakhely(ek)re költöztették és 1962-ig málenkij robotra kötelezték. A család a biztonságos, nyugodt életből egy éjszaka leforgása alatt zuhant a teljes nincstelenségbe és létbizonytalanságba.

„Egy rémálom, ami majd jól végződik.” Ezzel a mondattal kezdődik a regény, s bár az adott kontextusban mást jelent, utólag tudatosul, hogy a család megpróbáltatásait és életben maradását anticipálja az állítás. Egyértelműen az előrevetítés a szerepe a kilencéves Beczásy Liliann látomásorának a kezdő fejezet végén: „... látta anyját combig vízben rizst vágni, látta apját agyonverve a Szekuritátén, látta, ahogy apja 81 évesen, szálegyenesen kísétál az utcára 1989 decemberében a forradalomban... és látta, hogy minden tele van örömmel és fájdalommal” (14.). A záró elbeszélés képsora Liliann víziójának tükördarabja, ebben éppen „vissza-felé pereg az élet” (106.). Dálnoki otthonában, a faritkaságai között haladókló Beczásy mokusartisták cirkuszi attrakciójaként látja viszont a múltját, melyre finoman rávetül Woyzeck története is Büchner darabjából. A fentiekhez hasonló és egyéb utalások, motívumismétlések beindazzák a szöveg egészét, s biztonságos időbeli, logikai és tematikus hálót hoznak létre ahhoz, hogy regényként olvashassuk a művet.

A könyvbéli históriát egyébként egy 1995-ben megjelent könyvből, Beczásy István Bekerített élet című önéletírásából s a Háromszék című lap egy interjújából magunk is ellenőrizhetjük és kiegészíthetjük. Ezekre a dokumentumokra a szerző maga hívja fel a figyelmet a könyv negyedik fejezetében, ahol egyúttal jelzi is az oral history megbízhatóságára vonatkozó kételyeit, bár ezeket az aggályokat gyorsan sutba is vágja. A könyv referenciáértéke így igen nagy, s ezt a többé-kevésbé realista elbeszélés-mód maga is megerősíti, hacsak...



Hacsak nem számolunk Selyem Zsuzsa újításával. Azzal, hogy elbeszélőinek tekintélyes része nem ember. A tizenegy történetből mindössze négyet jegyeznek „humánok”, elsősorban családtagok (Beczásy, a felesége és unokája), a többi állatok és egy hemlokfenyő. E nem „humán” narrátorokkal persze a fikció, a csoda is beköltözik a regénybe. Ők ugyanis nem a phaedrusi vagy a La Fontaine-i állatmesék allegorikus szereplői, hanem valóságos lények – sajátos életformával, érzékeléssel és érdekekkel. Csak éppen számunkra is érthetően tudnak beszélni, és elég jól ismerik az emberi világot, például a XX. század történelmét. Megbízható szemtanúkként kapnak szót, merthogy ott voltak a Beczásy család életének különféle állomásain, s nem fűződik érdekük a tények megmásításához. Ez persze nem jelenti azt, hogy beérnék a videokamera szerepével. Értelmezik is a történéseket, történelmi ismereteik és személyes tapasztalataik alapján véleményt formálnak, s előszeretettel ítélik meg (és el) az emberi populációt. A házörző német juhászt leszámítva szinte mindegyikük ironikusan vagy swifti szarkazmussal viszonyul az emberi fajhoz. A német juhász, Beczásyék legkedvesebb kutyája csupán aggódva figyeli a család elhurcolását, s nem érti, miért tiltja meg a ház ura, hogy a kutyák megvédjék őket. Másnap döbbsen tapasztalja, hogy a falubeli ismerősök feltörik s kifosztják az elhagyott otthont, a ház védelmére kelt idősebbik kutyát, Eriket pedig megölik. Jóval kritikusabb a légy elbeszélő. Ő már az ember „fékezhetetlen pusztító hajlamáról” (43.) értekezik Swift bölcs lovainak modorában, bár arra nem számít, hogy az ő fajtáját is veszélyeztetné az ember. Csak öljék egymást – vélekedik –, ha csak síkban és fekete-fehérben, leegyszerűsítve látnak mindent! Veszélyesebbnek ítéli nemünket a feketerigó: „A fákat vágják és viszik, vágják és viszik”. Pedig „az erdő maga az idő, egyre kisebb.” (22.)

Egy keleti filozófiákon és meditációkon edződött macska a Duna 1954 című szövegben már a föld egészének a katasztrófáját jósolja. A hidegháborús fegyverkezés, az Oppenheimer-ügy s a szocialista koncepciós perek kapcsán földtörténeti korszakváltást emleget. Megemlékezik a felrobbantott atombombákról is, melyeket hat ginkgófa azért túlélte – tudjuk meg később a hemlokfenyőtől. E bölcselkedő macska a tragikus eseményekről szóló beszámolóit mindig ugyanazzal a szlogennel zárja: „Today it’s raining in paradise” (ma esik a paradicsomban). Az idézet egy punkrock énekes, Manu Chao politikai dalából származik. Az eső ott is és ebben a szövegben is a pusztulás-pusztítás metaforájává válik az időzített ismétlésektől. A Dobrudzsában élő macska egyébként már a paranoiát emlegeti az ember természetes állapotaként, miközben azért látja, az édennek is volna még esélye a földön, lám-lám, ez az agrármérnöki végzettségű Beczásy itt – a málenkij robotban – a Duna menti talaj humusztartalmán fellelkesedve virágzó gazdaságról álmodik, és meg is csinálja. „Mert, még ha esik is az eső, élni jó.” (82.) E szövegrészből derül ki, honnan kapta címét

a kötet. Az állítás – Moszkvában esik – egy jereváni rádiós viccbe szerepel, s egy koncepciós perben elítélt kommunista miniszter, Ana Pauker kapcsán hangzik el. (A jereváni viccekből több is elhangzik a regényben, ezek a szocializmus abszurditását, életellenes merevségét jelezték annak idején, vagy rámutattak a Kreml kézi vezérlésére.) Ana Pauker a maga karrierjével viszonyítási pont a regényben. Beczásy István felesége, Žilina Blum, akárcsak Ana Pauker, tehetséges, okos nő volt, Beczásyért egy prágai egyetemi katedrát hagyott ott. Erdélyben aztán Žilinából, Zinából Juci lett, rizst aratott, csirkét nevelt, s bár hat nyelven beszélt, az általa legkevésbé ismertet, a magyart kellett használnia hatvan évig. Okos előrelátásával és humorával azonban életben tartotta a családját.

Két-három „non-humán” elbeszélő az önmagunkról alkotott képünket is szatirikus tükörben láttatja. A légy és a rigó a maga fajtáját tartja a teremtés koronájának: „miértünk kerek a világ” (43.). A poloska úgy tekint az emberre, mint haszonállatra, számára az ember csak táplálék. Így is hívja a foglyokat a marosvásárhelyi politikai rendőrség, a Szeku börtönében. Óriási itt a kontraszt az elbeszélő, azaz a poloska személye és az elbeszélés tárgya, a drámai eseménysor között. A poloska jólétben élő, narcisztikus fiatal nőként viselkedik, aki Coelho, Oravec Nóra és Jókai Anna (szó szerinti vagy kissé átalakított) életvezetési tanácsaival traktálja a foglyokat. Valószínűleg a stressz oldása a célja, ám a tanácsok az adott helyzetben bosszantóan haszontalanok. A táplálékok sorában a poloskának jó ideig Beczásy a kedvence, ő stresszel ugyanis a legkevésbé, ezért nem sűrűsödik be a vére. Amikor azonban a kihallgató tiszt áttér a fizikai kínzásokra, s a talpak, herék ütlegelése után még kalapácsot is ragad, a poloska kénytelen lemondani kedvencéről. A kihallgatások és kínzások leírásában a tiszt nézőpontja érvényesül. Valószínűleg vele tud azonosulni a poloska, pedig maga a tiszt is sokat „szened”. Beczásy nem hajlandó beismerni a koholt vádakat, s együgyű szelídségével nap mint nap próbára teszi kínzója türelmét.

A nem humán elbeszélők látószöge kitágítja a kitelepítés- és család-történet értelmezési lehetőségeit. Történelmi, természeti és földtörténeti perspektívába helyezi egy közösség megpróbáltatásainak és megmaradásának a történetét. Az eredeti történetben magában is ott rejlik a perspektívaváltás lehetősége, de hogy ez didaxis és pátosz nélkül megvalósulhasson, szükség van a parodisztikus-ironikus hangokra, a vendégszövegekre, az intertextuális játékokra. A perspektívaváltás kulcsa Beczásy személye. Ő igen türelmesen viseli a rá mért szenvedéseket, de nem hős és nem is mártír. Olyan ember, aki mindig megtalálja a maga dolgát az életben, mert van egy szenvedélye, a földművelés. Ettől a politika sem tudja eltéríteni: nem hagyja, hogy megkeserítsék az életét hitvány szemfényvesztők. Nem a haszon, nem a meggazdagodás a célja, hisz ott is teljes vehemenciával veti bele magát a gazdálkodásba, ahol ezért csak éhbért kap. Valami



ősi ösztönnek engedelmeskedik, ami az összes élővel, a természet egészével összekapcsolja. Zina szerint Pista „mindenbe beleszeret, a jó összetételes talajba, a bőven termő lencsébe, annak a magnéziumtartalmába, a vetőgépbbe, a gyomláló lányokba mind, a télen hozzánk sündörgő macskákba, ilyen ő, erotikusan közlekedik a világgal” (93.). Ennél egy kicsit többről is szó van: Beczásy felelősséget is érez a létezők iránt, legyenek azok kuttyák, lovak, macskák, kolduló téli cinegék, és persze a családja. Ő még visszatalálna az elveszett paradicsomba, ahol ember és természet még nem vált külön, ha hagynák. Mert „van valahol egy régi ígéret Ákor völgyében a remény kapujáról, nem is kapu, csak rés, nyílás...” (96).

(*Selyem Zsuzsa: Moszkvában esik. Egy kitelepítés története. Jelenkor, 2016*)

Domján Edit

Továbbvezetett melankólia

Petőcz András megelőző műveihez kapcsolódik (Idegenek, Másnap) a trilógia harmadik részeként megjelent *Aysa – Harminc nappal a háború után*. Az elbeszélői stílus rendkívül objektív, tényközlő, nagyon pontos, gyakorlatilag dokumentációszerűen adja át a szerző a történetet. A zárás-képpen megjelenített szubjektív állapot, végkifejlet és biztonság, a nyugalom helyzete vagy helyszíne ugyanabban a jelentésszerű módban marad, mint az események korábbi ideje és helye alatt. Petőcz egyes szám első személyben beszél el a lányból érett majd idős nővé változott ember személyes történetét.

Aysa – megelőző tényezőként – gyermekként háborút él át (barátnőjét a szeme láttára lövik agyon), majd kamaszlány korára menekültként, létbizonytalanságban tengődve tölti napjait. Petőcz a korábbiakhoz hűen most újabb halálkörülményeket teremt. Anna (aki itt Aysaként nevezi meg magát) ismét *csak* szemlélője lehet a történeteknek. Ha meghal, a narráció is vele hal. Petőcz nem veszi ki a főhős létezését a rendszerből. Aysának élnie kell, hogy mindazt, ami felgyülemlik benne, a maga (Petőcz által) egyszerűsített nyelvezetén, elmesélje, elbeszélje. Hadi visszamlékezőként, akinek személyes feladata, küldetése jelenteni ezekről a dolgokról. Franciaországban pedig elmondja, mennyire megőszült a gyönyörű vörös haja, és megöregedett az a fiatal lány, akinek testét vadul és kíméletlenül használták. Furcsa érzelmek kíséretében, de valós emberi hozzáállás nélkül.

Petőcz az eltárgyasítás egyik legadekvátabb példáján keresztül ábrázolja az általános világmórlást, az interperszonális negatívumokat. Aysa sorsának azonban nincs rehabilitációja, az életét nem adja vissza semmi. Nincs ideje már élni – noha joga lett volna hozzá. Belekerült egy semleges

dimenzióba, egy konkrét hadifogolyi státuszba, mely a végletekig deszocializálta őt. Szabadulása után, az élet legfontosabb egzisztenciális elemével, saját szabadságával együtt létezik tovább. Ez a leginkább igényelt és keresett jelenség egy ponton azonban részben deprimáló is lesz, és a végtelen számú cselekményi alternatívát kínáló világ egyik abszurd pontjaként válik értelmezhetővé. Mi a szabadság és hogyan fogalmazódik meg, vagy ragadható meg bizonyos helyzetekben – sugallja a szerző. Hosszú évekkkel később Aysa felkeresi gyerekkori lakhelyét. A házakat, tereket látja, felismeri, meglátogatja édesanyja sírját. Azonban számára a megismerés, a gyermekkor végleges elhagyása és a felnőtté válás hagyományos folyamata, a tapasztalat és a szellemi-lelki kibontakozás elmaradt, illetve sajátos korlátok közé szorult. Franciaország gyakorlatilag nem jelent semmit, nincsenek gyökerek. Aysa lakik, mert kell valahol, él, mert kell élnie.

Petőcz egy fiktív, ismeretlen háborús helyzet díszletét, színhelyét bonthatkoztatja ki. Aysa életének nagy részét élte végig a katonák, fekete ruhás (terrorista, közel-keleti militarista figurák), kápónők, fogolytársak, a régi és új „barbárok” között. Épületek, konyha, és rejtett helyiségek között. A foglyok néhány szóval kommunikálva (szándékos nyelvi redukcióként), megilletődve, félve várják, mi történik majd velük. A fegyverek jelenléte a gyilkolás időtlenségét fejezi ki, valamint azt a hierarchikus állapotot, melyben a fogoly és fogvatartott közötti viszonyrendszer és az írói kifejezés a helyzetnek megfelelően, várt megoldásokkal jelenik meg. Petőcz a patkányokat, tetovált fogolyszámot, a vagont, a foglyok transzportját, az agyonlövések sorát, a nemi erőszakot, bántalmazást, napi fejadagokat és egyenruhát, majd a felgyújtott barakkot mind egy általános táborképpel asszociálja az olvasóba. Elejtett utalások által lehet következtetni, hogy „barna bőrű” katonákról van szó, és a közel-keleti földrajzi adottságoknak felel meg a környezet. A betegeket likvidálják és a kegyvesztett katonák közül is többieket megölnék, ahogyan a foglyok közül is.

Petőcz erőteljes egzisztenciális megoldást jelenít meg, melynek lényege egy zárt egységben bemutatott életalakulás. Petőcz a leredukált, apatikus és jelentő módon írja meg a főszereplő mondanivalóját valamint ábrázolja lelkivilágának behatárolt, megszorított és megfélemlített valóját. Látni meghalni másokat (a meggyilkolás több módozata által), beszélgetni azzal az emberrel (fiatal lánnyal), akinek súlyos szívbetegsége miatt és a gyógyszerei hiánya miatt előre tudhatóan nincs sok ideje már az életből. Aysa feszültsége, kaotikus testi-lelki helyzete, végtelen félelme és belső széthullása rendkívüli fegyelemmel, a részletekre való odafigyeléssel és az önvédelem profizmusával társul. Élni akar. Létezésének múlása azonban egy inverz állapotba juttatja. Idős emberként elvesztette már vonzalmát, emberi kapcsolatai hiányosak, nincs a civil társadalomban senki, akivel kommunikatív viszonyba kerülhetne. Édesanyja halála után végleg magára marad, álmában látja csak őt.



Petőcz részletes szexuális beszámolója és a pornográf elemek a helyzet adta kiszolgáltatottsággal bizonyos értelemben ellentétbe kerülnek. Hangsúlyozódik a dolgok elfogadásának és a megszokásnak az objektivitása. A szerző sade-i természetessége a részletes testi beszámolókkal elvisz egy pontig és a ponton túlra is. Aysa nem gondol másra, nem vonja el szándékosan a tudatát a konkrétumoktól. Végig a katona testrészeire, szagára kénytelen gondolni. Ez is része a túlélés folyamataként megkövetelt figyelmességnek. Nem lehet hibázni. Petőcz ebben a fázisban alkalmazza a pszichikai módosulásnak egy különleges módját. Ez a mód a saját test védelmére keletkezik, a fiatal lány gondolataiban, aki ráveszi magát, hogy ügyes prostituáltként lelkesebben elégítse ki fogvatartóit, és biológiai szempontból *felkészítse, előkészítse* magát az erőszakhoz, mely így enyhébb szexuális együttlétté módosul. Fogolytársnőjének perverz módon elkövetett lemészárlása sem riasztja meg. Nincs más, csak a pillanat, a múlt eseményeit el kell felejtetni. A jövőre és az életben maradásra kell koncentrálni. Szinte intelemként ismétlődik ennek figyelmeztető hangja. Megérdemelte? Nem. Aysa átlagos. Egy lakos, egy iskoláskorú lány, egy ember. Morálisan vagy létezésének minőségét illetően nem jobb vagy rosszabb a standard emberképnél. Kell, mert akkor kapnak több ételt, sőt csokoládét, mely energiaforrás a biológiai állapot javulásáért. A túlélésért *mindent* meg kell tenni és ki kell bírni – sugallja a történet. A szerzői sugallat szerint a test maximális kiszolgáltatottságának és kiszolgáltatásának, ha sajátos szemszögből és pszichológiai hozzáállással közelítjük meg, csak akkor van – ha van egyáltalán – elfogadható folyamata, ha az ember elidegenedik önmagától és a közvetlen környezetétől. Aysa cselekedeteit, érzéseit a kizárólagos objektifikáció oldja fel. „Az idegenség nem jó, nem is rossz. Önmagában. De az idegenség önmagaddal szemben, az majdnem tragédia.” (250)

Adott társadalmi vagy környezeti helyzetét illetően ismeretlen illetve konkrétan meg nem nevezett helyről van szó (M. városa), melynek lakosaival nem találkozni. Petőcz érzékletes térbeli megoldásokkal dolgozik. Nincs más, csak az a néhány, és ezáltal központi színtér, mely a túlélés helyszíne is lesz egyben. A helyszín egy távoli katonai tábor, ahová dzsippekkel mennek, és teherautón, szállítják a foglyokat, kibuszsal holmikat a raktárból. Az épületek semleges, sivár és sűrű falai között a léleknek nem jut más, csak ami Aysának. Korábbi szerzői megoldásait (többek között a beslani túsdráma parafrázisát) alkalmazza a szerző jelen esetben is. Petőcz nem ad konkrétumokat, de arra alapoz, hogy az olvasó ismeri a kapcsolódó, ismert képsorokat, eseményeket. Közvetítésében a recepció kívülállónak nézi és fogja fel, mi történik. Petőcz a személyek és dolgok közvetlen közelébe helyezi a befogadót, egy korábbihoz hasonló fenyegetettséggel és végzetes másodpercekkel feszített környezetbe. „Aztán még azt látom, egyetlen pillanatra, hogy odaszorítja a géppisztolya csövét

Rebeka tarkójához. Aztán egy, aztán még egy, aztán egy újabb, és még egy újabb dörrenést hallok. És minden kitisztul. És látom Rebekát, fekszik a földön, a nyaka furcsán hátratekeredve, körülötte vértócsa. És üveges szemekkel néz. Olyan, mintha engem nézne.” (146–147). A konyha, raktár, a hálóterem és a szexuális események helyszínei között változnak a jelenetek. Ezek, mint korlátozott, redukált díszletek segítik a történet megfelelő kezelését. Semmi nem vonja el a figyelmet a háborús helyzet viszonyosságaitól, a mondanivalótól. Minimalista és pozitivistá módszerrel, Petőcz a kizárólagosságra és a dokumentációra épít.

Aysa kiégett emberré válik. Sem testi, sem lelki kondícióit nem nyeri vissza. Életben maradt. Az események alakulása gyakorlatilag még az *otthon* esetében sem hoz valódi megnyugvást számára. A hatóság Aysa kihallgatásakor felrója az együttműködést, a kiemelt, kivételezett helyzetet, hogy egyáltalán miért hagyták életben őt. Aysa sorsa az életben maradás. Ezt az a fogvatartó is megköveteli, aki hálás Aysának (és nem tudni pontosan miért), aki nyalogatja Aysát, és sír a nő ölébe omolva. Talán a hosszú vörös haj valóban megmentette.

A felszabadítók az írodán elveszik tőle az egyetlen személyes dolgot is (a hajléktalan, járni képtelen Gersom kéziratát az élet lényegéről, melyből Aysa erőt merít). „Nem félnék attól, hogy képtelen vagy nevetséges helyzetbe kerülök, érezhetném azt, hogy magabiztos lehetek, hogy van elég pénzem, és ez biztonságot ad, nyugalmat biztosít nekem is, a családomnak is.” (247) A magánzárka esete egy következő fázis a már egyszer elvesztett és visszanyert szabadság újbóli elvesztésében. A szerző egzisztencialista nézetében fontos szerepet kapnak ezek az alakulások. A történelem folyamában (politikai-társadalmi alakulásaink tekintetében) az ember hierarchikus jellegű helye és helyzete, a másoktól függés determinációja háborús szituációban bontakozik ki. A kezdeti és végpont ugyanannak a drámai rendszernek mentén jelenik meg. Aysa számára a gyermekkor és az időskor maradt. Ami *közte volt*, eltűnt. Anna-Aysa már nem a saját létezésének alanya. Utólag rekonstruálja önmagát és rehabilitálja is a lelkét önbiztató szavakkal. „Mert meg kell találni, hol van az otthon. Hogy ne legyünk annyira idegenek, legalább a saját magunk számára ne legyünk azok.” (267) A kéziratból is következően, utalva a közvetlen környezet progresszív megjavítására. „Öregasszony vagyok, az igaz, de egy kicsit még van jogom élni.” (271)

(Petőcz András: *Aysa, Fekete Sas Kiadó, 2016*)

Hörcher Eszter



Macsó a pácban

Egy férfias férfi igazi terepe a hadviselés. De mi van akkor, ha az élet más területein is csak győzelem és vereség alternatíváiban tud gondolkodni? A kérdést Jászberényi Sándor új novelláskötete, *A lélek legszebb éjszakája* veti fel. Jászberényi Sándor közel-keleti haditudósító, sajtófotós és író első (*Az ördög egy fekete kutya és más történetek* című) novelláskötetéről három éve még nem vett tudomást a hazai kritikai közvélemény. Pedig a kötet nemzetközi fogadtatása kedvező volt, hét országban adták ki. Lehet, hogy ebből okultak a literátus emberek, lehet, hogy csak hozzászórtak az utóbbi években tért nyerő újrealista prózához, mindenestre Jászberényi új novelláskötetéről már elismerően írtak. S dicséretet nem csupán a hideglelős vagy szokatlan témáival – a közel-keleti háború, az afrikai nyomor és prostitúció vagy a kábítószeres víziók, hallucinációk ábrázolásával – érdemelt ki *A lélek legszebb éjszakája*, hanem drámai jeleneteivel, klasszikus novellaszerkezeteivel és mesteri történetvezetéseivel is. A többé-kevésbé elismerő vélekedésekkel szemben nekem maradtak kételyeim a kötet szépirodalmi értékeit s realizmusát illetően. Vajon szerzője nem él-e túlzott leegyszerűsítésekkel, s általuk nem erősíti-e meg olvasóit olyan szokványos, sőt divatos viselkedési módokban, melyeket a realisták Flaubert-től Hemingway-ig, Császár Istvántól Raymond Carver-ig önvészélyesnek láttattak.

Mielőtt kételyeimet megosztanám, tartozom annyival Jászberényinek és kötetének, hogy leszögezzem: remek novellák vannak a könyvben, s ezek a realista hagyományoknak megfelelően a legnyersebb valóságról szólnak fotografikus és fonografikus hűséggel. Általában meghökkentő az indításuk, csattanós (igaz, helyenként kimódoltan csattanós) a zárásuk, s az információkat is feszültségkeltőn: fokozó jelleggel vagy kellő késleltetéssel adagolják. A szituációk pedig az esetek többségében önmagukban is izgalmasak. A kutya kölyke például drámai közelképet ad a kairói utcagyerekek életéről s a gyermekviadalokról. Főhőse, Kisoroszlán halálos sérülést kockáztat az őt befogadó (és viadalokra benevező) gazdájáért, no meg a kishúgáért. Érzelmes a történet, de módjával. A szerző nem facsarja a könnyeinket, csak gondosan felkészít becsület és jószág szükségszerű vereségére a nyomor világában. Megrendítő *A pávaangyal* alaphelyzete is. Az Iszlám Állam ellen harcoló kurdokra minden egyes falujuk visszafoglalásakor füstölgő tömegsírok várnak. Mert a dzsihádisták élőkét nem hagynak maguk után. Egy ilyen háttérhez viszonyítva a főtörténet, a kurd katonák bajtársiasságának példázata mindössze elégikus ellenpont lehet a természeti katasztrófák elemi erejével ható emberi kegyetlenséghez.

Van még jó néhány megrázó írása Jászberényinek (*Megölni egy arabot, Tél az ígélet földjén, Isten országa úton van felénk*), de ezekben már érzek némi újságírói didaktikusságot. Mert nem hinném, hogy az olva-

só szájába kellene rágni, hogy az európai jogrend alkalmatlan a háborús adok-kapok szabályozására. Az olvasó – szemben a Megölni egy arabot narrátor szereplőjével – nem kiált a genfi konvenció után, ha egy kurd városba fegyverrel beszökő, angolul kifogástalanul beszélő arab tizenéves az életéért könyörög. Rábízza a fiú sorsát a város katonai vezetőjére. S ez esetben az olvasónak nem is kell revideálnia a nézeteit, ha ugyanez a siheder feltűnik az ISIS egy korábbi videóján – magasba tartva egy jezidi nő levágott fejét.

A fenti történetek hitelességét (a térségből érkező híreken túl) az első személyű elbeszélő szavatolja. Ő, Maros Dániel (fotós és haditudósító) a háborús írásokban többnyire a tanú, a szemlélődő kívülről álló pozíciójából mesél. Ezekben a szövegekben a figurák egydimenziósak és társas kapcsolataik is elnagyoltak, ám az olvasó mindezt az adott szituációkban nem veszi rossz néven, mert a lehetséges cselekvések köre nem függ a szereplők személyiségétől vagy az egymáshoz való viszonyuktól. Cselekvésüket rajtuk kívül álló erő (a háború) határozza meg.

Más az elvárásunk a könyv nagyobb részét kitevő személyes jellegű írásokban (a könyv alcíme ezekre utal előre: Történet álmatlanságról és örületről). Itt már szívesen látnánk árnyaltabb jellemrajzot s az interperszonális kapcsolatoknak teljesebb körű megjelenítését, ám Jászberényi nem változtat a metódusán. Pedig a narrátor, Maros Dániel ezúttal már nem a közel-keleti krízisről tudósít, hanem a saját válságáról: házassági kudarcáról s annak következményéről, a krónikus álmatlanságról. Inszomniáját okozhatná a háborús stressz is, hisz idegpróbáló, életveszélyes munkát végez, ám elmondása szerint ő kizárólag a miatt szenved, hogy a tőle 3500 kilométerre élő felesége, Rebeka elhagyta. Hogy miért hagyta el, az nem derül ki. A férfi törli a múltat, abból csak azt őrzi meg, ami őmellette szól. Például hogy négy évig ő tartotta el a feleségét, s az most hálátlanul zsarolja a közös gyerekükkel. Mert magával vitte. Az álmatlanság ellen Maros Dániel whiskyt nyakal, altatót szed, ópiumot szív, katlevelet rág és szudáni meg kongói prostituáltakkal kufircol. Szegény! – mondanánk némi iróniával, merthogy az egyszerű olvasó mindebben nem terápiát, hanem hedonista élvezkedést lát, amely ráadásaképpen meghozza a hős számára (az egyébként általa is óhajtott) erkölcsi lenullázódást, az író számára meg egy trendi macsó (egy ingerült, cinikus és agresszív figura) megteremtésének a lehetőségét.

Úgy vélhetnénk, hogy Jászberényi egy olyan fiatalember szatirikus portréját rajzolja meg, akit ha kudarc ér, másokat hibáztat, dühöng és bosszút forral. Például egy szerencsétlen prostituáton veri le azt, amit a feleségén szeretne (Dögevő). Szatíráról azonban szó nincs, se gúnyt, se iróniát nem érzékelünk e személyes írásokban. (Ez a hangnem csak a Marhanyelv című karcolatban tűnik fel, ám ott kívülről álló az elbeszélő.) Az énelbeszélésekben szentimentálisan önsajnálató a narrátor hangja, s a



maga erkölcsi és fizikai széthullását szenvedéstörténetként adja elő, miközben a felelősséget olyan személy vállára helyezi, akit elmulaszt bemutatni. Leírásából csak az derül ki, hogy a hűtlen asszony olyan, mint a háború. Kifordítja az embert önmagából, demoralizálja, idegeit szétzilálja. A szerelemnek és a nőnek a démonizálása romantikus-szecessziós hagyomány, a realistáktól távol áll. A mindennapi vélekedésben és a populáris kultúrában viszont annál népszerűbb az ilyen misztifikáló leegyszerűsítés. Közhelyekhez igazodik a szerző akkor is, amikor hőst kimentí a szerelmi pszichózisból. Ehhez elegendő lesz egy újabb nagy erejű impulzus a külvilágból: felbukkan egy másik nő (Petra) vagy egy társ átvállalja a hőstől a virrasztás ódiáját. (A lélek legszebb éjszakája s a Valaki virraszt érted című novellákban történik ilyesmi.) Ha már a szegény hős képtelen az önmegváltásra (azaz vágyainak és viselkedésének a korrekciójára), hozzon áldozatot érte valaki más. Sajnos, arról már nem tudnak elbeszélő és író, hogy az áldozathozók egy idő után menekülőre fogják, vagy ellenségessé válnak pártfogoltjukkal szemben. (Persze akkor is folytatni lehet a jó kis játszmat: engem mindenki elárul.)

Ahogy már az eddigiekből is kitűnhetett, a személyes történetfragmentumok élettörténetté, sőt fejlődéstörténetté állnak össze a kötet második felében. A záró novellában, a Varjúlevesben Maros Dániel már egy ideális apa, s a békés családi idillhez (egy háromnapos láthatás keretei közt) minden kellék adott: gyermeki bizalom és engedelmesség, gyermekét féltőn nevelgető, jó szándékú apa, a történetben magában pedig happy end és okítás a cigányok iránti tiszteletre. S hogy a szerző a művelt olvasónak még külön gesztust is tegyen, egyúttal példaképe, Hemingway iránti tiszteletét is kifejezze, a Varjúlevest Jászberényi az Indiántábor mintájára alkotta meg. Rájátszik a híres Hemingway-novella jellegzetes motívumaira (születés, halál, út, utazás, átmeneti napszakok, fehérek–indiánok ellentéte), a szereplők elnevezésére (Nick apja – Kristóf apja, George bácsi – Laci bácsi) és követi az Indiántábor szerkezetét. Idéz is belőle, igaz, nem szó szerint: „Nagyon sajnálom, hogy elhoztalak, Nickie” – hangzik el ott, emitt pedig: „Sajnálom, nem kellett volna magammal hozzalak.” (254) Csakhogy a Hemingway-novellára való tudatos rájátszás egyáltalán nem kedvez Jászberényi szövegének. Hemingway a maga írásában egy valódi drámával szembesít bennünket (ahol élet fakad, ott van a halál), s ő az apai példamutatás és jó szándék meghíúsulásáról ír. Hemingway tudhatta azt, amit Esterházy: „ami az apaságból megtanulható és jószándékkal, érzékenységgel teljesíthető, az mind nem érdekes” (Harmonia Caelestis 564).

(Jászberényi Sándor: A lélek legszebb éjszakája. Történet álmatlanságról és örületről. Kalligram, 2016)

A múlt kútjai

Avagy mélységesen mély a múltnak kultja és a kútja is, ahogyan könyvében a fent nevezett szerző maga is hivatkozik a nem is feltétlenül az unalomig ismert Thomas Mann-idézetre. Mélységesen mély, amiként ez a regény is, ami nem kisebb dologra vállalkozik, mint három generáció, három nemzedék élettörténetének, életeseeményeinek a leírására a maga különös, varázslatos és mindenképpen sajátos módján.

Buvári Tamás személyében elsőkönyves szerzőről beszélünk, aki a legkevésbe sem az elsőkönyvesekre jellemző visszafogottsággal áll műve előadásához. Történetvezetése, elbeszélés módja összetett, és ami az egyik különös érdekességét és egyben érdemét is adja a könyvének, hogy annak történeteit az időben visszafelé haladva meséli el. Mármint a regény szerzője, és természetesen az elbeszélői, akikkel előadatja a regény tulajdonképpen cselekményét. Márpedig cselekmény az van! Ott van benne a gyönyörűségeen bűnös és egyszerre büntető huszadik század, és a későbbi bűnösségét még csak sejtő, de már ideje korán felismerő huszonegyedik. Akár egy gyönyörűsége kártyaparti!

És a lapok szépen sorban könyvvé állnak össze a szemünk előtt. Mert mélységesen mély az a hagyomány is, ami az elbeszélhetőség, a történetek megfelelő és méltó módú előadásával foglalkozik. S mert szerzőnknek van mit mondania, beszél, és mert szépen beszél, ezért sok mindent mond is.

Például viszonylag hamar kiderül a történet központi elbeszélőjéről, hogy már nem él, halott. Ő a harmadik generáció tagjai közül az egyik, egy ikerpár egyik fele, Johann Seemandl. 2017 decemberétől indul a regény cselekményideje, amikor is Johann magyarországi ősei otthonába visszatérve kezdi el mesélni a maga és családja különös történetét. A kijelölt időpontban ráadásul épp háború van az országban. Izgalmas a helyszín is, ahová érkezik. Egy tiszafás falu a Bakony lábánál. Nagyapja és apja feljegyzéseit, videodokumentumait felhasználva meséli el a velük történeteket, mintegy maga is belebújva azok bőrébe, bőraljába.

Az események 1988-cal indulnak, onnan ismerjük meg Simandl Simon nevű nagypapa történetét az időben visszafelé haladva. A nagypapa német származású, életírását Lebenslaufnak nevezi. 1980-ban áll neki az események feljegyzésének, amikből kiderül többek között, hogyan éli meg a Kádár-kort, a második világháború eseményeit, és hogy öt éves korában, 1908-ban, a királynék városának vasútállomásán milyen körülmények hatására találkozik a Habsburg-trónörökösrel, Ferenc Ferdinánddal.

Kedves humorral, iróniával bőven ellátva követik egymást visszafelé az események, s ahogyan olvassuk őket, szinte már olyan érzésünk támad, hogy innentől kezdve valahogyan mindent visszafelé kellene nemhogy csak elbeszélni, de tenni is. A helyszínek metaforikus neveiből következően tudható, hogy az események szűkebb környezetünkben és annak



környékén játszódnak. Hogy az elbeszélésmód kivel illetve mivel játszik, az egy külön szépsége a történetnek, történeteknek!

A visszatérő apa-fiú párhuzamok, a bibliai és egyéb történelmi utalások, bölcselkedések az élet és a halál nagy kérdéseiről, további szépségeit adják a szövegnek. A család német eredete, és a németséghez valamint a magyarsághoz fűződő mindenkori viszonya ugyancsak fontos téma, ami nemcsak a német területen született unokák, de az itt élő nagyapának, s az itt és amott is élő apának a történetét is izgalmassá teszik.

Utóbbi 16 évesen az '56-os események hatására hagyja el az országot. Diákja volt annak a neves, városban valóban élt középiskolai tanárnak, akit a forradalomban való részvétele miatt kivégeztek, és más olyan neves személyekkel is összehozta a sorsa, akik az itt élő magyarság és németség számára egyaránt fontos útmutatásokat nyújtottak mind lelki, mind pedig anyagi értelemben. Márpedig mindkettőről van szó bőven a könyvben. Szerelmekről, barátságokról, bánatról és örömről, mind azokról a kettőségekről, folyamatokról, esetenként feloldhatatlannak tűnő ellentmondásokról, amelyek a mi életünknek is minden évi és minden napi részei.

A regény cselekménye 2018. december 21-ével ér véget. Johann, az unoka, nagyapja és Michael/Mihály nevű apja történetéből összerakja a saját történetét, de hogy mindez valaminek a vége, avagy a kezdete lenne-e, azt döntse el a szíves olvasó maga!

(Buvári Tamás: Nekem ti voltatok, enkiadom.hu, Utas és holdvilág antikvárium, 2016)

Dósay Norbert





Tánczos György: Szúsztatások (részlet – 2015)

Tánczos György festői „búvárkodása”

Sikeres (Cs)úsztatások a víz alatt

A művészpályákon vannak nehezen kibontakozó egyéniségek. Ki ezért, ki azért marad a saját lehetőségei alatt. És egyszer csak ráatalál arra a nyomra, amit – talán – eddig is követnie kellett volna, és megszületik a várva várt siker. Valamiképp ez az érzésem Tánczos Györggyel kapcsolatban, aki a pécsi egyetemet végezte és Zalaegerszegen talált egzisztenciális „megállót”. Az egyetemen Pinczehelyi Sándor volt a tanára, aki lelkiismeretesen követte tehetséges tanítványa útját, és ha szükség volt rá, kiállításának megnyitására is vállalkozott. Nos, Tánczos György a kezdetekben fotórealista képekkel próbálkozott. A figuratív stílusnak kötelezte el magát, kellő elmélyültséggel, felkészültséggel; s ehhez még társult, hogy igyekezett személyes ízt, csínt vinni a megjelenítésbe: többnyire a családi életből, a múltból, a maga gyermeki-ifjúkori életéből merítette témáit.

Ha fotórealizmus vagy a hiperrealizmus kortárs példáit tekintjük – Bernáthy Sándor, Nyári István, Méhes László vagy Fehér László műveit, Szurcsik József „átírásait” –, akkor meglehetősen gazdag és élénkítő hagyománnyal találkozhatunk. S maga Pinczehelyi is állandó ihletőnek tekintti environmentjeinek fotó/festmény adaptációit. Számomra Hegyi Lóránd megállapítása ma is érvényes, mely az Új szenzibilitásban olvasható: „Intellektuálisan fogja fel a látványt; médiumcentrikusan nyúl a fotószerű látványhoz, melyet személytelenül felnagyít, megismétel, elsődleges igazságtartalmát kutatva a mechanikus leképezés folyamatában. Végző fokon a néző és a valóság viszonyát provokálja a valóság látszatmegkettőzésével, illetve a manipulált fotószerűség nyújtotta „valóságos kép” mesterségeségének leleplezésével. Az emberi szemnél élesebb és pontosabb kameralencsén keresztül látott és ábrázolt valóságdarab ily módon illúziórombolás és dokumentálás, mely a dokumentálás relatív érzékenységét mutatja meg.” Lázadás volt-e ez az avantgárd áramlatok ellen? Lehetséges, de szerintem a visszatérés a figuratív ábrázoláshoz a festők „valóságsszomját” volt hivatva kielégíteni.

Miért szép egy női fenék vagy tompor? Ennek az artistikumára már az antik művészet megtanította Európát, a csodásan tagolt emberi test harmóniájára, magasrendű esztétikumára. S bár a magam részéről sokra becsülöm az absztrakt kifejezőmódot, mindig elismeréssel adózom egy igézően formált (ábrázolt) akt megjelenítésének. A műtermekbe lépve, ha jól megoldott rajzokkal vagy kiérlelt festményekkel találkozom, nem szoktam titkolni elismerésemet.

Talán ezért figyeltem fel Tánczos György kiállításának plakátjaira, melyen pompás testű, amazon alkatú nők szeltek a vizet, fény és árnyék tükröződésekkel, az uszoda kis gyöngyszemeivel felékszerezve. Más helyütt a ruhátlan, barna bőrű jelenségek kitérülve, erotikusan ringatóztak a folyadék áttetsző, ezernyi reflexet keltő, irizáló közegében. Oda kellett figyelni rájuk! A művész rátalált arra az útra, ami tehetségét felszabadította, érvényesülni engedte. Erre már korábbi, zalaegerszegi kiállításain felfigyeltünk. Tanulmányok sora, vázlatok „közelítették meg” a témát, míg kialakult az a néhány, nagyméretű festmény, amely színeivel is megragadja a nézőt. Tíz évvel ezelőtt Pinczehelyi Sándor a következőket mondta róla: „Kiinduló pontja mindig valami régi fotográfia, ezeket használja fel, kapcsolja össze, értelmezi. És a fotókból festmény lesz, széles ecsetvonások felvitt, fakturális felület. Ezek a dörzsölt, kapart felszínnek megpróbálnak visszahozni valamit az adott kor hangulatából.” Talán akkor még hiányzott valami: amit megdolgozottságnak nevezhetünk. S ami már újabb kollekcijáról teljes mértékben elmondható. A (Cs)úsztatások – amely Zalaegerszeg után – Veszprémbe is eljutott, méltán keltve jó hírét egy magára talált festőnek. A szellemes cím – utalva az érzéki jelenségre és jelentéskörének tágabb holdudvarára – átfogja a hármas kört: a víz, a fény (és árnyék) valamint az emberi test látványait. Tánczos György megtalálta annak a módját, hogy aktjait a „víz” leplébe, az áramok forogtatagába csomagolja. Miért is hatnak ezek a formák? Mert ismerősek, emlékeztetnek tanulmányainkra, a görög és római márványhölgyek és -urak oly természetes megmutatkozására vagy reneszánsz előképekre. A művész rá is játszik erre: figurái meztelensége nem taszító, inkább izgalmas, az áttetsző közeg ölelésébe pólyált festőiség. A figurák időtlensége ebből is adódik. Sokszor idéztük az ember és természet összefonódását. Tánczos György megtalálta ennek az összetartozásnak a módját, még hozzá a női princípium kapcsán. Alakjai a saját nőiességüket élik ki, az „anyatermészet” forr itt össze az őt útjára bocsátó ősi elemmel. Ez a pezsdülés az ártatlanság korát idézi, az elszalasztott Éden gyönyörét. A csillámlások, eltompulások káprázatos változatossággal mutatkoznak meg, ahogy teljes szépségében feltárló női test teljesen átadja magát az érzéki kényeztetésnek. Ezt fokozza a festmények kompozíciója: a kettős vagy hármas összefonódás, a testrészek részeg kavalkádja, amint feloldódik az önfeledt lebegésben. Ebben a tartományban már nem egyén az érdekes, ezért olykor az arc is eltűnik vagy jelentéktelenné válik: a lényeg, jelenlét az ismerős dimenzióban.

Az otthonlét, a merülés, a megfelelő mozdulatok, ahogy alkalmazkodnak a lágy, körülfogó mindenséghez. A mellek, a has, az ágyék válik főszereplővé, s még a szeméremnyílás sincs eltakarva. A barnás tónusok, a kékek reflexei, a csillámló áthatások, apró jelek sokasága adja ki – végre kimondhatom: az élményt. Egy különleges, víz alatti utazásra vitt el



a festő, egy új nézőpontból csodálkozhattuk rá világukra. Tánczos mindent elkövet, hogy optikailag is bevonjon ebbe az utazásba: a fehér foltok varázsával, amelyek finom struktúrákat alkotnak, megelevenítve a szinte paradicsomi panorámát. Egy képét rétegesen festi meg, s a párhuzamos csíkok bámulatosan visszaadják a közeg fénytörését. A mozgás és állandóság, az ingatagság és stabilitás játszanak egymással. A képsík ez által csupa nyugtalanság, a fények és árnyak bravúros ötvözete. S az időtlenségbe burkolt alakok, mint valami kísérteties lények, lejtik fura táncukat ebben a nyári, könnyed laboratóriumban.

A festő teljesen belefeledkezik a saját megoldásába. Élvezi ezt a víz alatti színjátékot. Modelljei már kísérleti alanyok, akik túléltek a bűvészmutatványt. A képek címei is erre utalnak: Vízihatás, Torzulás, Vízi aszociáció.

Tánczos Györgynek sikerült átadnia a közvetítésre felkínált valóságot. Az olyan képek, mint a Dité – arról adnak hírt, hogy a mélységből is ki lehet hozni a „magasságot”. Festői nyelve árnyaltabb lett, kifejezőbb, erőteljesebb. Talán a tanár úr (Pinczehelyi Sándor) is kedvét lelte tanítványa „búvárkodásában”.



Pinczehelyi Sándor és Tánczos György a megnyitó után

Simek Valéria

Megvirradt

Arcodról letörlöd a hajnalt,
megvirradt hangtalanul.
Múltat hozol, és jövőt teremtesz.
Verítéktörő kezeddel kiborítod a
nappal kancsójából tennivalóid.
Hallom hangod, mint a zivatart,
tiltott szavakat hasítasz a farönkön.
A levegőnek télszaga van már.
Fejedre hull áldás és ítélet.
Álmaid feldobálsz az induló
szekérre. Az ég feletted egy
távoli rajz csupán. Hová sietsz
a lármázó patak oldalán?

Szótlantul

A nyújtózkodó határ tenyeréről
holdfénybe veszve tértünk haza.
A széna, tej illata konyhánkig
kúszott. Hallottam betérő
lépéseid, tányérok, kanalak
összekoccanását. Feloldódtam.
A késő esti szertartás szótlantul,
fáradtan folyt tovább.

Kérdések

Sötét estéken házad pislogó
fénye volt az iránytűm.
Szememben itt maradtál, és
megálmodtam a havazást.
Kinn még tél volt, s Te az erdő
végtelen, fehér porcelán



fényében jöttél. Ereidben
sorsom folyt megbújva.
A nappal ellopta szívverésed,
mindörökre... Az emlék azt
tesz már, amit akar.
A parttalan kérdések
maguk alá temetnek.

Világító folt

Az esti égre varrt világító folt
őrzi az út menti jegenyét.
A bozótban szél bujdosik, s
Te csörömpölsz a szitáló
éjszakában. Léthez kötött
szabadságod ide láncol ehhez
a földhöz. Kérdőjellé görbül
mosolyod, mert fűszálak
harmatával írsz. Megfontolt
szavak szádban. Őszül az
idő, kendőnyi menedéket
kapsz, míg a csend végigkutat
házadban.

Árnyad sem

Leltárba veszed elkoptatott
életed. Megtört benned a
nyár ereje, nem törtetsz
tenni akarással. A parázsló
évszakok közt lapoz az idő.
Elfolyt az éjjel, és felszáradt
a nappal. Bortól párás üveg-
kancsód a fehér abroszon.
Távoli arcok emléke folyik
eléd. Vetkőzöl, lecsavarod
lámpád. Válladon pihenő
nyugalom, meleget árasztó
tollpíhék. Ülepszik a csend,
lerakódik szobád falára.
Árnyad sem marad már...

Kovács Endre
Ritmuszavar

Az első lépés az volt, hogy: Pannonhalmi Hemina. Arra is emlékezett, hogy *alc. 14,5% vol.*

Aztán az jött, hogy „*Túlادagolás esetén a tudatállapot zavara lép fel.*”

Péntek reggel – nagypéntek – fél hét körül ébredt, a szíve még mindig összevissza vert, ekkor már harmadik napja.

De ez még kedden volt. Reggel bevette a bétablokkolót. Aztán megnézte a facebookját, mindig azt, hogy ki lájkolt és ki nem. Ebből messze-menő következtetéseket tudott levonni. Ha néha előfordult, hogy csak ketten vagy hárman, ez azonnali összeomláshoz vezetett. Aztán elhozta az ebédjét az óvodából, bevette újra a tablettát, és délután azon vette észre magát, hogy zokog. De közben nevetett is. Nem értette, mi az, ami már megint oly megrázó. Úgy gondolta, lassan mindenképp minden nevetségessé válik. Elment biliárdozni. Nem látott mást, csak a zöld posztót és a tizenöt golyót. Félt az estétől, még egy társaságban leült kártyázni. Ezek ott ittak, hát ő is. Éjfélkor hazament, és bevett egy dupla adagot, kettőt a tablettákból.

Szerda. Ma egy éve és négy hete, hogy a feleségem meghalt. Ezt írta be a noteszába. Felment a temetőbe, és orgona csokrot vitt. Délben elment az ebédjéért az óvodába, de már ott érezte, hogy ha hazaér, meg fog inni egy tekintélyes mennyiségű pálinkát. Pedig a napnak ebben az órájában idáig még soha nem fordult vele elő ilyesmi, mármint az, amit depresszióznak nevez egy ideje, és amit egyre gyakrabban emleget, már mindenféle társaságban is. Valami olyasmiből indult ki, hogy ha hiszik, ha nem.

Ebédre babfőzelék volt sült kolbásszal. Így aztán indokoltnak is érezte a pálinkát.

Ez után elaludt.

Hatkor egy barátnője jött érte – a folytatás, szóval a történet nem pont így történt, legalább is egy darabig, de most már mindegy. Zürichből üzent, hogy az egyik képe, amit a facebookon látott tőle, nagyon megtetszett neki, és meg akarja venni. Azt mondta, ki akarja fizetni mindenképp, mert tudja, hogy a férfi nagyon kedves, rendes és jó barát, de ez csak így lehet korrekt. A férfi azt mondta, hogy a kép nem eladó, de az árát majd leeszi egy remek vendéglőben. Hát el is indultak, fel a dombokra, ahonnan remek kilátás nyílt az egész tóra, Tihanyon túlra, egészen tó végéig. A férfi tudta, hogy a vendéglő szerepel a The New York Times 2017-es listáján. Előételt nem kért, hanem kacsamellfélét, két szeletet, valamilyen körettel, ami nem volt fontos számára. A barátnője, aki vega, árpagyöngy



rizottót evett padlizsánnal, korianderrel és gombával. Kértek egy üveg Pannonhalmi Heminát. A barátnő nem ivott, talán csak egy fél pohárral, a többit a férfi volt. Aztán volt még csokoládé mousse levendulával és mandulafagylalttal.

Azt tudta, hogy a lány, a barátnő pszichológus, interjúkat készít, programozókat tesztel, hogy alkalmasak-e a munkára a cégnél, amelyeknek háromezer alkalmazottja, programozója van. A férfi kérte, hogy őt is tesztelhetné, kíváncsi lenne rá, hogy mire tartja őt alkalmasnak.

A vacsora közben egyfolytában a facebookról beszélgettek. A lány elmondta, hogy harmincezer követője van, és hogy most egyenes adásban, élőben felrakja a vacsorát, azt, ahogy a férfi vacsorázik.

Ez meg is volt.

A lány ez után hazavitte a férfit, kitétte a kapu előtt, de mielőtt elbúcsúztak, előhúzott egy üveg ír whiskyt, egy liter *Tullamore Dew*-t, a *legendary triple distilled, triple blend irish whisky*, és a férfinak adta. Ennek a férfi megörült, de attól félt, hogy a lány ezt válasznak szánta, az egyetlen kérdésére, amit az est folyamán feltett neki.

Amikor a lakásban volt, és a lány már elhajtott, érezte, hogy újra rá fog szakadni a „lélek magánya”, ő legalább is így nevezte ezt az állapotot. Mielőtt elment felgyújtott minden villanyt, mert majd ha hazajön, ne legyen üres a ház. Kinyitotta a whiskys üveget, és meghúzta. Aztán feltett egy CD-t, amit a lány apja állított össze neki, és így még mindig folytatódott az este bele az éjszakába.

Bob Mould, Bob Weir, Drive By Truckers, Lori McKenna. És a whisky.

Elnyúlt a kereveten, és akkor érezte, hogy megtörtént az, amitől félt. A szíve összevissza vert.

Bevett még két tablettát.

Csütörtök reggel kilenckor ébresztette a lelkész, hogy el kéne intézni néhány dolgot fent a városban, bankügyeket. Ő jobbnak látta, hogy dupla adag bétablokkolót vegyen be, mert gyengén érezte magát, és szeretne volna, hogy a dolgok rendbe jöjjenek, főleg így húsvét előtt. Útközben egyszer elsötétült előtte a világ, ezt már ismerte, a csuklóját tapogatta, a pulzusát. Az azt mondta, totál káosz. A bankos pasit összetévesztette valaki mással, így aztán hosszan vizsgálták az aláírását, azt mondták, megváltozott. Hazafelé behajtott egy automata autómosóba, és kért egy mosást egy ezresért. Ahogy a kocsiban lassan rángatózott befelé a habzó kefék közé, arra gondolt, ha most elpatkolna, akkor a kocsiban kigurulna a semmibe és micsoda ribillió lenne.

Aztán elhozta az ebédjét újra az óvodából, de most már csak a levest ette meg, a rántott levest, a pörköltet és a krumplit eltette talán estére. Újra dupla adag bétablokkolót vett be... így húsvét előtt.

Elaludt.

Aztán kiment a kertbe, hogy kiássa a tormát majd szombattra. Egyszer meg kellett állnia, mert újra elsötétült minden előtte. Nem állt neki rögtön reszelni, elment a szomszéd asszonynak segíteni a leándereket rendezni. Aztán egyszer ott is térdre rogyott. Gondolta, valószínűleg ilyenkor meg áll a szíve. Az asszony elmondta, hogy neki is van ritmuszavara, és hogy május végére kapott időpontot. A férfi úgy csinált, mintha nem hallaná. Aztán otthon nekiállt a tormát reszelni. Csurogtak a könnyei.

Este már nem tudta, mi történik. Bevett még két bétablokkolót, és még két valeriánát is, mert félt, hogy nem fog tudni aludni, és félt az éjszakától.

Péntek reggel, nagypénteken korán ébredt, rögtön kereste a pulzusát, semmit nem javult. Azonnal bevett két tablettát. Bámulta a plafont, aztán mérgesen bevett még egyet. Valami olyasmire gondolt, amit egyszer egy orvos mondott neki, hogy ennek a gyógyszernek a hatása nagyon gyorsan „feleződik”, vagy valami ilyesmit. Lehet, gondolta, hogy gyorsabban feleződik, mint ahogy nyelni tudja azokat.

Rettentő fáradt volt. Úgy érezte, belefáradt ebbe az egészbe.

Elkészítette a zöld teát, aztán zuhanyozott, felöltözött, és felhívta az esperes feleségét, aki a szívkörházban orvos. Aki már ismerte őt. Elmondta, hogy már harmadik napja összevissza ver a szíve, újra. Az letolta őt, miért várt ennyit. Elmondta, hogy rengeteg tablettát vett be, mert bízott bennük, de itt valami nem stimmel. Az asszony kérdezte, mégis hányat? Nem tudta megmondani. Tízet? Húszat? Az asszony megrémült, azt mondta, azonnal menjen be a kórházba, ha kell, hívjon mentőt.

A férfi kérdezte, kit keressen? Az asszony azt mondta, senkit, azonnal menjen az intenzívre, mert oda való.

A férfi áthajtott a kórházhoz, aztán megállt az intenzív ajtaja előtt, és nyomni kezdte a csengőt. Akkor visszaemlékezett, hogy egyszer már volt itt, a feleségével, még nem tudták, az asszonynak mi baja van, azt hitték, hogy talán a szíve. De nem az volt. Akkor ott ült a széken egy lány, várt. Kinyílt az ajtó, és lánynak odaadtak egy fekete zsákot, az apja holmija volt benne. Hogy az apja hol volt már ekkor, azt nem mondták.

Nagy mozgás vette körül, az doktornő már telefonált, tudakolta, hogy megérkezett-e, és mondta, hogy jó, ha tudják, ha én nem mondanám, vagyis, ha mellébeszelnék, a maximálisan megengedett bétablokkoló háromszorosát vettem be.

Mondta, az nem volt véletlenül.

Lefektették, azt mondták monitorozni fogják, vért vettek, rákapcsoltak mindent.

Nem történt semmi.

Nyugodtan telt az idő, óránként mérték a vérnyomását, a pulzusát, nem mondtak semmit.

Aztán hozták az ebédet, gombapörköltet tésztával.



Azt mondták, nagypéntek van.

Egy pillanatra arra gondolt, lehetne ez akár bolondgomba is. Akkor vége lenne valaminek. Azt nem tudta, minek.

De nem az volt.

Nézett ki az ablakon, nézte a felhők jövés-menését. A fényeket, aztán talán el is aludt. De ez sem volt biztos.

Már alkonyodott, úgy tűnt, az orvos ébresztette, azt mondta, helyre állt a ritmus.

Nem érzett semmit, de megkönnyebbült.

Az orvos mondta neki, azért jó, hogy nem előbb történt ez, amikor még tele volt a bétablokkolóval, mert akkor az lett volna, hogy leesik a pulzusa száztízről, ahol volt amióta mérték, húszra, vagy tízre, vagy még lejjebb, és akkor, kampec doloresz. Megáll a szíve.

Aztán azt is mondta az orvos, hogy a megengedett anyag háromszorosát vette be, és ilyenkor már megszűnik a kontroll, az ember nem tudja, mit tesz.

Ez is történt.

És igazság szerint meg kellett volna, hogy haljon, egy hajszálon múlt az élete, és ha mégsem így volt, az tiszta szerencse. És ha otthon marad, és bevesz még egyet?

Ez foglalkoztatta leginkább.

Azt mondták, reggelig azért ott tartják.

Aztán besötétedett.

Szóval, szerencsém volt. Gondolta.

Láttam az angyalt már napok óta, eljött mellettem, távolabbról nézett engem, de néha majdnem hozzám is ért. Már egy jó ideje vártam rá, csak nem tudtam, hogy nekem is kell-e tennem valamit, hogy történjen valami. Na de mit? Eszembe jutott, hogy többször végig gondoltam, milyen lehetőségei vannak annak, hogy szóljak neki, hogy most már jöhetne. Van, aki felköti magát, de azért azt mégse. Van a vízbe fúlás, de nem akarok a hideg vízben kínlódni. Le lehet ugrani magasról, na de aztán feküdni ott lent az aszfalton, összetört csontokkal, kifolyt agyvelővel, hát azt se. Habár azt mondják, a pasi már a levegőben meghal, mert az arca ott már lent az aszfalton teljesen nyugodt, pihent. Na de mégsem. Van, aki vonat elé ugrik, na, az lehet a legrémesebb, amikor a kerekek hosszan vonszolják és tépik szét a testét. Hát, azt se. Aztán ott van az autóbaleset. Százhússzal nekirohanni egy fának. Hát, ahhoz nagyon elszántnak kell lenni. Kikeresni az utat, a fát, az időpontot.

És még ki tudja, mit? Sokszor végig gondoltam, néhány film is adott ötletet, ezek általában nagyon szép filmek voltak, sokáig éltek az emlékezetemben. Egyszer arra is gondoltam, beszoríthatnék egy nagy konyhakést a kis satumba, aztán rácsapni a csuklóval! Spriccelne a vér mindenhová.

Nem. Azt se. Persze vannak extrém esetek is, de azok egyszer jutottak csak az eszembe, aztán soha többé. Márai főbe lőtte magát. Nehezen tudtam elképzelni, hogy próbálok egy pisztolyt venni a lengyelpiacon, ahol talán egyszer voltam, de nem szerettem ott lenni. De ott volt minden nap a bétablokkoló. Hát ez tűnt a legjobbnak, hogy majd ha eljön az idő, akkor ezzel üzenek az angyalnak.

És most úgy tűnt, hogy ez meg is történt. Csak nem vettem észre. Téves riasztás? De nem bántam, nem sajnáltam.

Aztán világozássá vált, az angyal tényleg valamilyen tévedésből jött, azt hitte, hogy rajtam a sor. De nem így volt, mert az Istennek még terve lehet velem és visszahívta. Talán meg is fedte? Nagyon sajnálnám, hogy miattam.

De mi lehet az a terv?

Már sötét volt a teremben.

Új ápolónő érkezett, az éjszakai.

Mondtam neki, kiszedhetné ezt a tűt innen a karomból, ez kényelmetlen és néha fáj is. Azt mondta, itt az intenzíven mindenkinek bent van a karjában. És hogy mit gondolok, ha valami komplikáció lesz, majd akkor fogják keresgélni a vénámat? Nem mondtam, hogy ilyen nem lesz, az Úrnak terve van még velem. Nem mondtam, mert nem tudtam volna megmondani, milyen terve. Azt meg nem akartam, hogy bolondnak nézzen. Aztán mondtam, leszedhetnék ezeket az izéket rólam, így nem tudok hasra feküdni. Azt mondta, itt az intenzíven mindenki monitoron van, és senki nem fekszik hasra. Aztán mondtam, hogy itt elég sötét van, nem tudok olvasni. Azt mondta, itt az intenzíven senki nem olvas.

Jött-ment a teremben, néztem őt, szép tangás fenekét, aztán elszégyelltem magam. Az Úr tervének mi köze lehet ehhez? És még sem tehetek úgy, mintha mi sem történt volna, mintha még minden a múltban történe. Össze kell szednem magam. Aztán újra hozzám jött, hozott egy kis narancssárga éjjeli lámpát, beállította, bekapcsolta és azt mondta, látja, kivel van dolga?

Tízíg olvastam. Lelkészem még reggel hozott nekem epret, WC-papírt, körözöttet és olvasnivalót.

A mai ígét. „Mózes az Úr elé vitte ügyüket”. Ez arról szólt, hogy ne panaszkodjak az embereknek, mert az Úr azt nem szereti, és nem segít. Neki öntsem ki nyomorúságomat.

Aztán elaludtam.

Reggel a kis lámpa már nem volt mellettem, és az ápolónők is már váltottak.

A lelkész jött értem, és vitt haza.

Említette, hogy az asszonyok a faluban azt hiszik, hogy öngyilkos lettem. Ez zavarba hozott. Erre még nem gondoltam.



Másnap, Vasárnap reggel, húsvét vasárnapján a Mózes padban ült, mellette a legátus, felette a szószékről a lelkész prédikált. A templom ajtaja tárva-nyitva volt előtte, a távolban látta a csillogó tavat. Azon gondolkodott, most hogy viselkedjen. Néhány asszonynak már mondta, nehogy most elkezdjenek neki sopánkodni! De ők sem akartak részleteket tudni, és ő sem mesélni. És főleg nem magyarázkodni. Úgy gondolta, nem fog tiltakozni, ő tényleg meg akart halni, azt csak ő tudja, hogy nem tett érte semmit, itt senki nem téved, mindenkinek igaza van, az Úrnak viszont terve van vele, és ezért még mindig itt van.

Rock 'N' Roll Suicide – Time takes a cigarette, puts it in your mouth You pull on your finger, then another finger, then you...



Slavko Matković

Flash Gordon

flash gordon jól fejlett
egészséges és pirospozsgás mint a rózsa
ő a képregények kedvelt hőse
a futurisztikus kitalációk világáé
amik gyakran valósággá válnak

flash gordon erős és vonzó
és menyasszonya dale
nagyon csinos
csak egy kicsit
régimódi a frizurája

flash gordon különös ruhákat visel
és ahogy azt egyszer stajner
a biológiatanárom mondta
örökké fiatalember marad
és valahol azt olvastam
hogy flashnak már több mint
hatvanévesnek kellene lennie
de akkor valószínűleg
sokat veszítene a vonzerejéből

flash gordont
dan barry rajzolja
és én ma is gyakran
kézbe veszem
a képregényes újságokat
és érdeklődéssel nézem
mit csinál pillanatnyilag
öreg gyerekkori barátom



Önéletrajzi melléklet

boldoggá tesznek
a barátok
a filodendron az íróasztalomon
a rolling stones zenekar
a keleti geister törzs költészete
az imperializmus elleni tüntetések
a mezei kakukkfű-tea
a benzin szaga
az üres szprés flakonok
a régi cipők
a nagyváros idegessége
a szív ritmusa
a megrepedt kerekded formák
a kör
a puha tárgyak
a 7 15 17 75 435 számok
a képregények
a köd
megjelenésem a tükörben
az egyes illatok
a reneszánsz városok terei
az ismeretlen repülő égitestek

A versek a *Mi smo mali šašavi potrošači* (*Kis gügye fogyasztók vagyunk,* Osvit Kiadó, Szabadka, 1976) című kötetből valók, magyarra fordította: Triceps

Somogyi Csaba

Rágyújtottunk Istennel

Rágyújtottunk Istennel a Göncöl alatt,
Emberek arcába füstöt fújtunk hanyatt,
Füstkarikát pöfékeltünk fel az égre,
Átfestettük az eget hamuszínkékre.

Az Ördöggel boros kóláztam az éjjel,
Néztük, ahogy a bor gondolatot érlel,
Éjszakába oxidálódott a párlat,
Az ember Homo Homicidányi vázlat.

Angyalokkal füveztem éjjel és nappal,
Láttuk, ahogy az erkölcs gyönyörtől nyargal,
Testre test, szájra száj, minden lélektelen,
A jelen többes szám csak a nyakszirteken.

Arafóbia (pókviszony)

Pókháló ring,
Csók, hálóing,
Este van már,
Teste hangár,
Mától végképp,
Látom hétrét,
Görnyed térben,
Törtet értem,
Négy sor, két snitt,
Légyott, légy itt,
Ízelt lába,
Mímelt zsába,
Idegdúcban,
Hideg luk van,
Aztán hevül,
Ajkán belül,
Selyemfonál,
Jelen morál,



Belehelyez,
Bekebelez,
Pókpóz, póknász,
Csomóz, sorjáz.

Szerelmi nyelvtan

Lennél velem a többes szám
Vagy az ikes ragozásom,
Vagy a forró szájhagyomány,
Hangtanom a szájpadrólson?

Lennél velem stilisztika,
A megtestesült alaktan,
Egy hosszan tagolt epika
A szeretlek szó mondatban?

Lennél velem egy tagmondat,
Alanyom és állítmányom,
Számhatározóban toldat,
Hogyha egy meg egy az három?

Lennél velem magánhangzó
Bilabiális fonéma,
Dialektikai szakszó,
Összeolvadt testlexéma?

Lennék veled a nyelvészet,
Kontextuális szöveged,
A mássalhangzótörvényed,
Házasság után főneved.

Legyél nyelvtani készletem,
Hejesírásom lektora,
A lyavítóintézetem,
Tollbamondásom gyöngysora!

Ha magadra ismersz lektor,
Rendelj mellém mondatokat,
Találkozzunk itt és ekkor,
Olvassz belém szótagokat!

Üres mostok

Üres a bögre és a reggel,
Valahol máshol ő is felkel,
Üres a koponya és a szív,
Az igen csak azért is passzív.

Üres hétköznapi és hétvége,
Valahol máshogy van értéke,
Üres a papír és nincs tinta,
Hiánya hű hinta-palinta.

Üres ágy és álmatlan álmok,
Valahol a semmivel átfog,
Üres retina és pillanat,
A szája becéző tíz lakat.

Üres lett a semmi, a minden,
Valahol rúzsfoltozott az ingem,
Üres mostnak az ajtó nyitva,
A carpe diem nincs meg tiltva.

Változz át, Kafka!

Szeretlek, ahogy
A hideg tejet;
Nálad az igen
Nem csak egy lehet.

Szeretlek, ahogy
A forró kávé;
Mellettem lépted
Szívemen átlép.

Kívánlak, ahogy
Más még nem kívánt,
Kívánlak ott is,
Hol más rég kizárt.



Ha hanyatt dőlünk
A fűben ketten,
Megáll az idő
Másodpercekben.

Füledbe súgni
A mindenséget,
Látni a semmit
Remegő térded.

Belőled kapni,
Úgy, hogy nem kérek,
Álmodni veled
Az éberséget.

Hosszan nevetni,
Mosolygödrökkel,
Arra ébredni,
Hogy csakis ő kell.

Rajzolj felhőket,
Fesd meg az eget,
Te légy az eső,
Mi hozzád vezet!

Ülni a felhőn,
Lábat lógatva
Azt kiáltani:
Változz át, Kafka!

Nyisd ki a szemed,
Vedd le az inget,
És az este majd
Összemos minket!

Játsszuk el azt, hogy
Élünk mindennap.
Én minden vagyok,
Te A minden vagy!

Isz-kémia

Alig ver a szív,
Bal-jobb intenzív,
Üres a kamra,
Csend az ajkamra
Ül. Beszédzavar
Két pitvart kapar.

Zavar a beszéd,
Bal-jobb dalbetét.
Tőled keringek,
Visszér-bilincsek
És fő verőér,
A csók előtér.

Hiányod béklyók,
Rajtam vagy kézcsók,
Mert a vágy koplal,
Bal-jobb és jobb-bal.
A roham elhagy,
Mert szívtengely vagy.

Vogel Róbert

*

már nem riaszt
a sok pávatánc
sok gyermeki rész
senki kora
kinek is fájna
a volt
a sosem volt
ha látná bárki
ő lenne akárki
ki sodronyát húzza közelebb
szegénység te igaztevő
látlelet sincs
csak szolgáló

*

tág ma a tér
illatos
karácsonyos
szobám tengelyén tárgyaim
fejtetőn mutatják térbeli másuk
de marad minden a régiben
illatos emlék-angyalkák
nyalják falják egymást
csatakosak is
nyári gőzökből fölmerülve
pálinkát is nyakalva olykor
zöldeket esznek
s most idehordják nedveiket
szégyenem is zöldül
de ruhám csupa szín kék
sárga és piros
öltözködve sűrűn
távoli vizek tükrében fürdetem arcom
tág ma a tér
szárnya is van

de nem repül
mellém ül
arcunk összeér
zsibbadok
kívül belül

*

igen megírom a lassú telet
szánkók csengését
szürkéknek a kékjét
millió csillogást homlokod szépét
hallom szelíd és minden hangjaid
mintha korcsolyáznál
úgy ég minden tél
mint Tonio Krögernél

*

aranyló pörge lázban
pókfonálon gyúlt darázs sárga
még felvidít
ne bánd
bújócskázunk majd
ha fák mögé bújt tél
ránk kacsint

*

ha már becsuktad mind
és be is zárultak belső ajtóid
és lommal bújt szobáid is
mind kisimultak
és minden hang
rianó kiáltás
hallomás mélyé lett
és a mozdulások kristály rajza is
mely tenyered hűsén
még formát ölelt
messze fröccsen
s az alvadt tág térben
már semmi sincs
semmi



akkor a roppant boltozat alatt
az ajtók szárnya újra lebben
egyetlen felfénylő felület
az esti szürkületben

*

még utolszor
jó érinteni amit nem tettem
szabad voltam
méz súlyokkal
búcsú fuldoklik a számban
kifakad belőlem
ami sosem lehettem
valami hívás
kölcsonke szemérem

*

ezen a szép napon
születő világban
tenyered csillagos ívén
Nap és Hold közé zárva
eszem a mindent
néha engeded
hogyan fényküllőddel
átkarikázzak a völgyeken

*

ha minden kavicsom
birtokában lehetnék
vadak sós szárnyai alatt
szem szelíden sütném
édes gesztenyém
gyermeki önmagam

*

hozott kabátban
hideg ideg ellen
kettős méltóságban megférünk
éj melege madárvázad
reggelente elrepül

*

jó most szelíden
találgatni
találka életet
hallomás
néma rianásai között
reggeli érintést
sokágú éneket

*

az öregség fogoly állapot
nincs madár ki röpte lenne
fellegeket rejt mint az ég
mit öle takar annyija van
annyira él
szárnyak vergődnek a szájban
és áthatolhatatlan minden tükör

*

itthon vagyok
sárga darázs
őszidő mankós szárnyasa
József messze fent
a hegyek furcsa nevű népeivel
titkok
az örök menekülő
a szaladó fiú arca szántja fel
átüt az oltalomfolt minden
itthon vagyok
itthon
a minden idegenségben

*

utolsó menedékem
árnyaink könnyű melege a puszta földön
s miként testvér
testvér kezét bocsátja el
csak tapogatok a forró sötétben
láva levegőm pernye
meg inggomb
tűdöm a tetőm



*

havazik a város felett
forró nyári zápor zúg
remegő színekben fuldoklok
kezek ölelnek
nyitnak kilincsek
mire este lesz
vendég is lesz
valaki ül a fotelben
valaki fekszik az ágyon
az asztalnál gyerekek esznek
az ajtónál valaki épp belép
az ablakon valaki épp kinéz
és a hó beszáll az ablakokon
megül az ablak szárnyán
a plüsspárnákon
a képeken
apa szemüvegén
dől a hó
hazatérő álom
arca meleg porcelán
kis keze édes nádi gyökér



Bartuc Gabriella

A vers mint terápia

Villáminterjú az idei Sziveri-díjas költővel,
Sopotnik Zoltánnal



Sopotnik Zoltán

„Ne sírj, kicsim! Még csak most kezdődik az életed, a sírás hosszú éveit állnak előtted!” A legenda szerint így vigasztalják az újszülött költőket az anyák. Nem vicc, a költők sokkal érzékenyebben reagálnak a világra az átlagnál, pontosan tudják, hogy aki itt született a komor Közép-Kelet-Európában, netalán a Balkánon, az rácseszett, de legalábbis sorsa lesz. Ahogy Sziveri írta életregénye színopszisában: „Még jó, hogy az embernek mindig akad egy koffere, melybe begyömöszöli a holmiját, s meglép az újabb kilátástalanságok felé.” Az idei Sziveri-díjas Sopotnik Zoltán sem tagadja, hogy számára a költészet terápia az élet elviseléséhez.

Sopotnik Zoltán amikor április 10-én Veszprémben átvette a Sziveri-díjjal járó Benes-grafikát, arról beszélt, hogy két évig birkózott Sziveri-verseivel, mire megszerette a tragikus sorsú vajdasági költő művészetét. „Ha valaki azonnal megtetszik, akkor eltartom magamtól. Először meg kell küzdenem a szövegekkel, akkor tudom igazán kibontani őket” – magyarázta. A vele készült interjúban a díjátadás helyszínén, az éppen kiürített Dubniczay-palota sötét udvarán először a Sziveri-élményéről kérdeztem. Személyesen nem találkozhattak, hiszen Jancsi 1990 február 1-jén meghalt Budapesten, Sopotnik Zoltán pedig 1974-ben született Salgótarjánban.

– Előbb a legendájával találkoztam. Aztán ahogy 2001-ben az egyik barátom, Pollágh Péter költő adott nekem egy Sziveri összest, amit Zalánék szerkesztettek annakidején, elkezdtem olvasni. Bele-bele olvastam előbb az elején a narancsos, elvontabb, filozofikus korszakába, majd a később keletkezett versekbe is. Ez akkor történt, amikor egyébként éppen Petri verseivel voltam elfoglalva. És Petrihez képest nem találtam rajta mindjárt annyi fogást. Bár ugyanazokat a filozófiai kérdésvetéseket, ugyanúgy a vátesz szereppel való harcot, hol meg a teljes átalakulást megtapasztalja az ember mindkettőjüknél. Azt gondolom ma már, hogy Sziveri sokkal jobban meg tudta oldani ezt a vátesz problematikát. Mind a ketten nagyon erős ironiával viszonyultak hozzá, de Sziverinél ez nem csak ironia volt, hanem valami más, magasztosabb küldetésstudat féle. Ezt ő jobban bele tudta dolgozni a saját költészetébe. Nála a morállal való foglalkozás hangsúlyosabb. A Sziveri életműnek ott kellene lennie Tandori és Petri kötetei mellett a



magyar irodalomtörténetben, akárcsak Domonkos Kormányeltörésének, miközben inkább az a helyzet, hogy Magyarországon nem ismerik.

– *Az élet belekényszerítette Sziverit ebbe a tragikus szerepbe (lelke mélyén áldozat, tartása királyi), lidércnyomásnak tűnik, ami vele, és az egész Symposium-szerkesztősséggel történt, betiltások, politikai meghurcolás, leváltás, félreállítás, halálos kór. Ebből nem is fakadhatott más, mint túlvilági jelképrendszer; holott egyébként alapból vidám fickó volt, aki szeretett társaságban inni, asztalon állva verset mondani, nőknek udvarolni. Mintha Sziverinek ez a performer, rocker, punk énje támadt volna föl a te előadásodban, amikor Szigligeten elénekelted korszakos versét, a Bábelt. Nagyon sokan látták a You Tube-on.*

– Furcsa pillanat volt. Úgy éreztem, olyan a ritmusa a Sziveri-szövegeknek, hogy azokat nem mondani, hanem énekelni kell. Amikor ezt felvettem egy-két embernek, legyintettek, hülyeség, nem fog működni. Sziverit így nem lehet. Mégis előadtuk és nagy sikere volt.

– *Érzésem szerint egyre inkább hallgatni szeretik az emberek a verseket és nem olvasni. Nagy katarziszra vágnak tömegben és azt azonnal.*

– Nem tudom. Valami úgy működik jobban, más kevésbé. Az énekelt versek most divat, de le fog csengeni. A slam poetryt nagyon jó csinálni, olyan közvetlenség van benne, amit másutt hiába keresnénk. De más mint a vers. Nem biztos, hogy a kettő egymás ellen működik. Szóval, maradni fog a vers.

– *Nem gondolod, hogy a rockénekesek korunk költői?*

– Vannak átjárások nyilván. Annakidején tizenévesen nekem is volt egy punk zenekarom. De akkor még nem írtam verset. Aztán kiváltam a zenekarból, abbahagytam, mert adekvátábbá vált a vers számomra. Most már szívesen visszamennék énekelni vagy zenélni, ha volna rá lehetőség. De a kettőt nem kötném össze.

– *Moszkvics című versesköteted kapcsán írták rólad, hogy nem elsősorban fikcióként, hanem sokkal inkább a túlélés zálogaként tekintesz az irodalomra.*

– Ahhoz, hogy ne bolonduljak meg, nekem kell a költészet. Volt egy ikertestvérem, aki meghalt. Ezt versekben és drámában is megírtam. Így ma már tudok róla beszélni. A születésünk pillanatában valami történt, az ikertestvérem annyira megsérült, hogy nem tudott beszélni, intézetbe került. Kamaszkorunk elejéig látogattam anyukámmal, de aztán egyszerűen nem tudtam ránézni többet. Halála után irtózatossá lettem lelkiismeretfurdalás gyötört, amit ki kellett írni magamból. Így tényleg mondhatjuk, hogy nekem terápia az irodalom.

Sopotnik Zoltán (Salgótarján, 1974) költő, író, szerkesztő, kritikus. 1998-tól publikál, Verseskötetei: Krokodil (Kortárs, 2003), Az őszinteség közepe (JAK-L'Harmattan, 2006), Futóalbum (Kalligram, 2009), Saját perzsa (Libri, 2012), Moszkvics (Kalligram, 2016).



SZÁMUNK SZERZŐI



Tom Waits (1949, Pomona, Kalifornia) amerikai énekes, dalszerző.

Sándor Zoltán (1973, Nagybecskerek) író, kritikus, a muzslai Sikoly folyóirat főszerkesztője. Szabadkán él, a Magyar Szó napilap szerkesztője.

László Zsolt (1963, Szombathely) költő, a székesfehérvári Vár folyóirat szerkesztője.

Szegedi Kovács György (1959, Szeged) költő. Székesfehérváron él.

Szirmai Péter (1970, Budapest) író, építész-mérnök és környezetvédő. Budapesten él.

Tönköl József (1948, Nyöger) költő, újságíró, karikatúrista. Győrben él.

Juhász Zsuzsanna (1958 Sztálinváros) író, pszichológus. Budapesten él.

Marton Réka Zsófia (1987, Budapest) tanár egy angol-magyar kéttannyelvű budapesti iskolában.

Pusztay János (1948, Szombathely) nyelvész, egyetemi tanár, az uráli nyelvek és népek kutatója, műfordító, költő. Prima Prímissima-díjas.

Pollágh Péter (1979, Tatabánya) költő, író, esszéista, szerkesztő, újságíró, kritikus. József Attila-díjas.

Bence Erika (1967, Bezdán) irodalomtörténész, egyetemi tanár az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén.

Hörcher Eszter (1984 Budapest) kritikus. Budapesten él.

Domján Edit kritikus, tanár. Veszprémben él.

Dósay Norbert (1972, Várpalota) középiskolai tanár, újságíró. Veszprémben él.

Simek Valéria (1953, Bakonycsérnye) költő, tanár.

Kovács Endre (1947, Budapest) fotóművész. A hetvenes és a nyolcvanas években Svájcban, Lausanne-ban élt. 1993-ban települt vissza Magyarországra, azóta Alsóörsön él.

Slavko Matković (1948–1994) képzőművész. Szabadkán született. A Bosch+-Bosch avantgárd képzőművészeti csoport alapítója.

Somogyi Csaba (1988, Várpalota) a Pécsi Tudományegyetem bölcsészkarán történelem-pedagógia mesterszakos hallgató.

Vogel Róbert (1956, Veszprém) rövid ideig a veszprémi Petőfi Színház szcenikusa, évtizedekig színjátszós, színjátszó rendező. Jelenleg Bánhalmapusztán él.

Bartuc Gabriella (1956, Ada) a Balaton partján él és dolgozik.

Géczy János (1954, Monostorpályi) költő, író, képzőművész és egyetemi oktató a veszprémi Pannon Egyetemen. Balatonalmádiban él. József Attila-díjas.